ئەستێل ئینسایت
ASTELL INSIGHT

چەپ و ئیسلامیزم

سێر جان جێنکێنز

وەرگێڕان: ئەستێل ئینسایت

دامەزراوەی ئاڵوگۆڕی سیاسەت . Policy Exchange

چەپ و ئیسلامیزم

(وتارێک لە دوو بەشدا)

سێر جان جێنکێینز

ئاڵوگۆڕی سیاسەت (Policy Exchange)

ژوولای 2021

وەرگێڕان: ئەستێڵ ئینسایت

کاروباری جیهانی

ئەستێڵ ئینسایت
ASTELL INSIGHT

ئیسلامخوازەکان و چەپ: نزیکایەتییەکی ئایدیالۆژیک

پێشەکی:

کوشتنی سامۆئێل پاتی لە ئۆکتۆبری 2020دا دیسان کۆمەڵێک نیگەرانیی لەمێژینەی لەسەر پەیوەندیی جۆرە جیاوازەکانی ئیسلامیزم لە فەڕانسادا وورووژاندەوە. کۆمەڵگەی فەڕانسی کۆمەڵێك پرسیاری خستۆتە سەر چەپی فەڕانسی، بە تایبەت لە زانکۆ و ناوەندە ئاکادێمیکەکاندا، کە تۆمەتبارن بە هێرشکردنە سەر لاییستیەی فەڕانسی (واتە بنەڕەتی یاسای سیکۆلاریزم لە فەڕانسا) و پابەندبوونی لەڕادەبەدەریان بە بنەماکانی تیۆری ڕەخنەیی. لە درێژەی ئەم پرسیارانەدا دەوڵەتی ماکرۆن پێشنیاری لێکۆڵینەوەی دا لەسەر ئەو بابەتەی کە بە چەپی ئیسلامی Islamo gaushisme ناسراوە؛[1] ئەمەش دەنگدانەوەی گەورەی لێکەوتۆتەوە.

بێگومان مشتومڕێک لەسەر پەیوەندیی ورد و دیاریکراوی نێوان ئەم دووانە بوونی هەیە کە بریتییە لە ڕەخنەی ئیسلامخوازنە و چەپخوازانە لە سیستمی هەنووکەیی فەڕانسا؛ هەر بۆیە ئەم پەیوەندییە ئاستەمە گومانی لێ بکرێت. لە بریتانیاش ئەم دیاردەیەمان هەیە و لە بیست ساڵی ڕابردووشدا بەرچاوتر بووە و بە لەبەرچاوگرتنی ئەوەی کە -هەموو پێوەرێکی چەسپاو و ستاندارد دەبێ بەرهەست بێت- زیاتریش گەشاوەتەوە. ئەم گوتارە لە دوو دەیەی ڕابردوودا بەهێزتر بووە. کۆکراوەیەک لە هەر شتێک وا ئەرکی ئەوەی هەیە کە لە بەرانبەر هەر ستانداردێکی نۆرماڵی گوتارە واقعییەکان ناڕازی بێت. هەرچەند بەشێکی ئەمە لە نێو چەپدا گەمژانە ڕووی دا، بەڵام لە نێو ئیسلامیستەکان بە نەهێنی پەرەی سەند.[2] واتە ئەو ململانێیەی کە ئیسلامخوازەکان و هەندێک لە چەپە توندڕەوەکانی بریتانیا لە گوتارێکی دژە-جوودا پێکەوە کۆدەکاتەوە.

پرسیارەکە ئەوەیە: چۆن دەتوانین ئەم پەیوەندییانە بە باشترین شێوە ڕوون بکەینەوە و ئەگەر ئەو دیاردەیە بوونی هەبێت، بە چ شێوەیەک لە نێو ئەم دوو وڵاتە لیبراڵەدا دەبێتە کۆسپ و ژێستێکی بەرفراوان؟

ئەم دوو وتارەی لە خوارەوە نووسراون؛ زۆر بە وردی ئەم بابەتانە و ڕیشەناسیی لێکئاڵاویی ئیسلامیزم و جۆرەکانی بیرکردنەوەی چەپ و ڕەخنەیان لە سەدەی هەژدە و نۆزدە، رۆشنگەری و عەقڵی کەرەستەیی، لێک دەداتەوە. هەموویان بە جۆرێك گوتار و تیۆری دژە-سەرمایەداری، دژە-گلۆباڵیزم، دژە-یورۆسێنتریزم و دژە-لیبراڵیان هەیە و دەستنیشانکردنی ڕێگەکانی دزەکردنیان بۆ ناو جیهانی ئیسلام، ئەگەرچی ئاڵۆزە و تایبەتمەندی خۆی هەیە بەڵام پڕزانیارییە. چونکە بۆمان دەردەکەوێت کە ئەم پەیوەندییە تەنیا تاکتیکی نییە، بەڵکو شێوازێکە بۆ بیرکردنەوە لە جیهان، کە باڵی بەسەر زانستە کۆمەڵایەتییەکانی ناو ئاکادێمیاکانی خۆرئاوادا کێشاوە و بنەما ئەخلاقی و سیاسییەکانی دەوڵەتی هاوچەرخی خۆرائاوا دەخاتە ژێر پرسیارەوە و ئیسلامییەکان بۆ ئامانج و مەبەستی خۆیان ڕێکیانخستووەتەوە. ئەم بابەتە بووەتە هۆی هاوپەیمانییەکی مەعریفی تایبەت دژ بە ڕێکخستنی سیستمی لیبراڵ. ئەمە دژایەتییەکی زۆری بۆ سیاسەت و بنەماکانی دەوڵەت لێکەوتۆتەوە (وەك دژایەتی سیاسەتی دژە-تیرۆریزم و پۆلیس و پەروەردە، خەسارە کۆمەڵایەتییەکان و بەربەستێک لەسەر ڕێگەی یەکسانیی تاک لەبەردەم یاسادا). لە بەرژوەندی ئێمەدایە کە دەوڵەتی فەڕانسا لە ڕاگرتنی ئەم ڕەوتەدا سەربکەوێت. وەك ژیل کێپل دەڵێت، یەکەم هەنگاو بریتییە لە تێگەیشتنی قەیرانەکە و ڕووبەڕووبوونەوە لەگەڵیدا، بە متمانەبەخۆبوون و بە خۆڕاگرییەوە.[3]

چی بکرێت؟ بەهەرحاڵ ئەمە خەباتی نەوەیەکە. گوتاری زاڵی زانستە کۆمەڵایەتیی و مرۆییەکانی خۆرئاوا لەگەڵ **شوناسخوازیی ئیسلامی** و **چەپ** لە ڕادەبەدەر وەسفکردنی ناوەڕۆکی دەوڵەتانی خۆرئاوای وەك «زاڵم و نادادپەروەریی سیستماتیك» بە بنەما گرتووە. ئەم گوتارە(کە خراپترینیان بەناوی تیۆرییەکانی ڕەخنەی نەژادی دەناسرێت[4])؛ لە ساڵانی ڕابردوودا میدیا، بازرگانی، کەلتوور، وەرزش و تەنانەت هەندێک لایەنی دەوڵەتیشی داپۆشیوە. ئەو کەسانەی ئەمە وەک فرەڕەنگی و پارێزراوی دەبینن، زۆرجار تێناگەن کە بەڕاستی پاڵپشتی لە چی دەکەن. هەرچەن خەڵك لە ئاستی گشتیدا لەبەردەمیدا بەرگری دەنوێنن.

تەنانەت هەندێک لایەنی چەپیش ئەم جۆرە گوتارە و کارتێکەرییەکانی ڕەد دەکەنەوە. ئەمە بابەتێکی مەترسیدارە و هەروەها بەلاڕێدابەری کارێکە کە دەبێ پەلەی تێدا بکرێت. مەترسیدارە چونکە بۆ گۆڕانکاریی، تیۆرییەکی ڕوونی نییە و زۆر ساکار زنجیرە هەڵوێستێکی زاتخواز و جەوهەرخواز لە خۆ

دەگرێت؛ کە گەرەنتی ئیمتیازێکی جیاواز بۆ کۆمەڵێك گرووپ لەسەر بنەمای پۆلێنکردنێکی نەسەلمێنراوی **قوربانیبوون** دەکات و لە هەمانکاتیشدا چارەسەرییە کردارییەکانیش رەد دەکاتەوە. لە هەموو ئەمانەش گرنگتر: یەکگرتوویی کۆمەڵایەتی، پەیوەندیی ئازاد و متمانەی هاوبەش وا ژێرخانی هەموو کۆمەڵگایەکی سیاسییە، بنکۆڵ دەکات. هەموو حکومەتێک کە خۆی لەبەردەم قەیرانێکی وەها بنەڕەتی ڕوو بە پرنسیپە سیاسی و کۆمەڵایەتییەکانیدا ببینێتەوە، دەبێ هەڵوێستی خۆی ڕوون بکاتەوە.

ئەمە سزادان و یاسای زۆرەملێ نییە، خەڵك دەبێ ئازاد بن بۆچوونی لەوجۆرەیان هەبێ کە باسمان کردن، تەنانەت ئەگەر بەلامانەوە هەڵەش بن، بەڵام ئەوەش گرنگە ئەو کاتەی کەسانێک ئەم بۆچوونانەیان هەیە، باشترە بەڵگەی ڕوونیان هەبێ لە مشتومڕ و دیبەیتی کراوەدا و لە ئاڵنگاری ڕاستگۆیانەشدا بیخەنە بەرباس. ئێمە دەبێ دڵنیا بینەوە، ئەوانەی کە بانگەشەی لایەنی دیکە ڕەد دەکەنەوە؛ لە بەردەم ترساندن، زۆرەملێ و هەڕەشەی دەرکردن لەکاردا (کە پێشتر ئەزموون کراون) پارێزراو بن.[5]

هەروەها دەشبێ ناوەندێکی تایبەت و کارمەندی لێهاتوو و پسپۆری ئەو بوارانە هەبێت تا کەسانێك بپارێزێت کە ئەم گوتارە زاڵە ڕەخنە دەکەن. دەوڵەتی بریتانیا دەتوانێ قووڵتر لە فەڕانسا و لێکۆڵینەوەکانی ئەوان کار بکات.[6] لێکۆڵینەوەی لەم جۆرە دەتوانێت ڕێچارەی بەهێزتر بۆ دڵنیابوونەوە لە شەپۆلی ئەم بیرکردنەوانە لە نێو دامەزراوە پەروەردەییەکانی وڵاتدا بخاتە بەردەست. تواناسازی و پاراستنی ڕەخنەی عەقڵانی و بەهێزکردنی پابەندییەکانی زانکۆکان و لایەنە پەیوەندیدارەکان بۆ پاراستنی ئازادی و گرنگتر لەهەر شتێک، فرەیی لە گوتار و بیرکردنەوەدا، دەبێ گرەنتی بکرێن.

ڕەچەڵەکناسیی ناڕەزایەتییەکان[7]

چاکسازی پێکهاتەکانی نوێنەرایەتی و چاودێری ئیسلام لە فەڕانسا، کە "ئیمانۆئێل ماکرۆن" دوابەدوای کوشتنی بەربەرییانەی "سامۆئێل پاتی" لە ئۆکتۆبری 2020دا بە خێراییەکی زیاترەوە پێداگریی لە سەر کرد؛ جگە لە ئیسلامیستەکان، زۆرتر وەك پازڵێکیش، لایەنی تری چەپ و باڵی پەڕگیری کۆمێنتاریستی

فەڕانسیش ڕووبەڕووی بوونەتەوە. بەم دوواییانە ناڕەزایەتیەکیش دژ بە ڕاگەیەندراوی وەزیری خوێندنی باڵا،[8] "فرێدریك فیدال" پەرەی سەندووە، کە دەیەوێت لە ڕێگەی CNRS (ناوەندی نەتەوەییی لێکۆڵینەوە زانستییەکان)[9] لێکۆڵینەوەیەکی پەیوەندیدار بکات لە سەر بابەتێک کە ئەو بەناوی چەپی ئیسلامی (Islamo gauchism) باسی کردبوو و هەروەها چوارچێوەکەی، بە شەڕی کەلتووری وڵاتانی ئینگلیسیزمان[10] ناو دەبرد. ئەگەرچی ناوەندی نەتەوەییی لێکۆڵینەوەی زانستی داخوازیی توێژینەوەکەی قبوڵ کرد، بەڵام بە خێرایی خۆی لە کۆمیسیۆنەکە دوورخستەوە.[11] لێدوانەکانی "فیدال" لە لایەن زۆر کەسی چەپەوە وەک قروسکەی سەگێکی وێڵ بۆ ڕاستی ناسیۆناڵیستی فەڕانسا[12] لێکدرایەوە، یان دەوترا کە: ئەمە جۆرێک نەزانییە لە سەر چەمکی بەهای کەلتووری لە نێو زانستە کۆمەڵایەتییەکاندا.[13] ئەوان ڕەتیان کردەوە کە هیچ پەیوەندییەک لە نێوان ئیسلامیست و چەپەکان بوونی هەبێت و دەڵێن: ئەمە وەهمێکە کە لە لایەن ئەکتەرانی بەدگومانەوە [ستایشت] دەکرێت.[14]

بەڵام ئەم باس و مشتومڕانە نوێ نین.[15] تێرمی چەپی ئیسلامییش -کە لەلایەن سەرۆکی ناوەندی نەتەوەییی لێکۆڵینەوەی فەڕانسا بەکاربرا- سەرەتا لە لایەن کۆمەڵناسی بەناوبانگ "پییەر ئاندرێ تاگیەڤ" و لە دوو پاژی کتێبێك بەناوی **جووفۆبیای هاوچەرخ**،[16] لە ساڵی 2002دا بەڵگاندنێکی وردی لە سەر کرابوو، بەکار هێنرا. لە فەڕانسا فیلسووفانێک وەک «ژان بارنبۆم[17] ئالێن فینکلکرۆت،[18] پاسکاڵ برووکێر[19] و ژیل کێپل[20]» سەرجەمیان پێشووتر ئاماژەیان بە هەمان قەیران لە چوارچێوەیەکی گشتیتردا کردبوو؛ واتە هەڵوێستی لێکدژ و سەیری هەندێ لە چەپەکان لە ئاست جۆرەکانی ئیسلامیزمی توندوتیژ یان ناتوندوتیژ. لە ڕاستیدا ئەمە تەنیا فەڕانسا ناگرێتەوە؛ بۆ نموونە ساڵی 2019 نووسەری سویسی/ مەغریبی و چالاکوانی سیکۆلار "کەچەم ئەلغەزالی" لە بڵاوکراوەیەکدا دەنووسێت: «من ڕەخنەم ئاراستەی ئیسلامی سیاسی و سیاسەتی شوناس (Identity Politics) کرد، لە ناکاو کرام بە ڕاستڕەو. بۆچی؟ جیهان سەری لێشواوە. ئاتێیستە پرۆگرێسیڤەکان، بەرگری لە ئازادی باڵاپۆشی ژنان دەکەن. ئیسلامییەکان دنەیان دەدەن، هەردووکیان دژی "پیاوی سپی" سەنگەریان گرتووە. هەرکەسیش لەگەڵیان نەبێت دەیکەن بە ڕاستی توندڕەو. «ڕۆشنگەری و بیرکردنەوەی ئازاد» لە مەترسیدایە».[21] لە درێژەشدا ئاماژە بەوە دەکات تەنیا لە ئەورووپایە کە ڕەخنە لە ئیسلامیزم بە ڕاستڕەویی و ڕەیسیزم لەقەڵەم دەدرێ. لە جیهانی ئیسلامیشدا بە لادەر و لە دیندەرچوو بانگ دەکرێن.[22] ئەلغەزالی باسی

ئەوەش دەکات کە موسڵمانانی ئازادیخواز لە لایەن چەپی ئەورووپاوە بە کەسانی نارەسەن و درۆزن سەیر دەکرێن؛ فێتیشیزەکردنی حیجاب و نیشانەکانی شوناش لە لایەن ئەوان، جۆرێك ئەویترکردنێکی ئەبەدی لە سۆزەی موسڵمانە یان **ئۆرێنتالیزمی پێچەوانەیە** (دەربڕینی لێکۆڵەری سووری سدیق ئەلئەعزەم)[23] لە ئەڵمانیاش بە **ماندوونەناسانە**(دەربڕینی بەسام تیبی خەڵکی سووریا) قسەی لەسەر دەکرێت.[24] هاوشێوەی مێژوونووس عەزیز ئەلئەزمە(دیسان سووری) کە دەڵێت: لە بوداپێست و شوێنەکانی دیکەش، بۆچوونی هاوشێوە بوونی هەیە.[25] لە بریتانیا ئەم باسە زیاتر لە لایەن کەسانی وەک "دۆگلاس مۆرای" و "نیك کۆهێن"ـەوە دەکرێت.[26] هەمووشیان ڕووبەڕووی ئەم چەمک و ڕەخنە دووبارانەوە دەبنەوە: ئیسلامۆفۆبیا، نەژادپەرستی یان گەورەکردنی نابەرپرسیارانەی دیاردەیەک کە بوونی نییە!

ئامانجی ئەم وتارە بەرگری یان دژایەتی لەو بانگەشانە نییە، بەڵکوو دەیهەوێت پەیوەندی نێوان ئیسلامیزم(لە هەموو فۆڕمەکانی) و هەندێك لایەنی چەپ،[27] لە فەڕانسا و هەروەها لە جیهانیشدا[28] ڕوون بکاتەوە. پەیوەندییەک کە بوونی هەیە و تەنیا تاکتیکی نییە، بەڵکوو بنیاتی هاوبەشی تیۆریک و فکری لە پشتە.[29] لەبەر ڕۆشنتر کردنەوەی ئەم پەیوەندییە راستەقینە و بەرچاوە، لە درێژەی ئەم وتارەدا بەڵگاندن دەکەین بۆ دۆزینەوەی ڕەچەڵەکناسانەی پەیوەندیی هەرکامیان و ئەو شێوازەی کە لە جیهان تێدەگەن، بەتایبەت؛ لە ئاستی پرسەکانی وەک **مۆدێرنیتە**، **دەسەڵات** و **دەوڵەت**. ئەم پەیوەندییانە ئاڵۆزن، بەزۆری ناڕوون و هەندێکجاریش دژیەك دیارن، بەڵام ڕاستەقینە، بەرهەست و گرنگن. پەیوەندییەک کە جیهانبینیەک شکڵ دەدات بۆ دژایەتیی ئەو شتەی کە دەتوانین بە ڕێکخستنی(نەزمی) لیبراڵ و دێموکراسیی مۆدێرن ناودێری بکەین و ڕەخنەگرەکانی [ئەم نەزمە] بە چەند ناوێکی وەك نیولیبراڵ، نیوکۆلۆنیاڵیزم، نادادپەروەرانە، نەژادپەرستانە و چەوسێنەر وەسفی دەکەن. ئێمە بە تازەیی دایکیۆمێنتی بەرچاو لەسەر کۆبوونەوەی هاوبەشی چەپی بریتانیا و ئیسلامیستەکان لەسەر هەندێ بابەتی وەک رووداوی قوتابخانەی گرامەر باتلەی دەبینین. لێرەدا فۆڕمێك لە "دیسکۆرس"(کە دەستەوشەیەکی گرنگی ئەو باسەیە) لە ڕێگەی ئیسلامۆفۆبیاوە(کە ئەوان پێیانوایە شێوەیەک ڕەیسیزم و جۆرێك سەرکوتکارییە) بەهێزتر دەبێت.[30]

ئەم باسانە ڕاستە کە نوێ نین، بەڵام بۆ ئەوانەی کە گرنگی بە ئاراستە و ڕەوتی داهاتوو دەدەن، گرنگن.[31]

ڕۆشنگەریی

لە نێوان ڕێگە جیاوازەکاندا خاڵی جەوهەری بۆ بیرکردنەوە لە «پەیوەندی نێوان چەپ[32] و ئیسلامخوازی» دیاردەیەکە بەناوی ڕۆشنگەری.[33] مەبەست لەو گۆڕانکارییانەیە کە لە سەدەی حەڤدەیەمەوە لە نێو ئابووری، کەلتوور و پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکاندا دەستی پێکرد. بواری بۆ کاری ڕێکخراوی نوێ ڕەخساند. خوێندەواری و پانتاییی گشتی، لێبوردنی ئایینی و جەختکردن لە سەر حوکمڕانیی عەقڵانی گەشەی کرد و لە درێژەیدا فەلسەفە و هونەرێکی سیکۆلاریش هاتە ئاراوە کە بە گشتی شۆڕشی فەڕانسا(باش یان خراپ) بە لوتکەی ئەم پرۆسەیە دەزانرێت. ئەم پرۆسەیە شێوازی نوێی لە ڕێکخستنی سیاسی خولقاند، کە لە کۆتاییدا گەیشتەوە بە ئایدیالۆژیی لیبراڵیزم[34] کە هەڵگری گوتارێکی جیهانی بۆ ماف و ئازادیی تاک بوو. [ئیسلامیزم] ڕێك ئەم ئایدیالۆژییە دەخاتە ژێر ڕەخنە.

بەڵام دەبێت بەرانبەر ئەم گێڕانەوەیە کەمێک وریا بین، لە ئینگلیسیدا تێرمیEnlightenment سەبارەت بەم پرسە درەنگتر بەکار برا. دەستەوشەکە لە کەسانێکی وەک ئیمانوئێل کانتەوە[35] وەرگیراوە کە تایبەتمەندیی ڕۆشنگەری بە عەقڵی سەربەخۆ لە هەموو بوارەکاندا دەزانێت، بە تایبەتی لە نێو ئاییندا. ئەم دەستەوشەیە دوواتر لە لایەن ڕەخنەگرانی کانسێرواتیڤی عەقڵی [کەرەستییەوە] بەکارهێنرا وەک ئاماژەیەک بۆ بەرپرسکردنی زێدەڕۆییی لەخۆباییانەی بیرمەندانی فەڕانسی و ئەو کارەساتانەی کە بەبڕوای ئەوان ئەو بیرمەندانە ڕێبەڕایەتییان کردبوو.[36] ڕۆشنگەری لە کردەدا ئاماژە بوو بە وەبەرچاوهێنانی کۆیەک لە پەیوەندیی، مشتومڕی فکری و بزووتنەوەگەلێکی جیاواز و کاتمەند، کە بەردەوامن و پەیوەندیی دیالێکتیکییان لەگەڵ یەکتردا هەیە. ئەم دیالێکتیکە جۆرێک لە ڕەخنەگریی خۆی بەرهەم هێنا. واتە ڕەچەڵەکناسییەکی ڕۆشنبیرانە کە لە ئاست بانگەشەکانی عەقڵ و جیهانبیوونی مۆدێرنیتەیەکی "یورۆسێنتریک"(ئەورووپاناوەند) و هیومانیست(مرۆڤناوەند) بە گومانەوە دەڕوانێت. ڕێگەی مۆدێرنیتە (وەك فیکۆ[37] دەڵێت) بە هێردر، هامان، فیختە، شێڵینگ، دۆماستێر، شۆپنهاور و نیچەدا تێدەپەڕێت تا دەگاتە فرۆید، هایدگێر، لۆکاچ، مارکۆزە، ئەدۆرنۆ، هۆرکهایمر، لێڤی ستراوس، فانۆن، سێمی گیرتەز، دێریدا، دولۆز، بارت، فووکۆ، دۆمەن و بۆردیۆ تا دەگاتە تیۆری ڕەخنەییی هاوچەرخ. ئەمانە لە زۆر

لایەنەوە نوێنەرایەتیی ڕەوتی ئانالێتیک(شیکارانە٩ لە فیکری کۆمەڵایەتیی خۆرئاوادا دەکەن.[38] هەروەها ئەمە سەبـــارەت بە مـــارکس و قـــوتـــابییەکانییەوە نییە، چـــونکە ئەم بـــزووتـــنەوەیەی دیکە خـــاوەن نوێنەرایەتییەکی ڕقبەرانە، تێکهەڵکێش(intersect) و هەڵفریوێنەرترە.[39]

جیهانی ئیسلامی

دەبێ ئاماژەش بەوە بکەین کە ڕۆشنگەری تاکە بزوتنەوەی چاکسازیی ئەو سەردەمە نەبوو، بەڵکو گۆڕانکاری بەرچاویش لە جیهانی ئیسلامیدا ڕوویدا[40] کە پەیوەندیدار بوو بە گۆڕانکاری لە نێو قەوارەی دەسەڵاتی سیکۆلاردا. نموونەکان: لەناو شێعەکاندا، بزوتنەوەی **ئوسوڵی** لە نیوەی یەکەمی سەدەی هەژدەیەم. لە نێو کۆمەڵگەی سوننیدا و لە باکووری ئەفریقای سەردەمی عوسمانی، بزوتنەوەی **سانووسیە** کە لە ژێر کاریگەری سوفییەکاندا بوون. بەرنامەی چاکسازیی فەرموودەکانی [پێغەمبەر] کە لە لایەن محەمەدشای وەڵیوڵلا دێهلەوی لە هیندوستانی سەردەمی مەغۆلەکان بوو.[41] هەروەها ئەوەی کە هەندێک لە لێکۆڵەران لە سەردەمی **محەممد بن عەبدولوەهاب** و یەکەم ئیمارەتی سعودی بەناوی "پرۆتستانیزەکردنی ئیسلام" ناوی دەبەن. هەروەها لە 1750 و دووای دەرکەوتنی گرووپی شێعەی هێترۆدۆکس کە بەهایی بوون.[42]

پاشەکشێی دەسەڵاتدارانی موسڵمان لە نیوەی دووەمی سەدەی هەژدەیەم، شکستی مەغۆلەکان لەسەردەستی ئینگلیسەکان، شکستی تورک و فارس بەدەستی ڕووسەکان، مەمالیکی میسری لە سەر دەستی فەڕانسییەکان و بەرنامە ڕیفۆرمیستییەکانی دژە-عوسمانی لەسەردەمی محەمەد عەلی و ئیسماعیل پاشا لە میسر؛ سەرجەم ئەمانە پێکەوە پاڵنەرێکی زیاتریان بۆ گۆڕانکاری هێنایە کایەوە. ئەم شکست و تێکشکانە بەردەوامانە، ئەم هەستەیان درووست کرد کە جیهانی عەرەب و موسڵمان لەڕووی تەکنەلۆژییەوە لەدوای ئەورووپادایە. ئەمە و بەرنامەی مۆدێرنیزاسیۆنی خۆجێیی قۆناغێکی هێنایە ئاراوە کە موسڵمانان مامەڵەیەکی ڕەخنەیی، پچڕپچڕ، بەڵام بنیاتنەر لەگەڵ بیرکردنەوەی ئەورووپیدا بکەن. ئەم مامەڵە و دەستوپەنجە نەرمکردنە لە لایەن نوخبەکانی شارەوە سەرپەرشتی دەکرا. ئەم قۆناغە

سەدەیەکی خایاند و هێشتا کاریگەرییەکەی ماوە.[43] داگیرکردنی جەزاییر لە لایەن فەڕانسا(1830) و هێرشی ئیمپێریاڵیستی و کۆلۆنیاڵیستی لەلایەن دەوڵەتانی ئەورووپی -بە درێژاییی سەدەی نۆزدەیەم و سەرەتاکانی سەدەی بیستەم- بەشێکی زۆری جیهانی ئیسلامی خستە ژێر کۆنترۆڵی ئەوروپییەکانەوە و دواتریش دەبێتە هۆکاری شێوازی نوێی بیرکردنەوە کە بە ڕوواڵەت لە ژێر کاریگەریی ئەورووپییەکاندایە و درزێکیش دەکاتەوە بۆ دزەکردنی هێڵە سەرەکییەکانی ئەم بیرکردنەوانە بۆ ئیمپراتۆریای عوسمانی و میسر. هاودەق لەگەڵ ئەمەش؛ باسێکی دیکەی دووردرێژ جێخرا لەسەر چۆنێتیی بەرەنگاربوونەوەی دەستدرێژیی ئەورووپییەکان(پێیان دەگوترا کافرەکان) بۆ سەر وڵاتانی ئیسلامی[44] و دیسان گەڕانەوە بۆ شکۆی ون و لەدەستچووی ئیسلام.

یەکگرتن

لەو کاتەدا ڕەخنەی ڕۆشنبیرانی ڕیفۆرمیست لە «سیکۆلاریزمی خۆبەزلزانینی ئەورووپا و دارمانی ئەخلاقی و گەشەی عەقڵی کەرەستەیی» بەسەر ئیماندا؛[45] ئاڵنگارییەکی ئایدیالۆژیکی لە جیهانی عەرەب و وڵاتانی ئیسلامیدا درووست کرد. ئەم پرۆسەیە بە ئاڵۆزی بەرێوەدەچوو بەڵام هەمیشە ئیسلامی و دژە-کۆڵۆنیالیستی و ئیمپراتۆریایی مایەوە. ئەم بەرخۆدانە (Resistance) لە هزر و بیرۆکەی دەوڵەتانی سیکۆلار و کەمیۆنیتی نەتەوەییەوە وەرگیرابوو (**وەک شێوەگۆڕینی ناسیۆناڵیزمی Blut und Boden تا پێی بڵێین فاشیزم**[46]). ئەم تێڕوانینە هەر موسڵمانەکانەکان هەڵگری نەبوون، بەڵکوو بەشێک لە مەسیحییەکانیش تێیدا بەشدار بوون، کە لەو دامەزراوانەدا خوێندبوویان کە لەسەر هێڵە فیکرییەکانی ئەورووپادا دەڕۆیشتن و بە شێوەی ناڕاستەوخۆ دەکەوتنە ژێر کاریگەری بیرۆکەکانی داروین و لامارک لەسەر پەرەسەندن، داروینیزمی کۆمەڵایەتی هێربرت سپێنسر[47] و مێژووخوازیی هێگڵ کە لەلایەن کارڵ مارکسەوە گەشەی پێدرابوو و هەندێکجاریش بە پێی باسی مێژووی بازنەییی ئیبن خەلدون[48] (زانای گەورەی باکووری ئەفریقا لە سەدەی چواردەیەم) نەخشەڕێژ کرابوون: هەموو ئەمانە پێکەوە تۆی ئەو شتەیان چاند کە کۆمەڵناسی گەورەی فەڕانسی، ئۆلیفەر رۆوا، بە **خاوەنداریکردنەوەی کەلتووریانەی مۆدێرنێتە،**[49] شی دەکاتەوە. لەگەڵ دەرکەوتنی ئیخوان موسلمین لە میسر لە بیستەکان -یەکەم

بزووتنەوەی جەماوەری ڕێکخراو و مۆدێرنی ئایدیالۆژی لە میسر- کە بوو بە هەوێنی سەرجەم فۆڕمەکانی ڕێکخستنە ئیسلامییەکـانی[50] دووای خۆی و هــاوکـات فۆڕمی جۆراوجۆری نـاسیۆنـاڵیزمی عــەرەبی و ناعەرەبی، بزاوتی چەپ و کۆمۆنیستی بەتایبەت لە سووریا، لوبنان، عێراق، ئێران و باشووری ئاسیای لێکەوتەوە:[51] جۆرێک لە مۆدێرنیزم و پۆست-مۆدێرنیزم (کە هەمیشە لیبراڵ نەبوون)، لەسەر بنەمای تێفکرینی ئیسلامی پێشوو، بەڵام قووڵ لە ژێر کاریگەری فەلسەفە و زانستە کۆمەڵایەتییەکانی ئەورووپا. بۆ نموونە عەلی ئەبدولڕەزاق، (الاسلام و الاصول الحکم)ـەی[52] لە ساڵی 1925 بڵاو کردەوە. هەروەها باوکی ئێگزێستنشیاڵیزمی عەرەبی، فواد زەکەریا،[53] ناسراو بە توراسیون،[54] حەسەن حەنەفی یان نەسر حامێد ئەبوزەید، نووسەری نقد الخطاب الدینی هرمونتیکی (ڕەخنەی هێرمێنیۆتیکی گوتاری دینی)[55] کە لە 1990دا بڵاو بوویەوە. ئەم سەرچاوەیە وەک بەناوەکەیدا دیارە، ڕەخنەیەکە لەسەر گوتاری ئیسلامییەکان و دەیەوێ ڕوو بەو پرسە خەسارناسی بکات و کەلێنەکانی ئاشکرا بکات. ئەبوزەید لەژێر کاریگەری مامۆستاکەی، حەسەن حەنەفیدا بوو -داهێنەری چەمکی خۆرائاواچێتی (استغرب)- و هەروەهاش [ئەبوزەید] لە ژێر کاریگەری بیرمەندە ناودارەکانی ئەورووپادا بوو؛ هێرمێنیۆتیک و تیۆری ڕەخنەیی وەك دێلتای، سۆسۆر، بێرگسۆن، یاکۆبسۆن، لێفی ستراوس، هایدگێر، گادامێر، پۆل ڕیکۆر، فووکۆ و بارت. هەروەها لە ساڵی 1990 کۆمەڵێک لە نەریتخوازە نوێکان [56]کە نوێنەرایەتی کتێبەکانی محەمەد ئارگۆن[57] و زانایانی شێعە وەک ئەبدولکەریم سروش و محەمەد موجتەهد شەبستەرییان دەکرد.[58]

هەموو ئەم ئاراستە جیاوازانە لە ململانێی توندا بوون،[59] بەڵام لانیکەم لە ئاستی نوخبەکاندا سەرچاوەی هاوبەشیان هەبوو؛ هەم ئیسلامی و هەم ئەورووپی. بیرکردنەوەی ئەوان بە گشتی پێداگری لەسەر ڕەسەنایەتی (الاصالە)[60] و گومانی بەردەوام دەکات لە تێگەیشتنی ئەورووپی بۆ دەسەڵات و کۆمەڵگای ئایدیاڵ: کە دەرهاوێشتەی ماددی و فیکری تایبەت بەخۆی هەبوو؛ بە وتەیەکی دیکە بنەڕەتی باسەکان لەسەر پەیوەندیی ئەورووپای دووای رۆشنگەری لەگەڵ ئێمپێریاڵیزم، توندوتیژی، نامۆبوونی کەلتووری، لەدەستدانی باوەڕی دینی و ستەمکاری سیاسی و مەیل بۆ جیاکردنەوەی جیهانی ئیسلام لە خۆرئاوا بوو.[61]

دەبێ ئەمەش زیاد بکرێ کە لە دەیەی 1960ـەوە، ڕۆشنبیرانی عەرەب لە هەموو لایەنە سیاسییەکانەوە هەوڵیان دەدا لە هۆکاری شکستی وڵاتەکانیان بەرانبەر ئیسرائیلْ، لێسەندنەوەی زەوی فەڵەستینییەکان لەلایەک و بەرپەرچدانەوەی ئێمپێریالیزمی نوێی ئەمریکا و سۆڤییەت لەلایەکی تر، تێبگەن و هەوڵی گەشەی کۆمەڵایەتی و سیاسی ناوخۆیان بدەن. سەرچاوەکانی ئەم هەوڵانەش چوارچێوەی باسەکانی ئیبن خەلدون، ئیبن تەیمیە و گەشەی فیقهی سەلەفی و ئیسلامییەکانی دیکەی دەگرتەوە تا دەگاتە مارکس و هانا ئارێنت و ئەلێکسی تۆکفیل.[62]

گوتاری هایبریدی شۆڕش

نموونەگەلی بەرچاو و سەرەتایی ڕەخنەی ئیسلامخوازەکان لە مۆدێرنیتەی خۆرئاوایی لە نێو نووسراوەکانی دامەزرێنەری ئیخوان موسلمین - حەسەن ئەلبەنا - و هەروەها لە نێو دوو جێگری ئایدیالۆژیکی خۆی ئەبو ئەلمەودوی و سەید قوتبدا[63] دەدۆزینەوە. لانیکەم ئەلبەنا خۆی ئاشناییەکی ڕووکەشی لەگەڵ ڕەوتە تایبەتە فکرییەکانی خۆرئاوادا هەبوو.[64] بەڵام مەودودی کە قوتب شوێنکەوتووی بوو[65] (لەوە دەچێ زۆربەی ڕەخنە سەرەکییەکانی لە نایەکسانیی جیهانی لە ئەو وەرگرتێب؛ ئەڵبەت لە ڕێگەی ئەبولحەسەن عەلی نەدوی، بە تایبەت ئایدیاگەلێک وەکوو جاهێلییە و حەکیمییە).[66] کە یەکەمیان چەمکێکی قورعانییە بۆ ناوزڕاندنی هەموو کۆمەڵگا و دەوڵەتانی سەردەم لەژێر ناوی [جاهێلییەت]، واتە بە ڕاوەستانێکی گوناهکارانە لە بەرانبەر حەقیقەتی ئیلاهی پێناسەی دەکات؛ بەڵام دووەمینیان ئاماژە دەداتەوە بە "سەروەری" موتڵەقی خودا. چەمکی حەکیمییە دەنگدانەوەکەی لە نێو یەزدانناسیی سیاسی کارڵ شمیت دەدەۆزرێتەوە؛ واتە لەو شوێنەدا کە شمیت «لەسەر "سەروەرییەک وا شوێنی دووایین بڕیاری سیاسییە" پێداگری دەکات... لە نێو ڕوانینی شمیتدا، حاکم لەگەڵ خودا پێناسە دەبێتەوە. [حاکم] پێگەیەک لە نێو دەوڵەت وەردەگرێت کە بە شێوەیەکی بەرهەست لە ڕۆڵی خودا لە نێو سیستمی فەلسەفی دێکارت دەچێت»؛[67] کاواگنیس لە ساڵەکانی 2012/3، ئاماژەیەکی زۆر سەرنجڕاکێشی سەبارەت بە پەیوەندی نێوان-چەمکیی یەزدانناسانەی سەروەریی شمیت و بۆچوونی گشتی میشێل فووکۆ سەبارەت بە ڕۆحانیەتی سیاسی لە کاتی شۆڕشی ئێراندا دەدات. هەرچەن ڕەنگە

گرنگترین ڕێگەی گواستنەوەی بنگەهە سەرەکی و گرنگەکانی گوتاری دژ یان پۆست-ڕۆشنگەری ئەورووپا بە دەست ئیسلامخوازە سونییەکانەوە بێت.[68]

پەیوەندییەکی زۆر جیاوازتر لە نێوان ئیسلامخوازە شێعەکان و فکری دژە-ڕۆشنگەری، دژە-خۆرئاوا، دژە-کاپیتاڵیزم و دژە-لیبراڵ، ئەویش لەنێو **گوتاری شۆڕشدا** هەیە.[69] ڕەنگە ئەم گوتارە دەرەنجامی مۆدێرنیزاسیۆن و گەشەکردنی خوێندنی باڵا لە سەردەمی پەهلەوی و هەروەها مەیلی زۆرتری هەندێک لە موجاهێدینی شێعە وەکوو خومەینی بێت (بە تایبەت دووای شۆڕش) بۆ فێرکاری و موتاڵای شتێکە لە سەردەمی ئەو کاتدا بە شێوەیەکی گشتی لە قوتابخانە سوونییەکاندا ناهومیدانە ڕووبەڕووی ببوونەوە، واتە **فەلسەفە** -دەستەوشەیەک کە دەتوانێ هەمووشتێک لە پلاتۆ، ئەرەستوو، پلۆتینوس تاکوو مێتافیزیکی ئیسلامی سەدەی نێوەڕاست، مۆعتەزەلیە، فارابی و ئەلغەزالی، کانت، هێگڵ، سێنت سیمون، کۆنت، مارکس، هایدگێر و بە تایبەتتر پوپەر، فووکۆ و هابێرماس ڕووماڵ بکات.[70] بەڵام کەڵک وەرگرتنیان دەبەسترێتوە بە زیرەکیی تیۆریستە دەسترۆشتووەکان وەک جەلال ئالەئەحەمد (کۆمۆنیستی پێشوو) یان عەلی شەریعەتی (وا خوێندنی لەژێر چاودێری ڕۆژهەڵاتناسێکی کاتۆلیکی عیرفانی، لوییس ماسینگنون لە پاریس بە ئەنجام گەیاندبوو)[71] بۆ نموونە لە بیرمەندانی جۆراوجۆری خۆرئاوایی وەکوو مارکس، ڤێبێر، فانۆن[72]، سارتر، ئێرنێست ئونگێر[73] و هایدگێر کە جەلالی ئالە ئەحمەد لە ڕێگەی مامۆستاکەی - ئەحمەد فەردید[74]- کەڵکی لێ وەردەگرتن. بۆ نموونە چەمکی غەربزەدێگی [واتە تواندنەوە لەنێو کەلتوور و فکری خۆرئاوا] ڕەنگە ئالەئەحمەد لە فەردیدی وەرگرتبێت؛ چەمکێک وا پێش و دووای ساڵی 1979 بۆ شۆڕشگێڕانی نزیک لە خومەینی گرنگایەتییەکی یەکجار بەرچاوی هەبوو.[75]

شۆڕشی ئێران لەو ساڵەدا بە پێکەوەگرێدانی شارەزایانەی مێتافۆرەکانی شێعە سەبارەت بە **ئازار، چەوسانەوە** و **ڕزگاری** لەگەڵ دروشمە چەپییەکان سەبارەت بە **شۆڕشی سەدەی بێبەشکراوان** و **خوازیاریی بۆ دادپەروەری ڕادیکاڵیی کۆمەڵایەتی**، لە زۆربەی ڕووەوە خالێکی وەرچەرخانی پێشان دا.[76] ڕەنگە قەزافی ڕێزی لە کاسترۆ و چێگڤارا گرتبێت.[77] PFLP [بەرەی ڕزگاری بۆ فەڵەستین] لە کەمپەکانی بیقاع مارکس و لێنینیان دەخوێند. ژان لۆک گوداریش لەو باوەڕەدا بوو کە شۆڕشی جیهانی لە ناو

فیدالیانی فەڵەستینی ئوردنەوە دەست پێ دەکات.[78] هەروەها، ڕادیکاڵە خێڵەکییەکانی باشووری یەمەن لە لایەن هــاوڕێبازەکانیانەوە -کە بە ئــاســایش لە خەلیج[79] ئەژین- پــاڵپشتی دەکرێن؛ بە دوور نییە ئەوانیش وەک پێشەنگی پرۆلێتاریایەکی جیهانی بیر لە خۆیان کەنەوە.

بەڵام لە ئێران و لەژێر سپۆنسێری دەوڵەتێکی ڕێکخراویی نیو-ژاکۆبێنی،[80] لەوە دەچێ بۆ یەکەمجار ئایدیا ئیسلامییەکانی شێعە و ســونــنە لەگەڵ ئەنــدێشەی ڕادیکاڵی ئەورووپی پێکەوە ڕیز و بە شێوەی بەرین تەیار و ساختە کراون کە ببنە کەرەستەیەکی بەردەوام بۆ بەرخۆدانی گوتاری (discursive resistance) لەبەرانبەر نادادپەروەری جیهانی، سەرکووتی خۆرئاوایی و هەژموونی ئۆرێنتاڵیستی.[81]

سروشتیی ناکۆکییەکە

ئەم دیسکۆرسە بە گرێدانی تێکەڵاویی فکری ئیسلامی و نائیسلامی مۆدێرنیستی بنیاتنراوەتەوە و لەگەڵ چەپی ئەورووپی و ئەمریکی هاودەنگ دەبێت؛ چونکە ئیدعای ئەوەی هەیە کە ئامانجەکانی لەگەڵ ئەوان یەکسانە.[82] ئەمە دەنگدانەوەی هێرشێکە بۆ سەر لێکسازان(کانستراکشن)ی دەوڵەتی **عەقڵانیی ڤێــبێــری** [weberian state]، **نەژادی** و **خۆرئــاوایی** لە نیــوەی دووەمی سەدەی بیــســتەمــدا؛ کە بە شێوەگەلی جۆراوجۆر و لە ڕێگەی کەسانێکی وەک فانۆن، فووکۆ و [ئێدوارد] سەعید پەرەی پێ درابوو. ئەوان دەگەڕێنەوە بۆ بیر و ڕای هــایدگێر،[83] بێنیامین،[84] ئەدۆرنۆ، هــورکهایمر،[85] مــارکۆزە[86] و ئەوانەی ڕەخنەگەریی عەقڵانیەتی ڕۆشنگەرین؛ خەمباریی زانستی،[87] گەڕان بەشوێن تاوانەکان بۆ دژایەتی ئانگلو-ئەمێریکەن،[88] دژایەتی دیموکراسی خەڵکپەسەنــد، عەقڵانیەتی کەرەســتەیی،[89] پــازێتیڤیزم، سەرگەرمی بەکۆمەڵ و فۆردیزم.[90] تیۆریستە ڕەخــنەگەرەکانی چەپی نــوێ، ســتەمکاری وەکوو پێئاژۆ [کارکرد]ێکی کۆدبەندیکراوی دەسەڵاتی دەوڵەتی دەبینن: کەواتە ئیسلامخوازەکانیش وای دەبینن.[91] توێژەرانی پۆست-کۆڵۆنیــاڵ پێــشــوازی لە بە ویــلایەتکــردنی [پــارێــزگــاییکــردنی] خۆرئــاوا دەکەن و ئەم داشکــانــدنە پێش‌گیریلێنەکراوە مایەی خۆشحاڵیی ئیسلامخوازەکانە.[92] نیچە سەبارەت بە مەرگی خودا، مێنتاڵیتەی "کۆیلەی مەسیحیەت"، ئــاوابــوونی بــتەکان (وەکوو دەوڵەت) و هەروەهــا لەسەر دەرکەوتنێک لە نێو

ڕوونـاکیی "حەقیقەتی نـاخەیاڵی بەرزەمـرۆڤ"، دەینووسی.[93] ئیسلامـخوازەکان لەسەر بەتـاڵیی خـودای مەسیحیەت، سـووکایەتیکردن بە شـوێنکەوتـووانی و بـتپەرسـتی دەوڵەتی خۆرئـاوایی دەدوێن و هـاوکات بـاس لە زەروورەتی حەقیقەتێکی ئیسلامـخوازانەی نـوێ و ڕاشکاو بۆ چـارەسەری ئـازارەکانی مـرۆڤایەتی دەکەن.[94] یاسـانـاسیی بەدنێوی ئـاڵمانی، کارڵ شمیت سەبـارەت بە ئیلاهیاتی سیاسی و دۆخی ئـاوارتە بـــنـــگەهێکی دەوڵەت ئـــاشکـــرا دەکـــات، کە بە شێـــوەیەک خـــودایەکی نـــادیـــار بیـــردەخـــاتەوە:[95] ئیسلامیستەکانیش بانگەشە بۆ سیاسەتێکی ئیلاهیکراو و ئاوارتەخوازییەکی پیرۆز دەکەن کە خودا وەکوو حاکمیەتێکی یەکە و تەنیا دەردەخات.[96] ئانتۆنیۆ گرامەشی و دوواتریش ئەو مارکۆزە و لووی ئاڵتوسر بۆ بەدەستهێنانی هەژموونی ڕێسایی (normative hegemony) لە ڕێگەی زمان و ئاپاراتوسی ئایدیالۆژیکی دەوڵەت، جەختیان لەسەر گرنگایەتی ناوەکیی **خەباتی شۆڕشگێڕانە** کردبوو:[97] ئیسلامخوازەکان بە باشی ئەم وانەیەیان وەرگرتووە. نەریتخوازەکان وەکوو ئێزۆتێرییست [باوەڕدار بە زانستیی ڕەمزاویی] بوون بە سۆفی (ڕێنێ گەونـــون). ئەوان ڕێکخستنی نێو جیهانی خۆرئـــاوایان لە قەیرانـــدا دەبینی و خـــوازیاری سەرلەنوێ دۆزینەوەی ڕۆحانیەت بوون:[98] کەواتە ئیسلامخوازەکانیش وای لێ دەڕوانن.[99]

ئەم پەیوەندییە لەگەڵ سوبژە یاخییە کۆڵۆنیکراوەکان [داگیرکراوەکان] دەستی پێ کرد کە بەدووای چەکدا بۆ دژایەتی خۆرئـاوا دەگەڕان. ئەم گـوتـارە لە لایەن ڕووناکبیرانی خۆرئـاواییەوە کامڵ دەبێت؛ ڕەنـگە ئەوان بـوونەتە هۆگـریی ئەفـسونی شۆڕش دژ بە دۆخی هەنـووکە و تێپەڕین لە مـارکسیزم-لێنینیزمێک کە بۆ ڕازی هێشتنەوەی هەوادارانی بەردەوام درۆی دەکرد؛ بۆیە ئەم ڕووناکبیرانە خۆیان لە نێو شۆڕشێکی نوێی گـرژ و شەڕخـوازانەدا خەڵەتـانـدووە چـونکە پێیان وایە ئەم گـوتـارە وڵامێکی کۆتـایی و تەواوە بە ئیدعـایە پـووچەڵکراوەکانی پـازێتیڤیزم.[100] لە یاد نەکەین کە هەمیشە خۆڕاگـرتـن لە نێو سەنـگەری مێتافۆرەکان بزوێنەرترە لە خەزێنەی بەڵگە واقعییەکان!

دەکرێ نـموونەیەکی بـاش (ئەگەر بەکاربـردنی لەم بەسـتێنەدا دروسـت بێت) میشێل فـووکۆ بە هەژمـار بێنین کە لە پاڵپشتانی بەرچاوی تیۆری ڕەخنەییە.[101] فووکۆ دوو جار لە ساڵی 1978 بۆ نووسینی زنجیرە وتـــارێک بۆ ڕۆژنـــامەی ئیتالیایی **کۆرییەرە دێلا سێرا** سەفەری بۆ تـــاران کرد.[102] بە شیکردنەوەی خەونە

ئێـرانییەکـان (ئەو جۆرەی کە ئــامـــاژەی پێ دەکـرد) سەرنـجی ڕاکێـشـرا بەرەو شـــتێک کە بە شۆڕشی ژێردەستەکان[103] و گەڕانەوە بۆ ئۆتۆپیاخوازییەکی سیاسی ناوی لێ دەبرد. ماکس ڤێبێر[104] پێی وابوو [ئەم ئۆتۆپیاخـوازییە] لە نێو دەوڵەتی عەقڵانی و برۆکراتیکدا ون بووە. ئەو [فـووکۆ] لە زۆر ڕەهەنـدا چاودێرێکی تیژبین بــوو بەڵام بە شێوەیەکی زۆر سەیر بە بێ لەبەرچـاوگــردنی واقعیەتە سەخـتەکانی دەسەڵات (لە بەرانبەر شیکردنەوە گوتارییەکان) گەڕاندنەوەی ڕۆحانیەتی سیاسی ڕاگەیاند: **وەرگەڕانی خومەینییانەی لە بێهیوایی ڤێبێریانەی جیهان.**[105] ئەو ڕایگەیاندبوو کە شۆڕشەکە حەقیقەتی تایبەت بە خۆی هەیە و [ئەم حەقیقەتە] تەنیا لە نێو فۆڕمێکی جیاوازی ناسیندا دەدۆزرێتەوە.[106] چەن مانگ دوواتر ئەو بە شێوەیەکی گوڕ ڕایگەیاند «برسییەتییەکەیان، بێ کەرامت کردنیان، بێزارییان لە ڕژیم و ئیرادەیان بۆ ڕووخاندنی؛ ئەوان [خەڵکی ئێران] هەمـــووی ئەمـــانەیان لە نێوان ســـنوورەکانی زەوی و ئـــاســـمان، لە نێو خەونی مێژوو بەشێوەیەکی تەواو ئـاییینی بەڵام سیاسی خـوێندنەوەی بۆ دەکەن.»[107] بەڵام کارەسـاتی لێ کەوتەوە، بە تـــایبەت بۆ ژنـــان (بۆ کەســـانێک وا فـــووکۆ زۆر کەم هـــاودڵانە لەبـــارەیانەوە دەینووسی.)[108] بەڵام ئیسلامخوازەکان هاوڕای ئەو کارەساتانە بوون و هێشتاش لە ئەنجامدانیدا بەردەوامن.[109]

سروشـتی هـاوشێوە بۆ یەکگرتنی فکریی **ڕادیکاڵی خۆرئـاوایی** و **ئیسلامی** هەر نـاوەڕۆکێکی هەبێت، ئەوە ڕوونە کە هەردووکیـان لە یەک ژینــگەدا گەشەیـان کـردووە:[110] شۆڕش **دژی عەقڵانیەتی ڕۆشـــنـگەری، ســـابجێکتیڤیزمی دێکارتی**،[111] **یونیڤێرســـاڵیزمی کانتی**،[112] قەیرانی ئەنـــدێشەیی لە کۆتـــایی سەدەی نۆزدەیەم، شۆکەکانی ئێمپێریاڵیزم و نـــاکۆکی بەکۆمەڵ، و وەرگەڕانـــدنی ڕوانینی مـــاتێریاڵیستی مـــارکس سەبـارەت بە خەبـاتی چینایەتی لە نێو ئـابوورییە پێشەسازییەکـانـدا بەڵام بە لەبەرچـاوگـرتنی بـارودۆخی جیاوازی (و ئاماژەپێکەرە بگۆڕەکان) کاپیتاڵیزمی پێشکەوتووی جیهانی. ئەمانە فۆڕمێکی نوێی شیکردنەوە لە بوارێکی گوتاری وەکوو حکومەتێتیی [govermentality][113] بەدی دەهێنێت. دروستکردنی تێکەڵەیەکی ڕەگەزی، ئێتنیکی و هـاوکات پۆلێنبەنـدییە ئـایینییەکان؛[114] بۆیە ئەمە شێوەگەلێکن وا لە نێویدا خـودی زمـان، پەیوەنـدییەکانی دەسەڵات و سـروشـتی ڕێکخستنی پۆسـت-کۆڵۆنیاڵ کۆدبەنـدی [یان ڕەمـزدار] دەکات.[115] لە ڕێگەی جێبەجێ کردنی ئەمەوە، کەرەســـتەی فکری و ڕوونـــاکبیرانەی نـــوێ بۆ پێشخستنی ئامانجی سەرەکی گرامشی -**واتە هەژمونی ئایدیالۆژیک**- بەدی دەهێنێت.

سەردەرهێنانی گـوتـارێکی هـاوبەش یارمەتیدەری ئیسلامـخوازەکان بـووە کە نەک هەر لە کۆمەڵگای موسڵمانانـدا ئیدعاکانیان ئاسایی پێشان بدەن؛ (بابەتێک وا لە نێو دوو ڕاپۆرتی باشدا لە ساڵی 2020، یەکێک لە Sénat فەڕانـسی[116] و ئەوی دیکە لە ECHR،[117] بە شێـوەیەکی دوورودرێـژ بـاسی لێ کراوە) بەڵکوو تـوانسـتی ئەوەشیانی پێ داوە تـاکوو لە نێو گـوتـارە نـائیسلامییە نـاکۆکەکانیشدا ریشەی خۆیان دابکوتـن، زۆربەی جـاریش تێکنیکگەلی هـاوشێوەی ڕێکخراوەیی بەکار دەبەن: پێکهاتەگەلی ورد و خانەخانە، ئاڤانگاردخوازیی، بۆ نموونە جۆرێک لە مۆدێلی بەرەی خەڵک. نموونەیەکی باش و بەرچاو بۆ ئەمە لەنێـو فەڕانـسە، ڕاگەیـانـدراوی ڕێکەوتی یەکی نۆڤـمـبـری 2019 ـە، کە لە لایەن کۆمەڵێک لە کەسایەتی و گـرووپە ئیسلامیی و چەپەکان نـووسـرابـوو؛[118] هەروەهـا لە لایەن ئەنـدامـانی بـاڵای حـزبی چەپی La France Insoumise، سەنـدیکاکان و ئـاکادێمیست و ژورنـاڵیستە چەپـخوازەکان واژۆ کرابـوو. لەم ڕاگەیانـراوەدا داخـوازییەک پێشکەشکرا بۆ بەرەیەکی یەکگرتـوو و هـاوکار لە بەرانـبەر ئیسلامۆفۆبیا لە ڕێگەی خۆپیشانـدانـان لە پـاریس؛ ئەویش لەژێر وێنەی دروشمێک کە نە بیسترابـو و نە پەیوەنـدی بە ڕووداوەکانەوە هەبـوو؛ نـووسیبوویان l'islamophobie: le silence tue (ئیـسلامۆفۆبیا: بێدەنگی کوشـندەیە).[119] ئێمە شـتێکی هـاوشێوەش لە بـریتانیا لەگەڵ (هـاوپەیمانی بۆ ڕاوەسـتانی جەنـگ) و پاڵپشتیی ئەخلاقی زۆربەی چەپەکان لە بزووتنەوە گەلێک وەکوو حەماس و حزبوڵڵا لەسەر بنیاتی دژە-کۆڵۆنیاڵیستی و دژە-گلۆبـاڵیستی هێڵەکەی خۆیان، دەبینین. هەروەهـا دیسان ئەمە لە خـواسـتی پێبەنـدبـوون بە مـافی ژنـان لە ژێر نـاوی سیاسەتی دژە-ئێمپێریاڵیستی دەبینین.[120] هەروەهـا ئەمە دیسانیش لەنێو بەرگـری ئیسلامـخواەکان و گـرووپە چەپەکان لە بەرانـبەر سیاسەتی حکومەتە یەکلەدووای یەکەکان کە دژی تێرۆریزمـن دەبینین،[121] هەر دوو پـارتی کرێکاران و کانسێرڤاتیڤەکان لەسەر ئەو بـنەمـایەی کە ئەوان بە شێوەیەک بیرخەرەوەی ئەمنییەتیکردنی سـتەمکارانەی سیاسەت و شکڵپێدانی سەرکووتکەرانەی سـابجێکتیڤیتەی نـاڕازین، هـاوڕای یەکترن؛ فـووکۆ ئیدعـای دەکرد کە لە کارەکانیدا وا لەسەر دیسیپلینی تێکنۆلۆژیای دەسەڵات چڕ بووەتەوە بۆ ئەم بابەتەی ناسینەوەتەوە.

ئەمە لە کاتێکیشدایە کە ئیسلامیستەکان، خۆرئـاوا و هەمـوو بەرهەم و کارەکانی ڕەد دەکەنەوە، بەڵام ئەوان زۆربەی پۆلێنبەنـدییە بـنەمـاییەکان وەک خۆی وەر دەگـرن -وەکوو خـودی ئـایدیای خۆرئـاوای

یەکپارچە.[122] ئەم ئـایدیای خۆرئـاوای ژەهــراوییە -لە نێو خۆبەزلـزانی خۆی بەرانــبەر زانینی قەدەغەکراو، مـرۆڤ و ڕۆحـانیەت و دووایيش گۆی زەوی لە بەین دەبـات- ئەمە لە لایەن فۆرمە تـایبەتەکانی گـوتـاری چەپــخوازانە\پێشکەوتــووخــوازەوە نــامۆ نییە. ڕەنــگە وێنەی ئەم بۆچــوونە لە نێو فــریشتەی مێژووی بێنیامیندا بە بـاشــترین شێوە دەرکەوتبێت. بە پێچەوانەوە، ڕۆحی جیهانیی هێگڵ کە مـرۆڤایەتی لە ژێر هێزی خۆی بەرەو لـووتکەی کەمـاڵی دەوڵەتی پـرووس دەبـرد؛ بەڵام فـریشتەکەی بێنیامین وەدەرنـانێکی ترسێنەرە لە بەهەشتەوە: داماوانە بەرەو دوواوەوە لەسەر باڵەکانی زریانێکی سیکۆلار هەڵدەگیرێت، کە جــگە لە وێرانی هیچ شــتێک لەگەڵ خۆی نــاهێنێت. بێنیامین ئـاوا ئـاکامگیری دەکات: ئەوەیکە ئێمە پێشکەوتن ناوی دەنێین، لە ڕاستیدا ئەم زریانەیە.[123]

ئیسلامخوازەکان ڕخنەی چەپخوازانە لە مۆدێرنیتەی خۆرئاوایی بە یەک مەرج قبوڵ دەکەن: زۆربەی جار ئیدعا دەکەن کە ئیسلام پێشتر هەمووی ئەمانەی پێشبینی و هەروەها باسی کردووە،[124] بەڵام ئەمە بە تەنیایی کامڵ نییە و لە هەمانکاتیشدا کێشەیە. نیچە، هایدگێر، فانۆن و فووکۆ باسیان کرد و قوتابخانەی فڕانکفۆرت ڕەخــنەیەکی نـاوەکیی لە مۆدێرنیتەی خۆرئـاوای و لە نێو بەســتێنێکی جیاواز و بە زنجیرەیەکی فکری پێشکەش کردەوە کە دەتــوانێ لە ڕێگەی مــاتێریاڵیزمی مــارکسەوە، مێژووخــوازیی بەرزەوەبــووی [transcendental historicism] هێگڵ و فکری دژە-دێکارتی کانــت و تەنــانەت لە فیلسووفــانی پێش سۆقـرات لە یۆنـانی کلاسیکەوە تـاوتـوێ و ڕیشەنـاسی بکرێتەوە.[125] ئیسلامـخوازەکان ئەم ڕەخـنەیان بۆ پــاڵپشتی و بەهێزکردنی ئــامــانــجە جیاوازەکان لە نێو نەریتێکی فکری نــاهـــاوشێوەدا بە تەواوی ڕێکخستووتەوە؛ کە زنجیرەی سەلماندنەکەیان نەک بۆ گومانخازیی ڕادیکاڵی هێراکلیتوس و ئێمپێدێلۆس بەڵکوو بۆ وەحییەکی لێڵی ئیلاهی دەگەڕێتەوە.

لە ناوەڕاستی ئەم جیاوازیيانەدا پرسی کێشەلەسەر، پرسی پیرۆزییە [خودایی]. ئەندێشەی مۆدێرنیستی و پۆست-مۆدێرنیستی خۆرئاوا هەر دوو پرسی خودا و وەحی وەکوو بابەتگەلی ناگونجاو بۆ ئاقاری گشتی ڕەد دەکەنەوە.[126]

تەنانەت هایدگێر کە وەکوو کەسێکی یەزدانناس و بە کورتی وەکوو عیسایيەک پەروەردە کرابوو؛ پێشنیاری ئەوەی دەکرد کە سەرنجەکە بەرەو دیاردەنـاسی ئەم جیهانە کۆبێتەوە، ئەو شـتەیکە جۆرج شـتاینری کۆچ

کردوو بە پۆست- یەزدانناسیی ناوی دەبرد؛[127] تێگەیشتن لە مەرگ وەک کۆتاسەلمێنەری بوون، نەک هەنگاونان بەرەو بەرزەوەبوویی [transcendence]. خوای نەناساراوی[128] نیچە دیۆنۆسیسە نەک خوایەکی ئیبراهیمی (خودای شاراوە).[129] پۆست-مۆدێرنیستەکان -هاوشێوەی ئیسلامیستەکان- واقعیەت ئەدەقێنن [textualize] یان بە دەقی دەکەن[130]؛ بەڵام بە پێچەوانەوە، لە غەیبەتی خودادا ئەوان سیاسەت جوانیناسیی و ئەخلاق ڕێژەخوازانە دەکەن.[131] لە وڵامی بەرانبەر بەمەش، هەندێک بەشوێن مانادا لە نێو بەکاربردنی دووبارەی عەقڵی بێ لایەن[132] یان فەزیلەتی کلاسیکی نەریتی دەگەڕێن.[133] کەسانی دیکە بەشوێن زانینێکی عیرفانی لە نێو پێکهاتەکانی بیرکردنەوە و گوتاردا دەگەڕێن. لە ئەنجامی ئەم کارەدا ئەوان بەشوێن دۆزینەوەی پرسی ئیلاهیدا نین بەڵکوو دەیانهەوێ ئیرادەی مرۆڤ بۆ دەسەڵات بدۆزنەوە؛ بە بێ ئەوەیکە ناسینێکیان هەبێت کە چی بەکار بەرن کە ئایرۆنیک [توانجاوی] نەبێت. بە پێچەوانەوە، ئیسلامیستەکان زۆر بە دڵنیاییەوە باسی ئیسلامۆفۆبیای پێکهاتەیی[134] دەکەن بەڵام لە هیچ ڕوویەکەوە پێکهاتەخواز نین. هەروەها ئەوان [ئیسلامخوازەکان] بە گشتی نائایرۆنیکن. ئەوان لەو باوەڕدان کە خۆیان بە شێوەیەکی خودایی و پێشوەخت ئیلهامیان پێ کراوە و نەک بە گومانێکی ڕادیکاڵ بەڵکوو بە باوەڕێکی پتەو و موتڵەق لەم ڕێگەدا هێزمەندن. نیچە، داوای پڕ کردنەوەی بۆشاییەکی ئەخلاقی دەکات کە لە دووای مەرگی خودا خولقاوە؛ ئەویش لە ڕێگەی زێدە مرۆڤانەکردنی هەمووشتێک. بۆ ئیسلامخوازەکان، خۆ تەسلیم کردن بە **ئیلاهیاتێکی پرسیار لێ نەکراوی نەناسراو** خزمەت بە هەمان ئامانجی هاوشێوە دەکات.[135]

ئەمە کێشەیەکی گەورەیە. لەوە دەچێ پۆست-مۆدێرنیستەکان، تیۆریستە ڕەخنەگەرەکان و ئیسلامیستەکان لەم گریمانەدا هاوبەش بن: «چوارچێوەیەکی فکری جیهانیکراو بۆ سەرچاوەهێنان و دروستکردنی هەستێکی زێدەڕۆیانەی هەبوونی قەیران؛ دوو واتاییەک لە نێو پەیوەندی لەگەڵ مۆدێرنیتە... دەسبەسەرداگرتنێکی دووبارە و هەڵبژاردەیی ڕابردوو، تێکەڵکردنێک لە کەلتوورەکانی سەرەوە و خوارەوە و ڕەد کردنەوەی هەموو جۆرە پاساو یان چارەسەرییەکی سەروو-دیسکۆرس [meta-discourse]».[136] بەڵام ڕەخنەی چەپی پۆست-مۆدێرنی خۆرئاوایی لە عەقڵانیەتی ڕۆشنگەری و بەکاربردنی بێگانە و کەڵکاژۆخوازامنەی دەوڵەتی پناپتیکان [جۆرێک لە سیستەمی کۆنترۆڵ] هاوڕایە

لەگەڵ «بەدگــومــانییەکی ڕادیکاڵ لە بــنەڕەتــخوازیی و هەمــوو مــانــاکان لە حەقیقەت.»[137] ئەوەی بۆ ئیسلامیستەکان خاڵێکی سەرەکییە: «باوەشگرتنەوەیەکی دژە-هێرمێنیۆتیکە بەرەو بنەڕەتە موتڵەقەکان [واتە بنیاتەکانی دین و شەریعەت ڕاڤە و لێدوانی جۆراوجۆر هەڵ نـاگـرێت].» یەکەمیان [چەپی پۆســت-مۆدێرن] ڕێکخستنی کۆمەڵایەتی وەکوو بەرهەم و دەســتەبەرکراوێکی مـاتێریاڵی دەبینێت و دووەمیان بە: فۆرمێکی جەستەیی کراوی ئیسلام ناوی دەنێت.[138]

هەر دۆخێک گــرفتی تــایبەت بە خۆی درووســت دەکات. یەکەمیان نەک هە دەتــوانێ بــنەڕەتەکانی مەعــریفەیەک بەڵکوو ڕێکخستنێکی کۆمەڵایەتی و سیاسی بۆ گەڕان بە شـوێن ئۆتۆپیایەکی سیکۆلار تێک بـدات. دووەمیان دەتوانێ بەشوێن داسەپاندنی زۆردارییەکی مەعـریفەناسانەی تیۆکراتیک [ئایینی] بێت وەک ئـانـابـاپتیستەکانی مـونسـتێر.[139] کاتێکە ئەم دوو پڕۆژەیە بۆ هێرش کردنە سەر لیبراڵ دیمۆکراسی یەک دەگرنەوە، ئێمە ڕووبەڕووی مەترسیی لەناوچوونی هەموو شتێکی بەهادار لە نێو میراتی ڕۆشنگەری دەبینەوە. مەبەسـتی مـن لێرەدا ئەوەیە کە چۆن ژیان هەڵدەبـژێرین و چۆن بـوونی خۆمـان ڕاڤە دەکەین؛ واتە فکری ئـازاد و سەربەخۆ، تۆلێرانـس و فـامی لۆژیکاڵ لە ئـاڵۆزیی پـرسەکان و کەرەسـتەکانیی گۆڕینی هەمـوو ئەم شـتانە بۆ بـاشـتر کردنیان لە ڕێگەی گفتگۆی عەقڵانی و گشـتی و ڕەزامەنـدی دیمۆکراتیک بە جێی لێکپچڕانی مەعریفی.[140]

بێ شک ڕێکخستنی لیبراڵ کەموکوڕی خۆی هەیە. ڕەنگە ورووژاندنی باس لەسەر ئیسلامۆ-لێفتیزم بە بێ ئەوەیکە پێناسەکەی ڕوون کەینەوە کە چییە و کێیە یاریدەر نەبێت.

هەروەهـا کە ڕۆشـنگەری و دەرەنـجامەکانی لە ڕەخـنە گـرتـن پـارێزراو نین. بەڵام نەک ئیسلامیزم و نەک تیۆریستە ڕەخــنەییەکان چــارەسەرییەکی ڕازیکەریان پێ نییە. ئەوان خــوازیاری جێگۆڕکێ بە ڕێکخستنی هەنــووکە و سڕینەوەی بنیاتە مێژووییەکان و یادگەکەیین. هیچکامیان لەوان لە بەرانــبەر جیاوازی بیر و بــاوەڕ تۆلێرانسیان نییە و پــشوودرێژ نین. هەر یەک بــاوەڕێکی نــزیکەو کاڵوینیستییان سەبــارەت بە "هەڵبژاردن" هەیە و بەڕاستی نیگەرانکەرن.

له سـاڵی 1962 پێغەمـبەری تـاریک، کارڵ شمیت دوو وتـاردانی سەبـارەت بە تیۆری پـارتیزان پێشکەش کرد.[141] شمیت سەرهەڵدانی گــرژییەکی شۆڕشگێرانەی ڕیشە داکوتیو لە نێو دەوەڵەتـــانــدا پێناسە و لە ئـاسـتی ڕەوتی بڕیاردەری سەردەم نـاونـا، و پێشبینی کۆتـایی هـاتنی دەسەڵاتی سێسەدساڵەی سیاسی و یاساناسانەی ئەورووپا و گۆڕینی گرژی نێوان نەتەوەکان بۆ گررژی ناوخۆیی کردبوو. ئەو لە وانەی کۆتاییدا بەم ئــاکامە گەیشت: «تیۆری حــزبی لە نێو پــرسیاری پــرسی سیاسی بەرەو پــرسیاری دوژمنی واقعی و نوموسی زەوی دەچێت.»

ئەڵـبەت ئەو ئەزمـــوونی تــاکەکەسی خۆی لە دوو شەڕی جـــهـانی و ڕۆڵی شەرمـــاوی لە نێـو زنـجیـرە ڕووداوگەلێکی کارەساتباری حزبی لە مێژووی ئاڵمانی بەکار برد. ڕەنگە ئەم ئەزموونگەلە بەرچاوڕوونییەکی تایبەتی پێ دابێت - هەر وەکوو ئۆدیپ لە کۆلۆنوس. ئەو کۆمیونیتارینیزمی ڕادیکاڵی ئەلقاعدە، دەوڵەتی ئیسلامی، حەمـاس و حـزبـوڵڵا و هەروەهـا ڕێکخستنی دەوڵەتی عەرەبی پێشبینی کردبـوو. ئەو بە بـاشی دەیـزانی کە هێـرشێکی ئـــایـدیـالۆژیک لەسەر هەمـــوو هێـمـاکـانی خەیـاڵێکی کۆیی جۆراوجۆر -بەڵام ڕیشەداکتیو لەنێو کۆمەڵی نەتەوەیی- دەتـــوانێت کارێک بکات کە خەیاڵ بۆ وەهـــا کۆمەڵگایەک لە هەر شوێنێک مەحاڵ بێت. ئەم جێگۆڕکێیە پێویستی بە مێژوو، بیرەوەری و شوێنی فیزیکال نییە بەڵکوو تەنیا نـووسـراوەیەکی ئـایینی، هەسـتی پیرۆزبییەکی مـوتڵەق و هەبـوونی بـاوەڕێک بە جەبـرێکی مێژوویی. ئەم ڕوانینە لیبراڵە کلاسیکە کە باسی یەکسانی مـافی تـاکەکان لە بەرانـبەر یاسا دەکات ڕەد دەبێتەوە ئەویش بۆ لایەنـگری لە گۆڕینی یەکسانی لە تـاکەوە بەرەو گـرووپـگەلی زاتـخواز-نـاسـنامەیی کە ئیدعـاگەلێکی تـاقی نەکراویان سەبـارەت بە هیرارشییە نەگۆڕەکانی بەهـاکان هەیە و هەروەهـا هەر جۆرە فۆڕمی ڕێکخستنی کۆمەڵایەتی کە لەگەڵ ڕەوایی سیـسـتەمی سیـاسی کۆن دەگـــونـجێ، ڕەد دەکەنەوە.[142] ئەمە هەر ئەو شێوازەیە کە لە سەرەتـاوە گـرووپە ئیسلامیستەکان شـوێنکەوتـووی بـوون. ئێستا دەبینین کە ئەم مۆدێلە لەگەڵ دەرکەوتنی فۆڕمە جۆراوجۆرە دوژمنکارانەکانی گوتاری پلۆراڵیزمی کۆمەڵایەتی لە مەینستریم گەشە دەسێنێت و بڵاو دەبێتەوە. بە وتەی هـابێرمـاس ئەمە بەرچـاوهێنەری «شۆڕشێکی پۆسـت-مۆدێرن دژ بە مۆدێرنیتەیە، دژ بە ڕۆشـــنگەری لە بەرگی پۆســـت-ڕۆشـــنگەریدا.»[143] هەر شـــتێکی دیکە کە ئەو دووانە [ڕۆشـــنـگەری و دژە-ڕۆشـــنـگەری] لە یەک جیـا دەکـاتەوە ڕێک ئەو شـــتەیە کە ئیـسـلامیـزم و چەپی پرۆگرێسیڤ-پۆست-مۆدێرن تێیدا هاوبەشن.

خالێکی کۆتایی هەیە، لە مانایەکی بنچینەییدا، دەکرێ چین [کڵاسی کۆمەڵایەتی] هەڵبسەنگێندرێت، بۆ نـموونە لە ڕێگەی ئیش، داهـات و خـوێندن. یان گـرنـگتر لە هەمـووان دەکرێ لە ڕێگە جـووڵانـدنی کۆمەڵایەتییەوە بکرێ لە چین یان کڵاسێک تێپەڕین. بەڵام فۆڕمە زاتـخوازەکانی نـاسـنامە تەنیا ئەگەری ئیدعـاکردنیان هەیە و ئەو فۆڕمـانە نەجـووڵ و دەسـتنیشانکراون: گەر تۆ سـپییت واتە هەمـووکات تۆ سـپیت و خـاوەن مـافی تـایبەتیت و هەروەهـا نەژادپەرسـت و سـتەمکاریت. گۆڕین نـامـومکینە و تەنیا تۆبەکردن ئەمێنێتەوە. گەر تۆ ڕەش یان موسڵمانیت، هەمووکات ڕەش یان موسڵمانیت؛ ئەمەش بە پێی پێناسەی سـپییەتی یان خۆرئـاوا کە عەقڵی کەرەسـتەیی کردووە بە ئـامـرازی سەردەسـتبوونی جیهانی، داڕێژراوە.[144]

لێرەشـدا پـرسەکە دانـاخـرێت، تەنیا بەرخۆدانە کە هەمیشەییە. و ئەم بەرخۆدانە بە شێوەی بـنەڕەتی مەعـریفییە، واتە شەڕێک لەگەڵ ئەو شێوەی کە ئێمە لە جیهان تێ دەگەین.[145] هەر بەم هۆیەوە بۆ ئەو کەسـانەی کە لێکسازانی سـابجێکتیڤیتەی هێگڵی، نـاسـنامەی کۆمەڵایەتی و بـاڵادەسـتی و ژێردەسـتی لە ڕێگەی روانینی ئـامـانجـداری ئەوانیتر ڕەد دەکەنەوە؛[146] لێرەدا ئۆتۆ-ئێتنۆگرافی گرنگی وەردەگرێت چـونکە ئیدعـای نـاسـنامەیەکی خـود-گەڕانەوەیی هەیە کە هەمـووو جیهان دادەپۆشێنێت و لێپرسینەوە یان پێکبەسـتنی دەرەوەیی ڕەد دەکاتەوە. پێکهاتەی ئیسلامییانەی نـاسـنامەی زاتـخوازیی ئیسلامی، نـموونەیەکی بەرچـاوی ئەم مـانۆڕەیە. وە لەگەڵ خـولیای فـراوانی نـاسـنامەییکردنی لای چەپی هـاوچەرخ دەگونجێت. ئەمە ڕێک ئەو شوێنەیە کە تیۆریی ڕەخنەیی و ئیسلامیزم بە یەک دەگەنەوە.

دەتوانن ئەمە لە ئاکامی تەواو پارادۆکسیکاڵی کۆمەڵێک ڕوانینی بە ناو پرۆگرێسیڤ و هـاودڵییان لەگەل هەڵوێستە پـاشـبرۆیانەکانی ئیسلامی ببینی. (بۆ نـموونە سەبـارەت بە بێرێزی بە شـتە پیرۆزەکان، نایەکسانی جێندێری و حجاب).[147] هەروەها دەتوانن ئەمە لە نێو تێروانینی هابەش سەبارەت ئیسرائیڵ، زایۆنیزم و جـووەکان بە گەشـتی وەکوو هێمای مۆدێرنیتەیەکی کاپیتاڵیستی هـار و خـراپکەر ببینن.[148] هەروەهـا دەتـوانـن لە نێو شێوەی مێتافۆرەکانی تیۆری ڕەخـنەیی لەسەر جیاوازیی بـوونـناسـانەی پـرسی

ئیسلامی کە تێڕوانین و خــوێندنەوەی نــائسیلامی بۆ خۆی نــاڕەوا و نــاتەواو پێناسە دەکات، ببینن.[149] پەیامەکە ڕوونە: بەم شێوەیە پــرسەکانی پەیوەنـدیدار بە ئیسلام و ئیسلامـخوازی لە دەرەوەی سـنووری ناموسڵمان، نائیسلامیست و هاوپەیمانانییەتی. بەم شێوەیە شێتییەک دەشاردێتەوە.[150]

ڕەنـگە وا بیرمـان کردبێتەوە کە پارچەپارچە بـوونی کۆمەڵگا سیاسییە نەتەوەییەکان لە شـوێنێکیی دیکە روو دەدەدات و ئێمەش دەتــوانین هەمــوو زیانەکانی قەرەبــوو کەینەوە. ئێمە لە هەر دوو نــموونەکەدا تـووشی هەڵە بـووین. ڕۆشـنگەری کە بـوووە هۆی سـازبوونی خۆرئـاوای مۆدێرن، تـاکخوازانە و عەقڵانی، لە ڕێگەی سیستەمــگەلی ئــازادییە،[151] کەسی، سیاسی و یاســاییەکان یەک ڕێنوێننامەی بۆ تەقینەوەی ئایدیالۆژیکی خۆی ئامادە کرد.

هەم ئیسلامیستەکان و هەم چەپ جۆرێک خۆرئــاوا دەکەنە زاتێکی نەگۆڕ؛ واتە زاتــسازیی لێ دەکەن. ئەوان لە مێتافۆرە هاوشێوەکانی خودی خۆرئاوا کەڵک بۆ پێشوازیی لە داڕووخاندنی وەردەگرن.[152] ئەوان وەکوو شمیت لە نێو یەزدانناسییەکی هەڵاواردندا(theology of exclusion) سەرقاڵن. لە کۆتـاییدا هەر ناوێک کە پێتان گونجاو بوو لەسەری بنێن. فەڕانسییەکان زۆرتر لە هەمووان لەم چەن ساڵەی رابرووەدا نیگەرانن.[153]

بریتانیا و ئیسلامیستەکان

یەکەم نووسراوەی ئەم زنجیرەیە بە باسێک لەسەر ئیسلامۆ-لێفتیزم لە فەڕانسە دەستی پێکرد؛ وەکوو خاڵی سەرەتایی بۆ ڕوونکردنەوەی دژە-ڕۆشنگەری و پۆست-مۆدێرنیزم و ڕەچەڵەکناسیی ئەو شتەیکە وەها دەنوێنێت کە گوایە جۆرێک لە یەکگرتوویی لە نێوان ئیسلامیستەکان و چەپی ڕادیکاڵ بوونی هەیە. ئایا دەکرێ شتێکی هاوشێوە لە بریتانیاش ڕوو بدات؟

ناتوانێ ئیتر ڕووبدات؛ چونکە ڕوویداوە! لە ساڵی 2001 کەسایەتییە بەناوبانگەکانی ئیخوان موسلمین و حزبی کرێکارانی سۆسیالیست بە بۆنەی بەرەی دژە شەڕ و ناڕەزایەتی لە بەرانبەر دەستێوەردانی سەربازی خۆرئاوا لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست پێکەوە کۆبوونەوە.[154] ڕەنگە لە کاتی خۆیدا ئەمە یەکگرتووییەکی نامومکین بە هەژمار بهاتایەت. بەڵام دوو دەیە دووای یەکەم خۆپیشاندان، ڕوون بووەتەوە کە ئەم یەکگرتوییە بنەمای دیاریکراوی هەیە. دەرکەوتنی حزبی ڕێز (Respect party) بە تایبەت لە زەمەنی ڕێبەرایەتی سەلما یەعقوب وەکوو پووشێکی سیاسی بوو بە دەم باوە. یەکێکی دیکە لە بڕیارە وروژێنەرەکانی شارەوانی ئەو کاتەی لەندن -کەن لیڤینگستون- بەخێرهێنانی کەسایەتی ئایینی و خاوەن پێگەی ئیخوان موسلمین، یوسف ئەلقەرەداوی بوو. قەرەداوی لە دوواییدا و لە ساڵی 2008 بە بۆنەی پاڵپشتی لە بۆمبدانانی خۆکوژانە کە خەڵکی سیڤیلی بە ئامانج دەگرت، لە هاتنی دووبارەی بۆ بریتانیا ڕێگریی کرا.[155] بڕیارێکی حکومەتی کە ئەنجومەنی موسڵمانانی بریتانیا (MCB) دژی وەستایەوە.[156]

پێشتر نیشانەگەلی دیکە سەبارەت بە سەرلەنوێ پۆلێنکردنەوەی چەپ لە بریتانیا بوونی هەبوو. لە خۆپیشاندانەکانی دژ بە شەڕی ئیسرائیڵ لە لوبنان -ساڵی 2006 لە لەندن- پوستێر و بەنێرگەلی جۆراوجۆر بەرز دەکرایەوە کە لە هەندێک نموونە لەسەری دەنووسرا: **ئێمە ئێستا هەموومان حزبوڵڵاین**.[157] لە خۆپیشاندانێک کە لە ساڵی 2008 جێرمی کۆربن وتاری تێدا پێشکەش کرد، قسەکەرێکی دیکە ئەزام ئەلتەمیمی بوو کە پێشوازی گەرمی لێکرا و کاتێک گەیشتە مەیدانی تڕفاڵگر وتی: «ئەگەر ئەوان ژیانی ئێوە ڕەد دەکەنەوە لە ڕوومەتیاندا بتەقێنەوە، تا کاتێک کە فەڵەستین ڕزگار بێت تەنیا جیهاد و جیهاد بەردەوامە. ئەسەلاموعەلەیکۆم.»[158]

ئەڵبەت کۆربــن یارمەتی بنیاتی بۆ ڕاوەســتانی شەڕی دابــوو. ئەو لە ڕێگەی مــزگەوتی فێنزبڕی پــارک لە مەڵبەندی هەڵبژاردنی خۆی لە باکووری لەندن، لەگەڵ کەسایەتییە کاریگەرەکانی ئەنجومەنی موسڵمانانی لەنــدن (MAB) پەیوەنــدی گــرتــبوو. لە کۆبــوونەوەیکدا لە پــارڵمان لە ســاڵی 2009 ئەو لە ژێر نــاوی "هــاوڕێیانــمان" شــانــازی بە بــانگێهشتنامە لە لایەن حەمــاس و حــزبــوڵڵایەوەی کرد. لە ســاڵی 2014 لە ڕێوڕەسمی دانانی گوڵ لە تونس لەسەر کێڵی ئەندامانی سێپتامبری ڕەش -کە لە کۆمەڵکوژی مونیخ لە ســاڵی 1972 (و هەنــدێکی تــاوانی هــاوشێوەی دیکە) دەســتیان هەبــوو- بەشــداری کرد. کۆربــن دووایی ئیدعــای کرد کە تەنیا لەوێ بەشــدار بــووە و نەک ئەوەیکە پەیوەنــدی یان پــاڵپشتییەک هەبــووبێت.[159]

زۆربەی ئەم ئەنجومەن و ڕێکخراوە ئیسلامییانە بەهێز دەبوونەوە بەڵام کۆربن هەرگیز بە شێوەی ڕاشکاو و یەکلاییکەرەوە، ئەوان و چــالاکییەکانیانی ڕەد نەدەکردەوە. ئەم پــاڵپشتییە لەمێژینەی ئیسلامیستەکان لە ڕێبەرایەتی کۆربن و حزبی کرێکاران و دەرکەوتنی چالاکوانە ئیسلامییەکان و ڕەنگدانەوەی لە نێو حزب ئاسایی ببوویەوە.

لەو کاتەیەوە کێیر ســتارمــر جێگەی کۆربنی گــرتەوە، هــاوپەیمانی چەپی ڕادیکاڵ لە بــریتانیا لەگەڵ پــرسە ئیسلامییەکان هیچ نیشانەیەکی لاوازبــوونی پێوە دیار نەبــوو. بۆ نــموونە، هێرشی بەردەوامی حکومەت بۆ سەر پرۆگرامی ڕادیکاڵکردنی ڕێگریکردن و زۆربوونی سەرنج بە بانگەشەکانی بەربڵاو سەبارەت بە هەبوونی ئیسلامۆفۆبیا، کاریگەرییەکی ئەوتۆی نەبــوو. زۆریەک لە وانەی بەشــداری ئەم بــابەتــانەن ئیدعــا دەکەن کە «هەم ڕێگریکردن و هەم ئەوەی پێی دەڵێن "ئــاســایشیکردن-ئەمنییەتیکردن"ــی مــوسڵمانــان دیسانەوە دەربڕینی جیاوازی هەمــان نەخۆشینی ئیسلامۆفۆبیایە.» لەگەڵ کشانەوەی هێزەکانی بــریتانیا لە بەشێکی بەرچــاوی گۆڕەپــانەکانی نــاکۆکی لە ڕۆژهەڵاتی نــاوەڕاســت، ئەوان وەک سیستمی کاریگەر و تــوانــای ڕێکخستنی ئەمنی خــزمەت دەکەن بەڵام نەک بە سەرنــج خســتنە سەر کردەکانی دەوڵەتی بــریتانیا لە دەرەوەی ســنوورەکان، بەڵکوو لەسەر بــانــگەشەی لەکارخســتنی ڕقــئەســتوورانە لە نــاوخۆدا. ئەمە مێتا-گێڕانەوەیەکی خاوەن جەمسەرە؛ بە تایبەت ئەمە لە نێو مەینستریم و تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان، ئاکادێمیا و بواری کەلتووری و مەڵبەندەکانی دیکەدا بڵاو بووەتەوە.

لە دووای ئەوەیکە حکومەتی دەیڤید کامـرۆن یاسـایەکی سەبـارەت بە ڕێگریکردن لە بڵاوبـوونەوەی ئەم دیاردەیە دەر کرد، گـرووپەکانی سەر بە ئیسلامـخوازەکان، واتە CAGE و MEND و **تۆڕی وەسـتان لە دژی نەژادپەرستی** کە گوایە لەگەڵ پارتی کرێکارانی سۆسیاڵیست[160] لە پەیوەندیدان، هاوپەیمانییەکی تایبەت و نـزیکیان پێکهێنا. لە درێژەی سـاڵانی 2016 و 2017، کەسـانێک وەک مـوعەزەم بەگ لە CAGE کە زیندانی پێشووی گوانتانامۆ بووە؛ و ئازاد عەلی، سەحەر ئەلفەیفی و دوکتۆر سیما ئیقبال -کە هەموویان لەو سەردەمەدا نـوێـنەرایەتی MENDیـان دەکـرد- لە بۆنەکـانی "وەسـتـان دژ بە نەژادپەرسـتی" لە میتینگەکانی سەرانـسەری وڵاتـدا وەک قـسەکەر چـالاکییان دەکرد.[161] لە هەنـدێک لەو میتینگانەدا کەسایەتییە بەرچاوەکانی حـزبی کرێکاران وەک دایان ئەبۆت و جێرمی کۆربـن بەشدارییان هەبوو.[162] لە جەنیوەری2017 ڕێکخراوی MEND و "وەسـتان دژ بە نەژادپەرسـتی" بەهـاوبەشی ڕاگەیانـدراوێکیان بڵاو کردەوە کە تێیدا لەسەر "بۆچی دەبێت نـاڕەزایی دەرببڕین" دووا بـوون. لە نێو بەشـداربـووەکانیدا ئـازاد عەلی، هینا خـالید، مـایکل مـانسفیڵدکیوسی و نـاوی ژمـارەیەک کەسـایەتی بەرچـاوی یەکێتی قـوتـابیان و مامۆستایانی بەرچاو دەکەوت.[163]

هەروەها لە جـوولای 2017 پارتی کرێکارانی سۆسیاڵیست کۆنفرانسێکی چـوار ڕۆژی بەنـاوی **مـارکسیزمی 2017** بەڕێوەبرد کە پانێڵێک لەسەر ئیسلامۆفۆبیا و ژنان و پانێڵێکی دیکەش لە ژێرناوی **کێشەی ڕێگریی و ئیسلامۆفۆبیا** پێشکەش کرد.[164] کەسەکان بریتی بـوون لە ئـازاد عەلی و سیما ئیقبال نـوێنەری MEND، موعەزەم بەگ ئەندامی CAGE، ئەمین هادی لە UNISO کە لە لایەن ناهێڵا ئەشرەفەوە[165] سەرۆکایەتی دەکرا. نـاهێڵا ئەشـرەف چالاکوانێکی بەرچـاوی بـزووتـنەوەی دژی نەژادپەرسـتی و SWP بـوو کە پێشوووتـر لەسەر لیستی پـارتی ڕێز خۆی بەربـژێر کردبـوو.[166] ئـازاد عەلی لەوێدا ئیدعـای کرد کە سیاسەتی ڕێگریی، ئیسلامۆفۆبیای بە دامەزراوەیی و سیستماتیک کردووە. هەروەهـا پێشنیاری دانـوسـتـانی کد وەک سیاسەتێکی ئالتێرناتیڤ بۆ مامەڵەکردن لەگەڵ تێرۆریزم. عەلی باسی لە پێویستی «گفتوگۆکردنی سیاسی لەسەر بابەتەکە» کرد و بەڵگاندنی دەدا لەسەر ئەوەیکە «تێرۆر بە گشـتی بـابەتێکی سیاسییە» و ئەوانەی «جێبەجێی دەکەن هەنـدێک کێشەی سیاسییان هەیە» و گـوتی «پێویستە لە ڕوویەکی سیاسییەوە مامەڵەی لەگەڵدا بکرێ.»

لەم دووایيانەدا بابەتی دەرکەوتنی موسڵمانان لە میدیا و تۆمەتی ئیسلامۆفۆبیا لە مەینستریمدا بووەتە خاڵی هاوبەشی چالاکوانانی چەپی توندڕەو و هەروەها ئیسلامی. فێستیڤاڵە میدیایی و ڕۆژنامەگەرییەکانی بایڵاین لە ساڵانی 2017، 2018 و 2019 نەک تەنیا سەرنج و بایەخێکی بەرچاوی بە گرووپگەلێک وەک **نەمانی ژینگە** بەخشی، بەڵکوو لە کۆبوونەوەکانیشدا نوێنەرانی CAGE، MEND و MCB، بە سپۆنسەری و بە هاوکاری ڕاستەوخۆی MEND بەشدارییان کرد.[167] لە ساڵی 2018دا، بەشداربووانی فێستیڤاڵەکە دەیانتوانی چێژ لە چالاکی پەنێلەکان وەربگرن؛ لە ژێر ناوی "بە دێوەزمەکردنی موسڵمانان لە میدیادا" یان "درۆ و نەفرەت، سەردێڕەکان دەربارەی موسڵمانان – کێشەی ئیسلامۆفۆبیا لە ڕۆژنامەکاندا."[168]

هاوشێوەی ئەمە لە ساڵی 2020دا کاتێک بەرەی چاکسازی میدیای چەپی توندڕەو کۆنفرانسی فێستیڤاڵی دیموکراسیی میدیایی ئامادە کرد، یەکێک لە پرۆگرامەکان دانیشتنێکی لە ژێر ناوی "میدیا، نەژاد و ئایین: بێدەنگی و قۆچی قوربانی" لەخۆ گرت کە تێیدا "ڕەزوانە حەمید" بەڕێوەبەری سەنتەری چاودێریکردنی میدیا (CFMM) و "نارزەنین مەعسومی" ئاکادێمیست کە نووسینی لەسەر ئیسلامۆفۆبیا هەیە؛ بەشدارییان تێدا کرد.[169]

"ڕەزوانە حەمید" بۆ خۆی ئەندامی کومیتەی ڕاوێژکاریی بەرگری لە حەقیقەتە، کە گرووپێکی چالاکوانی تازەیە کە تێدەکۆشێت لە بەرانبەر بڕیارەکانی کۆمیسیۆنی **یەکسانی و مافەکانیی مرۆڤ** بەرەنگاربووەنەوە پێشان بدات، چونکە ئیدعا دەکات کە لە ژێر سەرکردایەتیی جێرمی کۆربن، یاسای یەکسانی بەهۆی ڕوانینی دژە-جووبوون لە پارتەکەدا، پێشێل کراوە.[170] کتێبی ساڵی 2017ی مەعسومی بە ناوی "ئیسلامۆفۆبیا چییە؟ نەژادپەرستی، بزووتنەوە کۆمەڵایەتیەکان و دەوڵەت" لە لایەن چاپخانەی ڕادیکاڵی پلۆتۆ پرێس بڵاوکرایەوە کە لە لایەن دەیڤید میلێر و تۆم میلز[171] نووسیاری کرابوو. هەر وەک میلێر، مەعسومیش وتەبێژی **کۆمیسیۆنی مافی مرۆڤی ئیسلامی** بووە کە پەیوەندییەکی چڕی لەگەڵ ئێران هەیە. مەعسومی لە کۆنفرانسی ئیسلامۆفۆبیا لە ساڵی 2016 ـی IHRC بە ناونیشانی "ژینگەی نفرەت و دەوڵەتی پۆلیسی" دەرکەوت و هەروەها لە کۆنفرانسی دێسامبێری 2019 لە ژێر ناوی "ئیسلامۆفۆبیا و

پـووکانەوەی فەزای کۆمەڵگای مەدەنی" وەک قـسەکەرێکی بەرچـاو ڕۆڵی هەبـوو.[172] IHRC هەمـووکات وەک شوێنێکی تێکهەڵکێش (ئینتێرسێکشناڵ) و خاڵێکی گرنگ بۆ بە یەکترگێشتنەوەی چالاکوانانی چەپی ڕادیکاڵ و ئیسلامیستە دژە-خۆرئاواکان ڕۆڵی گێڕاوە. لە کۆبونەوەی سالآنەی ڕۆژی قودسی ئەم گرووپە لە لەندن، بە ئاشکرا ئاڵای حزبوڵڵا بۆ ڕاکێشانی سەرنجی زیاتر بەکار دەبرا و هەروەها لە درێژەی میتینگەکاندا کەسایەتییە چەپەکانی وەک جان ڕێس، جۆرج گالۆوەی و جێرمی کۆربن وتاریان پێشکەش دەکرد.[173]

لە نێو دەســتەی بەڕێوبەرانی IHRC، دامەزرێنەر و سەرپــرشــتی لێکۆڵینەوە، ئــارزو مێرالی، بە کەسێکی سەرقاڵ بە باسی پۆست-کۆڵۆنیاڵیزم و چالاکی دیکۆڵۆنیاڵ ناسراوە. لە ساڵی 2018دا، مێرالی نووسەری "کەرەسـتەکانی دژە-ئیسلامۆفۆبیا" بـوو کە لە ڕێگەی پـرۆگـرامی **مـافەکان، یەکسانی و هـاووڵاتیبوون لە یەکێتی ئەورووپـا** هـاوکاری و فـانـدی بۆ تەرخـان کرابـوو.[174] مێرالی لەو بەڵگەنـامەیەدا نـووسیویەتی «پەسەنـــدکـردنی بە پێـویـسـتی وانەنــامەی [پەیـرەوی خــوێـنـدن] دیکۆڵۆنیـاڵ لەلایەن بەشێک لە ئـاکادێمیاکانەوە» هەنـگاوێکی گەورەیە بەرەو پێشەوەیە، و جۆرێک دەسـتپێشخەرییە بۆ بـابەتـگەلی وەک "بۆچی وانەنـامەکەم سـپییە؟"، "بۆچی پـرۆفیسۆرەکەم ڕەش نییە؟"، "#RhodesMustFall"، ئەمە خۆی سەرەتای ڕەوتێکە بۆ "هەڵوەشاندنەوەی کۆلۆنیاڵیزاسیۆن" لە پرۆگرامی ئینگلیسیی لە زانکۆی کامبریج.

جـگە لە ئەنـدامی دەسـتەی سەرنـووسەری زنجیرە کتێبی "Decolonizing the Mind"،[175] لە دێسامبێری 2019 مێرالی لەگەڵ ئەنـدامی دەسـتەی سەرنـووسەری سـانـدو هیرا، کە هــاوکاری تۆڕی نێودەوڵەتی دیکۆڵۆنیاڵ بـوو، کۆبـوونەوەیەکی IHRC ـــی بەڕێوەبـرد. ئەم کۆبـوونەوەیە لە ژێرِ نـاوی "دیکۆڵۆنیزەکردنی ژینگەنــاسیی"، "ئــانــاڵیزی دیکۆڵۆنیاڵی یاخیبوونی" لەخۆ دەگــرت و هەروەهــا ڕەخــنەی لە "بەهــاکانی ئەورووپاناوەندانەی [یورۆسێنتریکی]"[176] ئەو بزووتنەوەیەی گرت. لە ڕاپۆرتی IHRC بۆ ئەم کۆبوونەوەیە، هەروەها ڕەخنە لە "چەپی خۆرئاوای" گیراوە، لەسەر ئەوەیکە تەنیا دژە سەرمایەدارییە، لەکاتێکدا ئەوەی وا ئـاشکرا پێویستە ئەوەیە کە «بیروبۆچـوونە ئەورووپـاناوەنـدەکان کە بەرهەمهێنانی تێکنۆلۆژیایە دەبێت دیکۆڵۆنیزە بکرێت» و لە ڕێگەی گۆڕینی ڕادیکـاڵی سیسـتم، "کۆڵۆنیـاڵیـزم لە دوواڵیـزمی دێکـارتی ڕزگـــار

بکرێت." خـــودی مۆدێرنیته پڕۆژەی «مەرگ و وێرانکردنی ژیان و زەوییە» و کاپیتاڵیزم وەک «پڕۆژەیەکی کۆلۆنیاڵ و شارستانی» بوونی هەیە کە وێرانکەری «کۆمەڵگا و مرۆڤەکانە.»

یەکێک لە گـرووپە دیکۆلۆنیاڵەکان کە IHRC و ئـارزو مێرالی لە سەرەتـادا پەیوەنـدییان لەگەڵ هەبـوو بـزووتـنەوەی مـالکۆلـمئێکس (MXM) ـە کە یەکێک لە دامەزرێنەرانی "بنیاتـنان بەرەو بەرەی نـوێی بەرخۆدانی دژە-ئیمپێریاڵیستی بـاشـووری جیهان لە بـریتانیا" بـوو.[177] لەم دووایانەدا، گـرووپەکە لەگەڵ ڕێکخستنی خۆپیشاندانەکانی پەیوەندیدار لەگەڵ بزووتنەوەی "ژیانی ڕەشپێستەکان گرنگە" تێکەڵ بوو. ئەم خۆپیشانـــدانـــانە لە مـــانگی جـــووئەنی 2020 لە لەنـــدن بەڕێوەچـــوو؛ ڕۆڵ و بەکارهێنانی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان بۆ ڕاکێشانی سەرنج و ئەو ڕووداوانەی کە توندوتیژی لێ ئەبوویەووە گرنگ بوو.[178]
لە ساڵی 2015 میرالی بووە قسەکەری یەکەم کۆبوونەوەی MXM: فێستیڤاڵی فیلمی [مالکۆم ئێکس] کە لە حەوت شـــاری بـــریـتـانیا بەڕێوەچـــوو.[179] لە ڕیکلامی فێـستیڤـاڵەکەدا لۆگۆی IHRC لەگەڵ لۆگۆی گرووپەکانی وەک پارتی ڕێز و ماڵپەڕی هەواڵی Pillars5 -نزیک لە ئیسلامیستەکان- بڵاو کرایەوە. لەوەش سەیرتر، فێستیڤاڵەکە بە فەرمی لەلایەن PFLP ستایش کرا و یەکێک لە قسەکەران لەیلا خالید ڕفێنەری فڕۆکەکەی ڕووداوی سێپتامبری ڕەش بوو.[180] ئەو گرووپ و کەسانەی دیکە کە وەک قسەکەر ڕیکلامیان بۆ کرابـوون: نـوێنەری پارتی جـوتیارانی کرێکارانی کۆمۆنیستی پاکستان، نـوێنەرانی ZANU-PF، تـاوانـباری تێرۆری جێری مـاکلۆچـلەین، مڵیا بـوئـاشیا، سەرۆکی یەکێتی خـوێندکارانی ڕەشـپێست و مـوسـا ئیبراهیم وەزیری پێشووی ڕاگەیانـــدن و وتەبێژی مـــوعەمەر قەزافی. ســـاڵی دووایی، MXM وەک دامەزراوەیەکی پاڵپشت و هاوڕا بۆ کۆنفرانسی ئیسلامۆفۆبیای ساڵی 2016 ـی IHRC هەڵبژێردرا.[181]

لە ســاڵی 2014دا پێش بەڕێوەچــوونی MXM، ئەم گـرووپە کۆبـوونەوەیەکی بە نـاونیشانی "گـورزێک لە ئێمپراتۆریا: میرات و نـموونەکانی ڕزگـاری لە کۆلۆنیاڵیزمی نـوێ و سـپی سەروەری" بە ئەنـجام گەیانـد.[182] هەروەها ئاماژە کرا کە ئەم چالاکییە لە لایەن IHRC سپۆنسەری و پاڵپشتی کراوە و “ئازرو مێرالی” وەک وتەبێژێک کە هەم نـوێنەرایەتی IHRC و هەم بزووتـنەوەی مـالکۆمئێکس دەکات؛ بەشـداری کردوووە.[183] لە درێژەی وتـــارەکەدا مێرالی ڕوو بە گـــوێگران وتی «ئێمە دەزانین دوژمـــن کێیە. ئێمە دەزانین کە ئەمە

خۆرئاوا و وڵاتانی ناتۆن.» هەروەها «دوژمنی ئێمە ئەو بنەمایەیە وا سپی سەروەری قبوڵە، یان خودی پێکهاتەی لیبراڵ.» مێرالی لەسەر گـــرنگی شۆڕشی ئیسلامی لە ئێران پێداگـــری کرد و ئـــامـــاژەی دا کە «جیاوازییەکی گـــرنـــگ لە نێوان شۆڕشی ئێران و شۆڕشی ئیسلامی هەیە» و ڕوونی کردەوە کە لە ئێران وانەی زۆر گـــرنـــگ هەیە بۆ فێربـــوون. بە تـــایبەت لەسەر چۆنیەتی کارکردنی "ئـــایدیالۆژیا" و «جۆری ئەو ئـــایدیالۆژیایانەی کە دەمـــانەوێت کاریان لەگەڵدا بکەین.» هەروەهـــا ئەوەش دەخـــاتە سەر کە حـــزبـــوڵڵا نـــموونەیەکی دیکەیە. هەرچەن مێرالی وتی کە نـــایهەوێ شۆڕشی ئیسلامی ئێران لە "ڕادەبەدەر مەزن" پیشان بدات، بەڵام دەیشڵێت: «هێشتا یەکێک لە سەرکەوتووترین ڕووداوەکانە، -شۆڕشێکی گونجاوە- کە لە ماوەی 30 بۆ 40 ساڵی ڕابردوودا ئەزموون کردووە.»

یەکێکی دیکە لە قسەکەران کارلۆس مارتینێز بوو، کەسێک کە بۆ ڕۆژنامەی مورنینگستار دەنووسێت. مارتینێز باسی لە گرنگایەتی ئایدیالۆژیا کرد و پێش ئەوەی بڵێت «بەڵێ، خۆزگا بتوانین لەگەڵ دەوڵەتی بریتانیا شەڕ بکەین.» ئاماژەی بەوە کرد کە «چۆن شین فین [حزبی سۆسیاڵیستی ئایرلند] و سوپای کۆماری ئیسلامی ئێران شەڕ لە دژی دەوڵەتی بریتانیایان تا بەرەو بنبەستبردنی دەوڵەت بەڕێوەبردووە.» مـــارتینێز گەڕایەوە بۆ سەر بـــاسی شۆڕشی ئێران و هـــاوکات کارتێکەری ئـــایدیالۆژیاکەی زەق کردەوە. «سەبارەت بە ئیسلامی ڕادیکاڵ، ڕوانین بەرەو هەژاران، دژە-ئێمپێریاڵیزم و دژە-زایۆنیزم بوونی.» دەکرێت هەمان شت سەبارەت بە گرووپێک وەکوو حزبوڵڵا بگوترێت. «ڕێکخراوێکی لوبنانی بۆ بەرخۆدان» کە «تاکە هێزی شەڕکەر لە جیهانـــدایە کە تـــوانیویەتی ئیسرائیڵ لە مەیدانی جەنـــگدا تـــووشی شکست بکات.» مارتینێز نێوی شۆڕشەکانی ڕابردووی وڵاتانی گرێنادا، کوبا، چین و ڕوسیای هێنا و گوتی بۆ دیتنی ئەمریکای لاتین، میراتی هوگۆ چاڤێز و هەروەها دەسکەوتەکانی قەزافی «زۆر شت هەیە کە دەتوانرێت لەم کاتەدا بگوترێت».

بەکارهێنان و چەوتاندنی گوتاری تیۆری ڕەخنەیی

هەر بەو جۆرەی کە بە شێوەیەکی بەرین و تایبەت، فۆڕمێک لە گوتار توانایی ڕێکخستنی سیاسی هەیە بە هەمـــان شێوەش هـــاوپەیمانییەک بۆ دەرکەوتنی ئیسلامیزمی چەپ ڕووی داوە. دیارە کە لە ڕێگەی تۆڕێکی پەیوەنـــدی لە ئـــاکادێمیست و چـــالاکوانـــانی کۆمەڵایەتی، ڕەوتی شکڵپێدان بە ئـــایدیالۆژیایەکی

هـایبرید و چەن ڕوو دەسـتی پێ کردووە. ئەمە لێکهەڵکێشانی سیاسەتی شـونـاسی (identity politics) کۆمەڵـگەپێـوەرە، کە هەر ئەوەنـــدەیکە بە شێـوەیەکی ڕکـابەرانە بە ڕووی دەرەوەدا پۆســـت-مۆدێـرن و پۆست-کۆلۆنیاڵە لە ڕووی ناوەوەی خۆیدا بە شێوەیەکی ئیسلامیست دەمێنێتەوە.

نمونەی نوێتر دەتوانرێت لە لاپەڕەی هەندێک نووسراوە بدۆزرێتەوە؛ وەکوو کتێبی "من مەحکومکردن ڕەد دەکەمەوە: بەرگـری لە بەرانـبەر نەژادپەرسـتی لە سەردەمی ئـاسـایشی نەتەوەییدا"، کە لەلایەن عـاسـم قـورەیشی، سەر بە بنیاتی ئیسلامی CAGE نـویسیاری کراوە، بەڵام لەلایەن چـاپـخانەی زانکۆی مـانچسـتر بڵاو کراوەتەوە.[184] فەهـاد ئەنساری یەکێک لە نـووسەرانی بەشـدار لە هەڤپەیڤینی دووای بڵاوبوونەووەی کتێبەکە دەڵێ: «گەورەتـرین کێشەی ئێمە بەرخۆدانە دژ بە چـاوەڕوانی بۆ ڕەدکردنەوەی ئەو تـاوانـانەیە کە هیچ پەیوەنـــدییەکیان بە ئێمەوە نییە؛ تەنیا ئەوان [تـــاوانـــباران] خۆیان وەکوو ئێمە لەگەڵ ئـــایینێکی یەکسان پێناسە دەکەن.»[185] ئەم هەڤپەیڤینە بە وتارێک بە ناونیشانی "موسڵمانەکان چۆن بە ڕەدکردنی نکۆڵی لە تێرۆریزم ئیسلامۆفۆبیا تووشی کێشە دەکەن" کەوتە بەردەس خوێنەران.

چەمکی کردار-نـمایش [performative] لەو کتێبە و وتـاری دیکەدا ئـامـاژەی پێ دەکرێ و بە شێوەیەکی فـراوانیش بەکار دەبـرێ. لە سەرەتـادا چەمکی کردار-نـمایش لە کۆمەڵگەی ئینگلیسیزمـان و بە بۆنەی نـووسـراوەکانی جـودیت بـاتلێر، تیۆریستی کوییر فێمێنیستی ئەمریکایی پەرەی سەنـد؛ ئەو ئیدعـای دەکرد کە جێندێر [یان ڕەگەز] تەنیا دیاردەیەکی کردار-نـمایشە. بەڵام ئەم چەمکە و مەبەسـتی مـانـاییەکەی لە شوێنگەلی دیکە و لە نێو نووسراوەی کەسانێکی وەکوو ژان فڕانسوا-لویتار و ژاک دێریداش دەدۆزرێتەوە. ئیسلامخوازەکان و هاوپەیمانانیان سوودیان لە چەمکە وەرگرتووە تاکوو بڵێن کە بێگانەیی موسڵمانان لە وڵاتانی خۆرئاوایی ڕیشەی لە پێکهاتە و گوتارە ئیسلامۆفۆبیکەکانەوە وەرگرتووە کە بەردەوام بووەتە هۆی ئەنجامـدانی هەنـدێ ڕەفـتاری نـمایشی لە بەرانـبەر ئەو پێکهاتـانەدا. لە هەنـدێک کاتیشدا لەم چەمکە بۆ سەرکۆنەکردنی دەوڵەتـــانی خۆرئـــاوایی کەڵک وەردەگیرێت تـــاکوو پێشانی بـــدەن کە دژایەتی زاتی ئەم دەوڵەتانە لەگەل موسڵمانان و کەمینەکانی دیکە، بەم شێوە کردارە نمایشییە دەشاردرێتەوە. بۆ نموونە کاتێک بـــاس لە ڕێگریکردن لەو ئـــایدیالۆژیانەی کە لایەنـــگری تـــونـــدوتیژییە دەکات ئەوان دەڵێن ئەمە دژایەتی کردار-نمایشی دەوڵەتە لەگەڵ موسڵمانان.

له کاتێکدا کە بەکاربـــردنی ئەم جۆرە دەربڕینە لە لایەن ئـــاکادێمیست و شـــرۆڤەکارانی نـــزیک لە بیری ئیسلامی سەرنجڕاکێشە، ڕەنگە بە هەمان شێوەش سەرنجڕاکێش بێت کە بانگەشەکانی تیۆری ڕەخنەیی لە نێو هەندێک بەڵگە وەکوو ڕاپۆرتی ساڵی 2018 سەبارەت بە پێناسەی موسڵمانانی بریتانیاییدا لەسەر ئیـسلامۆفۆبیا، دەردەکەوێ. ئەو ڕاپۆرتە بـــاس لە "ســـروشـــتی ئیـنـتێرسێکـشـنـاڵی ئیـسلامۆفۆبیـا"، "ئیسلامۆفۆبیای جێندێری"، "میکرۆ-تـونـدوتیژی"، "تەجـربەی ژیاو"، "هەبـوونی گێڕانەوەی بـاینێری لەسەر مۆسڵـــمـــانـــان لە نێـــو میـــدیـــادا"، بە پـــرسکـــردنی "مـــوسڵـــمـــانێـــتی" و هەروەهـــا بـــاسی بە ڕەگەزیکردن(racialisation) و بە ئەوێترکردنی مـــوسڵمانـــان لە نێو وەبەرچـــاوهێنانەوەی ئیسلام وەکوو نـاسـنامە دەکات. ڕاپۆرتەکە بەڵگەکانی ئـاکیلا ئەحـمەد، سەرۆکی لێژنەی دژ بە نـفرەت لە مـوسڵمانـان دەخـاتە ڕوو. بە پێی بەڵگەکانی ڕاپۆرتەکە، ئەحـمەد جەختی لەسەر "سـروشـتی پێکهاتەیی ئیسلامۆفۆبیا" کردووەتەوە کە وا دەگوترێت پەیوەندی بە "هەمـوو لایەنەکانی ژیانی موسڵمانێکی نیشتەجێی بریتانیاوە هەیە."[186]

لە مـارسی سـاڵی 2021دا ئەنـجومەنی مـوسڵمانـانی بـریتانیا ڕاپۆرتەکەی خۆی سەبـارەت بە هەوڵەکانی APPG بڵاوکردەوە کە بە هەمـان شێوە، ئەدەبیات و تێرمینۆلۆژی تیۆریی ڕەخـنەیی ڕەگەزی نـوێنەرایەتی دەکرد. ئەم ڕاپۆرتە ئاماژە بە "بەئەویترکردنی پۆلێنبەندیکراوی موسڵمانان لە بریتانیا" و "ئاساییکردنەوەی گـــوتـــاری ئیسلامۆفۆبیک" دەکات و دەیشڵێت: «تـــاکەکان لە بەردەم سەرکوتی زۆر و فـــرەڕەهەنـــدان کە دەکرێ یەکتر دابپۆشـن.» کەواتە «لە کاتی وردبـوونەوە لەوەیکە ئـایا کەسێک ڕووبەڕووی ئیسلامۆفۆبیایە یان نـــا، تێروانینێکی ئینتێرسێکشناڵ (تێکهەڵکێش) پێویستێتی خۆی دەنـــوێنێت.» لە شـــوێنێکی ئەم ڕاپۆرتەدا بەڵگاندنێک دەکرێ کە "پێناسە و دیتنی ئیسلامۆفۆبیا تەنیا لە ڕوانینێکی ئایینیەوە" ئاستەنگ و گـرفتی خۆی هەیە. «لە کۆمەڵگاگەلی سێکولا ڕەخـنەگـرتـنن لە ئـایین وەکوو کردەیەکی تەنـدروسـت و پێویست دەبینرێت؛ ئەم ڕوانینە تێگەیشتنێکی بەرتەسک لە ئـــازادی ڕادەربڕینی لەگەڵە و چـــاوپۆشی لە پەیوەندییەکانی دەسەڵات دەکات.» هەروەها بەڵگاندنەکانی ئەم ڕاپۆرتە ئیدعا دەکات کە «گوتارگەلێک وا پێشکەوتـنخواز دەنـوێنن» و ڕیشە نـالیبراڵەکانی هەنـدێک لە فۆرمە تـایبەتەکانی ئیسلام زەق دەکەنەوە، خۆیان نـالیبراڵن. لە حـاڵێکدا ئەم گـوتـارانە «نـموونەگەلێک لە نیو-ڕەیسیزم(نەژادپەرسـتیی نـوێ) یان

جۆرێک نەژادپەرستیی کەلتوورین و کۆلۆنیالیزمی ئۆرێنتالیستی(ڕۆژهەلاتناسانانە) بەرهەم دەهێننەوە؛ ئەمە شوێنێکە کە بە ڕاشکاوەیی جیاوازی خۆرئاوای سپی پێستی ئەورووپی-مەسیحی لەگەڵ ئەوانیترەکانی بە نەژادکراوی، ڕوون دەبێتەوە.»[187]

ئەم گوتارە لە نێو بەیاننامەگەلی دیکەش کە لە لایەن ئەنجومەنی موسڵمانانی بریتانیاوە بڵاو دەبێتەوە دەردەکەوێ. بۆ نموونە وتەبێژی ئەم ئەنجومەنە ڕاپۆرتی کومیتەی "نایەکسانی نەژادی و ئێتنیکی" حکومەت کە لە مارسی 2021 بڵاو بووەیەوە، ڕەد کردەوە و ئیدعای کرد کە نووسەرانی ئەم ڕاپۆرتە بە پێی «پێکهاتەکانی نەژادپەرستیی دامەزراوەیی» دەنووسن و نەک ئەم جۆرە کارە یارمەتیدەر نییە بەڵکوو زیاتر «خزمەت بەو کەسانەی کە پرس و کێشەبوونی نەژادپەرستیی ڕەد دەکەنەوە دەکات.»[188]
هەر ئەو جۆرەیکە بینیومانە و لە ڕاپۆرتەکانیش باسکراوە، کۆنفڕانس و کۆبوونەوە گشتییەکان ماوەیەکی بەرچاوە کە دەرفەتێکی گونجاویی بۆ ئاکادێمیستەکانی نزیک لە فکری چەپ و چالاکوانە موسڵمانەکان ڕەخساندووە. ئەم کۆڕ و کۆبوونەوانە بە شێوەیەکی فراوان گوتارێکی هایبریدی تیۆری ڕەخنەیی و ئیسلامیزم گەشە پێ دەدەن. لە مارسی 2021 ، "ناوەندی ئیسلام و کاروباری جیهانی (CIGA)" لە زانکۆی زەیمی ئەستەنبوڵ، سێیەمین کۆنفڕانسی نێونەتەوەیی لەسەر ئیسلامۆفۆبیای بەڕێوەبرد. لە ساڵیی 2022 پاڵپشتانی ئەم کۆنفڕانسە بریتی بوون لە گرووپێکی بریتانیایی (CAGE) و هەروەها بەرەی "هاوپەیمانی بۆ ئازادییە مەدەنییەکان" لە ئەمریکاوە. چافیکا ئەتالایی، ئەندامێکی گرووپی دژە ئیسلامۆفۆبیا لە فەڕانسا (CCIF)، دەیفید میلێر لە زانکۆی بریستۆڵ و فەرید حافز[189] لە زانکۆی ساڵزبورگ، بە بەڕێوبەرایەتی زانکۆی جۆرجتاون وەکوو قسەکەرانی کۆنفڕانسەکە بەشدارییان کرد. فەرید حافز ئاوا خۆی ناساند: «لێکۆڵەرێکی ڕەخنەیی کە نەژادپەرستیی شیدەکاتەوە، حەقیقەت بە دەسەڵات دەڵێ و نوێنەرایەتی پەراوێزخراوان دەکات.»[190]
سەرنجی ئەم کۆنفڕانسە لە سەر بابەتی "شەڕ لەگەڵ تێرۆریزم"دا بوو؛ ئەمە دەرفەتێکی باشی بە بەشداربووان دا تاکوو هێرش کەنە سەر سیاسەتەکانی حوکمەتی بریتانیا لەم بوارەدا؛ واتە ئەو سیاسەتانەی کە " دژە-پاوانخوازی" و "دژە-تێرۆریزمن." ئەو شتەیکە جێگەی سەرنجە و پێویستە چاوپۆشی لێ نەکرێت ئەدەبیاتی تیۆری پۆست-کۆلۆنیالستییە کە ڕێکخەرانی ئەم کۆبوونەوەیە

کۆنفرانـسەکەیان پێ لە قـاڵب دابـوو.[191] مـاڵپەڕی CIGA ڕوونی دەکاتەوە کە ئێستا ئەم کۆنفرانـسە «لە تیۆریزەکردنی ئیسلامۆفۆبیا بە پێی دەمـارگـرژیەکی ئـایینی لە ئـاسـتی تـاک و کۆی تێپەریوە» و بەڵگانـدن دەکات لەسەر ئەوەیکە «بە بۆنەی لاوازیی دەسەڵاتی ئەمـــریکا» دەبێ لە ئیسلامۆفۆبیا لە «بەســـتێنی هیرارشی نەژادی-جیهانی کە دەیهەوێ کەڕەتێکی دیکە نەزم و ڕێکخستنی داهـــاتـــووی جیهان بنیات بنێتەوە، تێبگەین.»

CIGA هەروەها بانگەشە و ئیدعای دەکرد کە «دارشتنی سیاسەتی پەیوەندیدار بە سروشتی کۆمەڵایەتی-سیاسی، زۆربەی جـار بۆ داپۆشینی ئـامـانـجەکانی دەسەڵات کەڵکی لێ وەردەگیرێت.» هەروەهـا دەڵێت «بـازرگـانی [بـازاڕی] ئـازاد بۆ هێزە کۆڵۆنیاڵیستەکان بیانـوویەکە بۆ فـرۆشـتنی مـاددە هۆشـبەرەکان و نزیکبوونەوە لە چین»، هەر وەک لە ئەمریکای هاوچەرخ "شەڕ لەگەڵ ماددە هۆشبەرەکان" بوو بە هۆی «زیندانیکردنی بەکۆمەڵی ئەمـریکاییە بە ڕەچەڵەک ئەفـریقییەکان لە درێژەی چـوار دەیەی ڕابـردوودا.» بە گــوێرەی ڕاپۆرتەکەی CIGA ئەمـــانە نـموونەگەلێک لەو سیاسەتـانەن کە بە «نـاوی دڵنیایی ئەخـلاقی بـانـگەشەی بۆ دەکرا، بەڵام دەرەنـجامەکانی نـایەکسانی زۆرتـری بەرهەم هێنا»؛ کەواتە ئەم کۆنفرانـسە ئـامـانجی «پەراوێزخســتنی شەڕی جیهانی دژ بە تێرۆریزمە» کە لە ژێر نـاوی "سیاسەتی نێونەتەوەیی بۆ ئـاســایش و ئـاشــتی" خۆی دەردەخـات؛ بەڵام لە ڕاســتیدا ئەوە «زمـان و مێتۆدی دامەزراوەیی دژ بە موسڵمانان و کۆمەڵگاکانی دیکەی جیهانە کە لە ژێر ئەو سیاسەتە نێونەتەوەییەدا دەشاردرێتەوە.»

یەکێک لە قـــسەکەرانی بەرچـــاوی دوو کۆنفرانسی نێونەتەوەیی پێشووی CIGA لەسەر ئیسلامۆفۆبیا، سەلام سەیید، مامۆستای خاوەن کورسی لە بواری تیۆری کۆمەڵایەتی و ئەندێشەی دیکۆڵۆنیاڵ لە زانکۆی لیدز بوو.[192]

کارەکانی سەیید خاڵێکی گرنگ و باسێکی یەکگرتووانەی پێشکەش کرد: ئەوە فورمولبەندییەکەی سەیید بوو کە توانی ببێتە بنەمایەکی جدی بۆ پێناسەی ئیسلامۆفۆبیا؛ بنەماکەی ئەو لە لایەن APPG سەبارەت بە موسڵمانانی بریتانیا کەڵکی لێ وەرگیرا و بەکاربرا. سەیید هەروەها وەکو هاونووسەر، پێشوتاری ڕاپۆرتی دووایی MCB نووسی.[193]

پێشووتر سەیید لە چەن کۆبوونەوەی کۆمیسیۆنی مافی مرۆڤی ئیسلامی وەکوو وتاربێژ بەشدار بووە[194] و لەم دواییانەشـــدا وەکوو قـــسەکەری سەرەکیی کۆنفرانـــسە نـــوێکەی ئەم کۆمیسیۆنە کە لە زانکۆی ئیدنبورگ بەڕێوەچوو بەشداریی کرد.

"مـوتـاڵای ئیسلام و مـوسڵمانـان لە ژێر سێبەری شەڕ لەگەڵ تێرۆریزم: ئـاڵۆزی، گەڕانەوە و مێتۆدگەلی دیکۆلۆنیزەکردن" ئـامـادەکاری بۆ کۆنفرانسێک بەم نـاونیشانەی سەرەوە بۆ جـووئەنی 2021 کرا، عـاسیم قـــرەیشی لە CAGE و هەنـــدێک قـــسەکەری دیکە کە پێشوتـــر لە کۆنفرانسی ئیسلامۆفۆبیای CIGA بەشـداربـوون؛ وەکوو خەدیجە ئیلشیاڵ، کەسێک کە وەکووو نوێنەری زانکۆی حەمید بـن خەلیفەی قەتەر و زانکۆی ئێدنبورگ بانگهێشت کرابوو.[195]

ڕێکخەرانی ئەم کۆنفرانـسە بە هەڵبژاردنی گـوتـاری پۆسـت-مۆدێرنی تیۆری ڕەخـنەیی ئیدعـا دەکەن کە «شەڕ لەگەڵ تێرۆریزم، پێکهاتەگەلی ئۆرێنتاڵیستی سەبـارەت بە مـوسڵمانـان وا لە ڕێگەی بەرهەمێنانی زانینی ئاکادێمیک پاڵپشتی دەکرا، دیسان ورووژاندووەتەوە» و گوتاری ئۆرێنتاڵیستی «بە پێی هەلومەرجی خۆی»، لێکۆڵەرانی ڕووبەڕووی "ئـــاســـایـشییـکـردنەوەی" کۆمەڵـگـا مـــوسـڵـمـانەکـان و "تێڕوانیـنە ئۆرێنتاڵیستییەکان" کردووەتەوە. کۆی ئەم ئاسایشیکردن (ئەمنیکردن) و تێڕوانینانە، جووڵێنەری فۆڕمێکە لە «بەرهەمهێنانی زانین لەسەر ئیسلام/مـــوسڵمانـــان.» ئەو نـــووسەرانە هەروەهـــا دەڵێن سەرەڕای «ئـاسـایشیکردنەوەی سیاسی ئیسلام»، «ڕێژەی ئەو لێکۆڵەرانەی کە هەوڵ ئەدەن بە دەنگی مـوسڵمانـان بکەریی ببەخشن و جیهانبینی و مەعریفەناسییە ئیسلامییەکان پەسەند بکەن، زۆرتر دەبێت.»

لە کۆتـاییدا، ئەم کۆنفرانـسە ئـامـانجی خۆی ئـاوا کورت دەکاتەوە کە: بـزووتـنەوەی دیکۆلۆنیاڵیزەکردنی وانەنـامە لە زانکۆکانی بـریتانیا چۆن دەتـوانێت کەسـانی ئـاکادێمیک بەتـوانـا بکات تـاکوو «لە ڕێگەی ئەو بـزوێنەرە دەروونیانەی نێو مـوتـاڵای پرسی مـوسڵمانـان و ئیسلام -لە نێو هەر بـوارێکی زانسـتی مـرۆیی و کۆمەڵایەتیدا- بۆ قۆنـاخی سەرتـر تێپەڕ بـن.» سەردێڕی بەرنـامەکانی کۆنفرانـسەکە بـریتی بـوون لەم نموونانە: "ئەفسانەی سەلەفی-جیهادی"، "ڕەخنەیەک لەسەر گێڕانەوەی خۆرئاواناوەند"، "گەشتی ئیسلام لە نێو ئـــاکادێمیا: دیکۆلۆنیاڵیتە، ســـابجێکتیڤیتەی مـــوسڵمان و بەرتەسکییەکانی کاتێگۆرییەک"،

"پێـشەکییەک بۆ دیکۆڵۆنیـزەکـردنی نـاسیـنی ئیـسـلام: پێـچەوانەکـردنەوەی سۆنـگە و ڕاهێـنـانی ئینتێرسێکشناڵیتە"، "دیکۆڵۆنیزەکردنی پیاوی موسڵمان: هەڵوەشاندنەوەی پێکهاتە زاڵەکان."

هەروەها سەلمان سەیید لە ڕێکخستنی بەرنامەیەک[196] بە ناونیشانی "ڕێگۆڕینەوە بەرەو پۆست-خۆرئاوا: یەکەم کۆنفرانسی موتالاتی ڕەخنەیی موسڵمانان" هاوکاری کرد. "ڕێگۆڕینەوە" نێوی گۆڤاری موتالاتی ڕەخنەیی موسڵمانانە کە لە لایەن لقێکی چاپەمەنی پلۆتۆپرێس بڵاو دەبێتەوە.[197] کۆنفرانسی موتالاتی ڕەخنەیی موسڵمانان بڕیارە بە میوانداری ناوەندی موتالاتی ئێتنیکی و ڕەیسیزم لە زانکۆی لیدز بەڕێوەبچێت؛ ئەم کۆنفرانسە لەوەپێش ڕایدەگەیێنێت کە "پارادایمی خۆرئاوایی بەرهەمهێنانی زانست سەبارەت بە کۆمەڵگا، مێژوو و کەلتووره ناخۆرئاواییەکان" تاوتوێ دەکات. "هەروەها ئیدعا دەکات کە ئەم هەوڵانە «لە لایەن لێکۆڵەرانێکەوە دەدرێت کە ڕوو بە بنبەستی پازێتیڤیزم و پرێسێنتیزم(لێکدانەوەی ڕابردوو بە پێی ئێستا) و هەروەها ئەو بنەمایە مەعریفیانەی کە بەشێک لە جیهانسازیی ئەورووپایە دەوەستنەوە»؛ بە پێی لێکدوانەوەکان یەکێک لە ئامانجەکانی ئەم کۆنفرانسە کۆکردنەوەی پارەی یارمەتییە(سکاڵێرشیپ) بۆ ئەو خوێندکارانەی کە «پێویستیی دیکۆڵۆنیزەکردنی مەعریفی(ئێپیستمیک) دەناسنەوە.»

تاکوو ئێستا بانگهێشتنامە بۆ وەرگرتنی وتارگەلێک بۆ نموونە لەسەرر ئەم مژارانە بڵاو بووەتەوە: "سپی سەروەری و دوژمنەکانی"، "بەرخۆدانە دژە-کۆڵۆنیاڵەکان و ڕێکخستنی ئیسلامی"، "نەژاد و ئەورووپاناوەندی"، "یەکدەنگی و شۆڕشی باشوور(مەبەست باشووری جیهان)"، "دادپەرەوەری جێندێری و ئێنتێرسێکشناڵیتەی دیکۆڵۆنیاڵ"

ئەمانە بەشێک بوون لە ناوەڕۆکی موتالاتی ڕەخنەیی موسڵمانان و گۆڤارەکەیان. هەر بەو شێوەیکە دەستەی نووسەران لە مانیفێستە بڵاوکراوەکەی خۆیاندا ئاماژە دەکەن: «"ڕێگۆڕینەوە" واتە هەڵگەڕان لە سۆنگەی ڕۆژهەڵاتیکردن(یان ئۆرێنتاڵیزەکردن) وەکوو بنەماڵەی ئەو چەمکانەی کە لەگەڵ بیرکردنەوەی دیکۆڵۆنیاڵ دەبەسترێنەوە و بانگەوازی دابڕانێکی فکری دەکەن لە مەعریفەی خۆرئاوا»؛ ڕوونە کە موتالاتی ڕەخنەیی موسڵمانان هیچ پەیوەندی و سەرقاڵییەکی بە ڕەخنەگرتن لە فکری ئیسلامی و جیهانی

موسڵمانانەوە نییە و دەیشێڵێت "خۆ-ڕەخنەگرتنی موسڵمانان" هەر چەنێکیش ناوەڕۆکێکی ڕەخنەگەرانە نـوێنەرایەتی بکات، دیسان «بەشێک لە بەرهەمهێنانی کێشەی مـوسڵمانـانە و هەروەهـا لەگەڵ ڕوانینە داسەپاوەکان سەبارەت بە قەیرانی ئیسلام دەگونجێت.»

بە پێچەوانەی ئەو ئیدعایە وا باسی "بیرکردنەوەی دیکۆڵۆنیاڵ" دەکات دەیهەوێت «دابڕانێکی مەعریفی بۆ بەئەنجامگەیاندنی قەرارەکانی تیۆری ڕەخنەیی بدات؛ ئەویش لە بەستێنێکدا کە بێبەشکراوان، چیتر لە ژێر چەمکی پرۆڵتاریا نـوێنەرایەتی نـاکرێن.» هەروەهـا ئەمە پرۆژەیەکە وا «چەوسـاوەکانی جیهان(نێوی کتێبەکەی فرانـز فـانۆن) لە دڵی خۆیدا هەڵدەگـرێ و بەرەو ڕووی ئەو ئـاکامـانە دەبێتەوە کە لە نـاوەنـدی تێگەیشتنێکی نــوێ و لە کاتی گۆڕینی نەزمی جیهانی و تــاوتــوێکردنی بەربەســتەکانی ئەم جێگۆڕکەیەدا، سەرهەڵدەدات.» سەرنجە تایبەتەکە لەسەر پرسی «ئەورووپاناوەندخوازیی(یورۆسێنتریزم)ـە کە وەکوو پرۆژەیەکی نەگۆڕ دەیهەوێ واتای جیهانی(یۆنیڤێرسـاڵ) وەکوو هـاومـانـای ئەورووپایەتی پێشان بـدات.» کەواتە بەم بۆنەوە «دەیهەوێ ئیمکانی بکەرێتی مـوسڵمانـان لە بەین بەرێ و وزەی مـوتـاڵاتی ڕەخـنەیی مـوسڵمانان بسڕێتەوە.» دەستەی نووسەرانی گۆڤارەکە ئیدعا دەکەن کە لە ڕێگەی ڕەخنە لە ئۆرێنتاڵیزم «ئیمکانێکی نـوێ بۆ پـرسیارگەلێک دەکەنەوە کە تێگەیشتنێکی ئـاڵۆز و فـرەڕەهەنـد لە نێوان دەسەڵات و زانین بەدی دەهێنێت.» ئەم پرۆژەیە «ئـامــاژەیە بە گۆڕینی ئۆنتیک(بــوونەوەرنــاســانە) بەرەو فــامێکی ئۆنتۆلۆژیک [بووناسانە] لە پرسەکانی پەیوەندیدار بە ئیسلام.» موتاڵاتی ڕەخنەیی موسڵمانان بە ئێمەی وتـبوو کە «لە گـومـانێکی بـنەمـایی ڕوو بە پـازێتیڤیزمەوە دەسـتپێدەکات» هەروەهـا دەیشگوتـرێت بۆ موتاڵاتی ڕەخنەیی موسڵمانان «هیچ پێویستییەک بە مامەڵەکردن لەگەڵ فاکت و داتاکان بوونی نییە»

ئێـسـتـا ئەوەمـــان لێـرە هەیە و ڕوون بـــووەتەوە. لە ڕێـگەی ڕەدکـردنەوەی یـورۆسێـنـتریـزم قەرار وایە چەوسـاوەکانی زەوی بە هـاوکاری مـامـانەکانی نـاسـنامەخـوازیی ئیسلامی بۆ دۆزینەوەی دەنگی ڕەسەنی خۆیان پـاڵپشتی بکرێن؛ ئەمە ئەوان تـوانـا دەکات تـاکوو دژ بە بەرانـبەرەکانیان تۆمەت بـخەنە سەر داتـا-زانیای و فـاکتەکان و ئەوانە بە شێوەی زاتی وەکوو ئـامـرازەکانی دەسەڵاتێکی گڵاو پێناسە بکەن. هەنـدێک دەسکەوتیش بە دەست دێت. [بەڵام] ئەمانە خزمەت بە بەرژەوەندییەکانی کێ دەکات؟

سەرچاوە: https://policyexchange.org.uk/publication/islamism-and-the-left/

سێر جان جێنکێنز ئەندامی باڵای PolicyExchange (یەکێک لە گەورەترین ژووره فکرەکانی بریتانیا)، 35 ساڵ لە دەزگای دیپلۆماتیکی بریتانیا خزمەتی کردووە. خاوەن بەکالۆر و دوکتۆرا لە لە کۆلێژی مەسیحی زانکۆی کامبریجە. هەروەها لە قوتابخانەی لێکۆڵینەوەی ڕۆژهەڵاتی و ئەفریقی لە لەندن (عەرەبی، بێرمەیی) لە ڕێگەی FCO و قوتابخانە بازرگانییەکانی لەندن و ئەشریج خوێندوویەتی.

ئەو خوێندکاری پێشووی سێمیناری سالزبۆرگ بووە. لە ساڵی 1980 بە FCO پەیوەست بوو و پێش دیاریکردنی وەکوو سەفیری بێرمە (1999-2002)؛ لە ئەبوزەبی (1983-86)، لە مالزی (1982-92) و کوەیت (1995-98) خزمەتی کردووە. هەروەها کونسوڵی HM-ئورشەلیم (2003-2006)، باڵوێزی سوریا (2006-2007)، بەڕێوبەری FCO بۆ ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و باکووری ئەفریقا (2007-2009)، باڵوێزی عێراق (2009-2011)، هەروەها نوێنەری دەستەبژێر لە ئەنجوومەنی نەتەوەیی و باڵوێزی لیبی (2011) و باڵوێزی شانشینیی سعودی (2012-2015) بووە.

ئەو لە پڕۆژەی لێکۆڵینەوەی "سێر جان چیلکت" سەبارەت بە عێراق ڕۆڵێکی چالاکی هەبوو و لە مارسی 2014 لە لایەن سەرۆکوەزیرانەوە داوای بەڕێوبردنی خوێندنەوە و پێداچوونەوەی سیاسەت لەسەر ئیخوان موسلمین و ئیسلامخوازیی سیاسی لێکرا. تا کاتی بەجێهێشتنی FCO ئەو کارناسی باڵای پرسی عەرەب لە حکومەت بوو.
لەم دووایانەدا سێر جان بەڕێوبەری جێبەجێکاریی خوێندنی ستراتژیکی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست (2015-2017) و یەکێک لە هاوکارانی باڵای دامەزراوەی ییڵ جەکسۆن (2017) بۆ کاروباری جیهانی بوو.

سەرچاوە و پەراوێزەکان:

1 ژووڵس دارمێنن لە 17ی فێبریوێری 2021دا داوای لێکۆڵینەوەی لە دیاردەی «دەمــارگــرژیی ئیسلامۆ-لێفتیست»ی لەنێو ئــاکادێمیا کـــرد. https://www.politico.eu/article/french-minister-wants-inquiry-into-so-called-islamo-leftist-bias-in-academia/

2 لە نێو «Janet Afary and Kevin Anderson, Foucault and the Iranian Revolution, Chicago 2005» پــاژی ئــاخــر بــاسێکی بەکەڵکی لەسەر شێوەکانی چەپ لە لای نوام چامسکی، ژین بودیارد و کەسانی دیکە سەبارەت بە ڕووداوەکانی 11 سێپتامبر کردووە و لە نێو گوتارێکی دژە-ئیمپێریالیستی چەپخوازانە پێناسەی دەکاتەوە.

3 بڕوانە .Gilles Kepel, The Murder of Samuel Paty, Liberties, Spring 2021

4 بڕوانە

- Richard Delgado and Jean Stefancic, Critical Race Theory: An Introduction, New York University Press 2017.
- Pamela Paresky, Critical Race Theory and the "Hyper White" Jew, Sapir, Spring 2021. https://sapirjournal.org/social-justice/2021/05/critical-race-theory-and-the-hyper-white-jew/

5 https://www.thetimes.com/article/new-laws-to-protect-university-free-speech-r6xstz8qs.

6 ڕاپۆرتی زۆربـاشی ئەم دووایینەی ئەنـجومەنی نەتەوەیی فەڕانـسا لە مـانگی مـارسی 2021 سەبـارەت بە دەرکەوتـن و گۆڕانکاریی شێوە جیاوازەکانی نەژادپەرستی و وڵامگەلێک کە ڕەنگە بدرێتەوە. https://www.assemblee-nationale.fr/dyn/15/rapports/racisme/l15b3969-ti_rapport-information.pdf

7 بڕوانە

Aziz al Azmeh, l'obscurantisme postmoderne et la question musulmane, Arles, 2004 ; Aziz al Azmeh, Islams and Modernities, Verso, London 2009.

8 ژان میشل بڵانکو لە ئۆکتۆبری 2020 لە درێژەی ئیدعای هاوشێوەی وەزیری پەروەردەی فەڕانسا.

9 نـاوەنـدێکی تـوێژینەوەیی گشـتی نێوان-زانسـتییەکان کە لە ژێر دەسـتەی بەڕێوبەرایەتی وەزارەتی خـوێندنی بـاڵا و تـوێژینەوەی فەڕانـسا خزمەت دەکات. https://www.cnrs.fr/en/the-cnrs

10 وەزیری فەڕانسا لەسەر مەترسی ئیسلامۆ-لێفتیزم ئاگاداری دەدات: https://www.telegraph.co.uk/news/2021/02/17/french-minister-sparks-storm-warning-islamo-leftist-scourge/
هەروەها دیبەیتگەلێک وەک ئەم نموونەیە؛ «**ئیسلامۆ-لێفتیزم، چ واقعیەتێکە؟**» https://www.tf1info.fr/societe/video-le-parti-pris-de-caroline-fourest-islamo-gauchisme-quelle-realite-2179133.html
وە هەروەهـا بێرنـارد لـووگـان لە وڵام بە «**دی-کۆلۆنیالیزەیشن، ئیسلامۆ-لێفتیزم و تێرۆریستە تۆبەکارەکان**» لە ڕادیۆی سـاد،25ی مارسی 2021 دەدوێت: https://www.youtube.com/watch?v=3wEHfMUmrKw

11 ڕای گەیانـــد کە ئیسلامۆ-لێفتیزم واقعیەتێکی زانســـتی نییە. https://www.cnrs.fr/en/press/islamo-leftism-not-scientific-reality ئەڵبەت ئەستەمە بوترێت مەبەست لە واقعیەتی زانستی چییە و کێ لێهاتوویی بڕیار و داوەری لەسەری هەیە.

12 https://www.mediapart.fr/journal/france/170221/islamo-gauchisme-vidal-provoque-la-consternation-chez-les-chercheurs?onglet=full
«بەراستی پرسی ئیسلامۆ-لێفتیزم لەسەر چییە؟»: https://www.middleeasteye.net/news/france-islam-leftism-macron-muslims-academia-elections
https://www.liberation.fr/idees-et-debats/islamo-gauchisme-frederique-vidal-perd-ses-facultes-20210217_7TOKDM2M2FE6DLH5RULC2D55T4/
https://www.politico.eu/article/on-islam-macron-isnt-flirting-with-the-far-right/

13 «فەڕانسا، خەباتی چینایەتی لە بەرانبەر خەباتی شوناس؟»: https://orientxxi.info/lu-vu-entendu/class-struggle-vs-identity-struggles,4600

14 ئەوان دەڵێن لە نیوەی یەکەمی سەدەی بیستەم پیلانێک لە نێوان جووەکان و فراماسۆنییەکان بوونی بووە. (l'emprise judaeo-maçonnique" تیترێکی ناوزڕاوە کە لە ڕۆژنامەی Le Soir لە ساڵی 1941 بڵاو بوویەوە) یان لەسەر **جوو-بوڵشویزمی نازییەکان** نووسیویانە: بڕوانە
A Specter Haunting Europe: The Myth of Judaeo-Bolshevism, Harvard, 2018، Racial Capitalism and the Campaign against 'islamo-gauchisme' in France, Jadaliyya, https://www.jadaliyya.com/Details/37858/Racial-Capitalism-and-the-Campaign-Against-.
Un Racisme Imaginaire: Islamisme et Culpabilité, Grasset, 2017.
واڵستریت ژورناڵ لانیکەم وا بیر دەکاتەوە کە حکومەتی فەڕانسا لەسەر شتێک پێداگرە:
https://www.wsj.com/articles/emmanuel-macron-and-the-woke-11613604823
لەوە دەچێ زۆربەی فەڕانسییەکان وا دەڕوانن:
https://www.ifop.com/publication/les-francais-et-la-notion-dislamo-gauchisme/
نامەیەکی ئاوەڵاو بۆ پاڵپشتی لەو ئاکادێمیستانەی وا دەگوترێ لە لایەن دەوڵەتەوە کەوتوونەتە ژێر هەڕەشە؛ لێرەدا نووسەران، **چەپی ئیسلامی** وەکوو چەمکێکی نەژادپەرستانە و ئایدیالۆژیک ناو دەبەن:
https://www.aljazeera.com/opinions/2021/4/12/in-solidarity-with-french-academics-targeted-by-the-republic.

15 بڕوانە «ئیسلامۆ-لێفتیزم چییە و بۆ پرسێکی قسەلەسەرە؟»: https://www.thelocal.fr/20210217/islamo-gauchisme-what-does-it-mean-and-why-is-it-controversial-in-france/

16 بڕوانە Mille et une Nuits, 2002. و هەروەها L'imposture Décoloniale: Science imaginaire et Pseudo-Antiracisme, Paris 2020.

17 Jean Birnbaum, Un silence religieux: la gauche face au djihadisme, Seuil, 2016.

18 https://www.lemonde.fr/societe/article/2010/06/13/finkielkraut-et-le-mouvement-islamo-gauchiste_1372087_3224.html

19 Un racisme imaginaire: la querelle de l'islamophobie, Paris 2017.

[20] https://www.lefigaro.fr/actualite-france/2016/11/08/01016-20161108ARTFIG00271-l-universitaire-gilles-kepel-ravive-la-fracture-a-gauche-sur-l-islam.php

https://www.lemonde.fr/idees/article/2020/10/31/une-centaine-d-universitaires-alertent-sur-l-islamisme-ce-qui-nous-menace-c-est-la-persistance-du-deni_6057989_3232.html

https://www.lemonde.fr/idees/article/2021/02/22/universites-le-probleme-n-est-pas-tant-l-islamo-gauchisme-que-le-devoiement-militant-de-l-enseignement-et-de-la-recherche_6070816_3232.html

[21] https://www.nzz.ch/feuilleton/islam-und-identitaetspolitik-kritik-ist-legitim-und-nicht-rechts-ld.1509319

[22] https://www.nzz.ch/meinung/die-schaerfsten-kritiker-des-politischen-islam-sitzen-im-maghreb-ld.1595309
https://www.nzz.ch/feuilleton/terroristen-sind-opfer-und-kritische-muslime-extremisten-wie-medien-islamistische-denkmuster-foerdern-ld.1602120

[23] بروانە
Sadik J Al-Azm, Orientalism and Orientalism in Reverse, in Is Islam Secularizable? Challenging political and Religious Taboos, Vol 3 of Secularism, Fundamentalism and the Struggle for the Meaning of Islam, Collected Essays on Politics and Religion, Berlin 2014.

[24] بۆ نموونە بڕوانە Bassam Tibi, Islam's Predicament with Modernity: Religious Reform and Cultural Change, Routledge 2009.

[25] Aziz al 'Azmeh, Islam and Modernities, Verso, 2009.

[26] بروانە
- Nick Cohen, What's Left: How Liberals Lost their Way, London 2007.
- Douglas Murray, The Strange Death of Europe: Immigration, Identity, Islam, Bloomsbury, 2019.

[27] لە نێوانیاندا من جۆرەکانی **پرۆگرێسیڤیزم** [پێشکەوتنخوازیی] و **پۆست-مۆدێرنیزم** دەگونجێنم کە هیچ یەک لەوانە چەپخواز بە واتا کلاسیک و نەریتییەکەی نین. بۆ نموونە ئایا فووکۆ چەپ بووە؟ ڕوونە کە ئەو لە دەیەی 1950 ئەندامی پارتی کۆمۆنیست بوو. بەڵام لە کۆتاییدا ئەو زۆرتر ڕەخنەگەرێکی کەلتوریی ئانارشیک و خەباتکار بوو.
گفتوگۆیەکی باش لەسەر ئەم باسانە لە لایەن جێف شۆلنبێرگر: https://americanaffairsjournal.org/2021/05/how-we-forgot-foucault/؛ هەروەها بابەتێکی دیکەی پەیوەندیدار: https://outsidertheory.com/theorycels-in-trumpworld/.
من لەم وتارەدا هەوڵ ئەدەم ڕوانین و ڕاڤەگەلی جۆراوجۆر بەکار بەرم و لە پێناسە جیاوازەکانی ئەو چەمکە [چەپ] کەڵک وەربگرم.

[28] بروانە بۆ ئەم وتارە کە تێیدا باسی پەیوەندی ستراتژیکی ئیسلامیزم و چەپخوازیی و هەروەها هاوبەشی لە ئامانج و ئایدیالۆژییاندا دەکات: https://www.liberation.fr/debats/2020/10/26/aux-sources-de-l-islamo-gauchisme_1803530/

29 لەم وتارە بە قەڵەمی چریس هارمەن ئاماژە بەوە دەکرێت کە دووای شەڕی دووەمی خەلیج، ئێمە [چەپەکان] هەندێ لە پرسەکانی خۆمـــان وا دژ بە **ئیمپێریاڵیزم** و **دەوڵەتە** لە نێو لایەنی ئیسلامـــخوازەکانـــدا دەبینینەوە: http://www.marxists.de/religion/harman/index.htm

لەم بـاسە زۆر بـاشەدا ئیمانۆئێل کاراجینس و کلارک مەکۆلی ئـامـاژە دەدەن بە «دەرکەوتنی یەکگرتـووی سـوور و سەوز: شـوێنی یەکدیتنەوەی ئیسلامی سیاسی و چەپی ڕادیکاڵ، تێرۆریزم و تـونـدوتیژی سیاسی»: https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09546553.2012.755815

30 بۆ نموونە لە وتـارێکی ئـاڵیسن سکاتـبامـن: «ڕێگریکردن، ڕادیکاڵبوونەوەی خـوێندکاران ڕانـاوەسـتێنێت؛ تەنیا ئیسلامۆفۆبیا بەهێز دەبێـــتەوە»: https://www.theguardian.com/education/2020/jul/14/prevent-doesnt-stop-students-being-radicalised-it-just-reinforces-islamophobia و هەروەهـا لە پـاژێکی نـووسراو لە لایەن خۆی لە سـاڵنامەی «مـوسڵمانەکان لە ئەورووپـــا»: https://eprints.soas.ac.uk/25393/1/scott-baumann-united-kingdon-yearbook-of-muslims-in-europe.docx.pdf. هەروەهـا بڕوانە بۆ «کەسـایەتیە بـریتانیاییەکان و ئیسلامیستەکان لە کۆنفڕانسی نێونەتەوەیی سەبـارەت بە ئیسلامۆفۆبیا و شەڕ لەگەڵ تێرۆر، بەشـداری دەکەن»: https://policyexchange.org.uk/blogs/uk-figures-and-islamists-participate-in-international-conference-on-islamophobia-and-the-war-on-terror/

31 بڕوانە جـان لیچفیڵد، «بۆچی مـاکرۆن نـاچـار بـوو ئیسلامیزم بـگرێتە ئەسـتۆ»: https://unherd.com/2021/03/macron-stuck-between-left-and-right-on-islamism/

32 چەپی جیاواز هەیە؛ بۆ نموونە چەپی کۆنی ئینگلیسی کە چەپێکی حـزبی بـوو. مـارکسیستەکان کە ڕوانینێکی مـاتێریاڵیستییان بۆ پرسە کۆمەڵایەتیەکان نوێنەرایەتی دەکرد و هەروەها چەپی نوێی ئەورووپی کە تا ڕادەیەک تێڕوانینێکی تیۆریکتری سەبارەت بە پرسە سیاسی و کۆمەڵایەتیەکان بەرهەم دەهێنێت. پرسەکانی ئەم چەپە شیکردنەوەی ئابستراکتی دەسەڵات، ڕەگەز، ئیمپێریاڵیزم و هیرارشی ئایدیالۆژیک لە خۆ دەگرێت. ئەم تێڕوانینە دووایینەیە وا لە ئاکادێمیای ئێستادا گرنگی پێ دەدرێت.

33 بڕوانە

- Ritchie Robertson, The Enlightenment: The Pursuit of Happiness,1680-1790, Allen Lane 2020.
- Jonathan I Israel, Enlightenment Contested, Philosophy, Modernity and the Emancipation of Man, 1670-1752.
- The Enlightenment that failed: Ideas, Revolution and Democratic Defeat, 1748-1830, OUP, 2006 and 2019.

هەروەها لەسەر پەیوەندی ڕۆشنگەریی بەرەو فکری ئیسلامیستی مۆدێرن بڕوانە بۆ:

- A Mirsepassi, Political Islam, Iran and the Enlightenment, CUP, 2011.

34

- Helena Rosenblatt, The Lost History of Liberalism: From Ancient Rome to the Twenty-first Century, Princeton 2019.
- Quentin Skinner, The Foundations of Modern Political Thought: Volume 1, The Renaissance, CUP 1998.
- Harold J Berman, Law and Revolution: The Formulation of the Western Legal Tradition, Harvard 1983.

35 ئیمانۆئێل کانت لە وتارەکەی خۆی لە ساڵی 1784 (وڵامێک: ڕۆشنگەریی چییە) لە ڕاستیدا ڕووبەڕووی پرسێکی دیاریکراو کە ساڵی پێشوو لە ڕۆژنامەیەکی بەرلین کەوتبوویە بەر باس، دەبێتەوە؛ لێرەدا لە بەردەستە: Immanuel Kant, Practical Philosophy (trans and edited by Mary J Gregor), CUP 1999, 11ff.

هەروەها بڕوانە وینسێنز فرۆون، «ڕۆشنگەریی: مێژووی ئایدیایەک. لێرە لەبەدەستە»: https://academic.oup.com/princeton-scholarship-online/book/15681/chapter-abstract/170452012?redirectedFrom=fulltext

لە ساڵی 1984 لە لایەن فووکۆ ئەم پرسە دیسان تاوتوێ کرا: https://leap.colostate.edu/wp-content/uploads/sites/24/2017/01/Foucault-What-is-enlightenment.pdf

هەروەها بڕوانە بۆ ئەم سەرچاوانەی خوارەوە:

- J K Gani, The Erasure of Race: Cosmopolitanism and the Illusion of Kantian Hospitality, 29 June 2017 at https://doi.org/10.1177/0305829817714064.
- Duncan Bell, Dreamworlds of Race: Empire and the Utopian Destiny of Anglo-America, Princeton 2021, Chapter 7.

36 بڕوانە

James Schmidt, Inventing the Enlightenment: Anti-Jacobins, British Hegelians, and the "Oxford English Dictionary", Journal of the History of Ideas, Vol. 64, No. 3 (July 2003), pp. 421-443, University of Pennsylvania: https://www.jstor.org/stable/3654234?read-now=1&re-

37

- Timothy Brennan, Places of Mind: A Life of Edward Said, Bloomsbury 2021, 73, 90, 123.
- Esmat Elhalaby, The World of Edward Said, Boston Review, 13 May 2021 at http://bostonreview.net/philosophy-religion/esmat-elhalaby-world-edward-said.
- Adam Schatz, Palestinianism, LRB, Vol. 43 No. 9 · 6 May 2021 at https://www.lrb.co.uk/the-paper/v43/n09/adam-shatz/palestinianism.

38 بڕوانە

Isaiah Berlin, Critics of the Enlightenment, Pimlico 2000.
Joseph de Maistre and the Origins of Fascism, NYRB, 27 September 1990 at https://www.nybooks.com/articles/1990/09/27/joseph-de-maistre-and-the-origins-of-fascism/

بۆ ناسینی زاڵێتی تیۆری ڕەخنەیی و ڕیشە ڕووناکبیرانەکانی بڕوانە:

François Cusset, French Theory, How Foucault, Derrida, Deleuze & Co transformed the intellectual life of the United States, Minneapolis 2008. https://www.newstatesman.com/an-event-perhaps-biography-jacques-derrida-review

39 سەبارەت بەم مژارە لەگەڵ میسەپەسی (2011) هاوڕام: «وا دەڕوانم کە کاریگەرییەکی قووڵی هەندێک لە ڕەوتە ڕووناکبیرانەکان بەرجەستەیە کە خۆیان لە خۆرئاوادا ڕیشەیان هەیە؛ بەڵام بە شێوەیەکی بەرچاویش لەسەر فۆرماسیۆن و بەردەوامی گەشەی ئیسلامی سیاسی وەکوو نەریتێکی فکری دژە-خۆرئاوا و دژە-ڕۆشنگەریی کارتێکەرییان هەبووە... ڕووناکبیرانی موسڵمان زۆربەیان بە گشتی، خۆرئاوا، مۆدێرنیتە و دیمۆکراسییان لە ڕێگەی ئایدیاگەلی ڕادیکاڵی دژە-ڕۆشنگەریی **فەلسەفەی ئاڵمانی** و هەروەها لە چاو هەندێک لە **ڕووناکبیرانی فەڕانسییەوە** ناسیوە.»

40 لە لایەن زۆربەی موسڵمانەکانەوە وەکوو تجدد (نوێبوونەوە) ڕاڤە دەکرێ. شتێک وا لە ڕێگەی حەدیسێکی بەناوبانگ ئۆتۆریتەی وەرگرتووە. ئەم ئایدیایە هەروەها لەسەر ڕیفۆرمیستەکانی دووایی وەکو ئەلبەنا، مەودوودی و سەید قوتب کاریگەر دانا. بڕوانە Hartung 2013, 71ff.

41 بۆ نموونە بڕوانە

Walaa Quisay, The Neo-Traditionalist Critique of Modernity and the Production of Political Quietism in Saud al Sirhan (ed) Political Quietism in Islam, I.B. Tauris 2020.

42 بڕوانە

- Zackery M Heern, Usuli Shi'ism: the Emergence of an Islamic Reform Movement in Early Modern Iraq and Iran, Department of History, University of Utah August 2011 at https://bahai-library.com/pdf/h/heern_usuli_shiism-hidden.pdf.
- Jonathan Brown, Misquoting Muhammad, The Challenges and Choices of Interpreting the Prophet's Legacy, Oneworld Publications, 2014.
- Michael Crawford, Ibn 'Abd Al-Wahhab, Oneworld Publications 2014.

43

- Albert Hourani, Arabic Thought in the Liberal Age, 1798-1939, Cambridge 1983 is the classic guide.
- Jens Hanssen and Max Weiss, Arabic Thought beyond the Liberal Age: Towards an Intellectual History of the Nahda, CUP 2016.
- Alexander Bevilacqua, The Republic of Arabic Letters: Islam and the European Enlightenment, Harvard, 2018.
- Georges Corm, Pensée et politique dans le Monde Arabe: Contextes Historiques et Problématiques, XIX-XXI Siècle, Paris 2015.
- Jens Hanssen and Max Weiss, Arabic Thought Against the Authoritarian Age, CUP 2018.

44

بۆ نموونە وەرگرتنی مۆدێلی ئەورووپی یاسای بنەڕەتی و لە ئاکامی ئەوەدا داشکاندنی پێگە و ئیمتیازی (عوڵەما). بڕوانە

- Aaron Zelin, From the Archduke to the Caliph: the Islamist Evolution that led to the Islamic State, in The First World War and its Aftermath, T G Fraser (ed), Gingko Library 2015:
https://www.academia.edu/19349433/From_the_Archduke_to_the_Caliph_the_Islamist_evolution_that_led_to_The_Islamic_State_.
- The Princeton Encyclopaedia of Islamic Political Thought (multiple editors), Princeton 2013, 502ff.
Joseph Schacht, An Introduction to Islamic Law, OUP 1964, especially Chapter 15.
https://www.academia.edu/29014364/_De_Liberalizing_Judicial_Independence_in_Post_January_25th_Egypt?email_work_card=view-paper
- David H. Warren, Cleansing the Nation of the Dogs of Hell: Ali Juma'a's Nationalist Legal Reasoning in Support of the 2013 Egyptian Coup and its Bloody Aftermath, Int. J. Middle East Stud.49 (2017), 457–477, doi:10.1017/S0020743817000332 at https://www.academia.edu/34056783/Cleansing_the_Nation_of_the_Dogs_of_Hell_Ali_Jumas_Nationalist_Legal_Reasoning_in_Support_of_the_2013_Egyptian_Coup_and_its_Bloody_Aftermath_IJMES_49_3_457-77_2017_?email_work_card=view-paper
https://www.cambridge.org/core/journals/international-journal-of-middle-east-studies/article/cleansing-the-nation-of-the-dogs-of-hell-ali-jumas-nationalist-legal-reasoning-in-support-of-the-2013-egyptian-coup-and-its-bloody-aftermath/F2638FBB32AC4E325E05CDE31C5BAE3A
- Amal Ghazal and Larbi Sadiki, ISIS: The Islamic State between Orientalism and the interiority of MENA's intellectuals, Jadaliyya, 19 January 2016 at https://www.jadaliyya.com/Details/32873/ISIS-The-%60Islamic-State%60-between-Orientalism-and-the-Interiority-of-MENA's-Intellectuals.

[45] نموونەیەکی ئەم تێڕوانینە دەتوانێت شێخ ئەلەزهەر، ئەبدۆلحەمید مەحموود بێت کە لە ساڵی 1983 ئیدعای دەکرد کە: «عەقڵ لە دۆزینەوەی پێوەرێکی مێنتاڵ بۆ هەڵسەنگاندن و جیاکردنی **حەقیقەت و درۆ** لە نێو جیهانی ڕۆحانییەتەکاندا شکستی خوارد. هەروەها لە داهێنانی هەڵسەنگێنەرێکی بڕیاردەر بۆ جیاکردنەوەی **حەقیقەت و درۆ** لە نێو پـانـتایی بەرزەوەبـوو [تـرانسێندێنتاڵ] شکستی خـوارد. مێتۆدەکەی ئەرەستوو شکستی خورد و هەروەهاش مێتۆدەکەی دێکارت» بڕوانە:

As'ad Abu Khalil, The Incoherence of Islamic Fundamentalism: Arab Islamic Thought at the End of the 20th Century, Middle East Journal, Vol 48, No 4 (Autumn 1994), 677-694 at https://www.jstor.org/stable/i399041.

یان

https://static.squarespace.com/static/4f334481cb12c1acadc57623/5177e444e4b0244b5f673736/5177e4aae4b0244b5f67d514/1324404882095/17497979-AbuKhalil-Incoherence-of-Fundamentalism%20-%20Unknown.pdf.

[46] بۆ نـاسینی وەهـا بـزووتـنەوەگەلێک لە ڕۆژهەڵاتی نـاوەڕاسـت و بـاکووری ئەفـریقا کە لە ژێر کاریگەری مـاکسیم ڕادینسون پێناسە دەکرێن؛ بڕوانە

https://www.lemonde.fr/archives/article/1978/12/06/i-ou-dieu-n-est-pas-mort_2984784_1819218.html.

- Martyn Frampton, The Muslim Brotherhood and the West: a History of Enmity and Engagement, Cambridge, Mass 2018, 22ff, 37 and 44.
- Omar Ashour, The De-Radicalization of Jihadists: Transforming Armed Islamist Movements, Routledge, 2010.
- Asser Khattab, Swastikas in Damascus, Newlines, March 2021 at https://newlinesmag.com/essays/swastikas-in-damascus/

بۆ زانیاری لەسەر نموونەیەکی دیکە واتە **تورکیای ئەردۆگان** بڕوانە

Rainer Hermann, Erdogan und sein Mafiapate, FAZ, 30 July 2016 at https://www.faz.net/aktuell/politik/ausland/erdogans-mafiapate-propagiert-ehre-blut-und-vaterland-14360368.html.

[47] ڕیفۆرمیستی بەنـاوبـانـگ، شێخ ئەلەزهەر، کتێبەکەی سـپێنسر لە ژێر نـاوی (پەروەردە: فکری، مۆراڵ و فیزیکاڵ) لە فڕانسییەوە وەرگێڕابووە سەر زمانی عەرەبی. بۆ زانیای زۆرتر لەسەر ئەم پرسە و پەیوەندی هاوبەشی ئایدیگەلی ڕۆشنگەری و نا-ڕۆشنگەری بڕوانە:

Aziz al Azmeh, Islamist Revivalism and Western Ideologies History Workshop Journal, Volume 32, Issue 1, AUTUMN 1991, Pages 44-53 at https://doi.org/10.1093/hwj/32.1.44.
Islams and Modernities, Verso 2009, 97ff.

[48] بڕوانە

- Jan-Peter Hartung, A System of Life: Mawdudi and the Ideologisation of Islam, OUP, 2013, 38ff.
- Sir John Jenkins, On Islamism, Policy Exchange, November 2020.

[49]

Olivier Roy, Islam and Resistance in Afghanistan, CUP, 1990, quoted in François Burgat, Understanding Political islam, 256.

بە وتەیەکی دیکە (هێزی پارچەپارچە بووی ئیسلامیزم لە ڕێگەی پێکهاتە مەعریفییەکانی مۆدێرنیتە گەشەی کرد): Quisay 2020.

50 بڕوانه

- Khalil Al-Anani, Inside the Muslim Brotherhood: Religion, Identity and Politics, OUP, 2016, 50ff.
- Joas Wagemakers, Making definitional sense of Islamism, ORIENT II/2021.
- Hamid Dabashi, Islamic Liberation Theology: Resisting the Empire, Routledge 2008.

له لاپەڕەی 37 دەباشی دەڵێ «تێزی من بە کورتی ئەمەیە؛ ئیسلامیزمی خەباتکارانە لە وڵامێکی شۆڕشگێڕانە و ڕاستەوخۆ بە کۆلۆنیاڵیزمی ئەورووپی لە سەرەتای سەدەی نۆزدەیەمەوە سەری هەڵدا. **ئیمانێکی سەدەی نێوەڕاست** بۆ بەرخۆدانی ئایدیالۆژیک لەگەڵ مۆدێرنیتەی کۆلۆنیاڵ بەکار برا.»

51 بڕوانه

Joel Wing, A History of the Iraqi Communist Party: Interview with Univ of East Anglia's Johan Franzén, Musings on Iraq, 15 July 2014 at http://musingsoniraq.blogspot.com/2014/07/a-history-of-iraqi-communist-party.html

لەسەر **شێعیزم و بزووتنەوەی کۆمەڵایەتی** بڕوانە:

- Hamid Dabashi, Theology of Discontent: The Ideological Foundation of the Islamic Revolution in Iran, New Brunswick 2008.
- Nikkie R.Keddie, Shi'ism and Social Protest, Yale 1986 and Hartung 2013, 44ff.

بۆ زانیاری لەسەر **پەیوەندی بزووتنەوە کۆمۆنیستییەکان لەگەڵ ئیسلامیزم و کۆمەڵی شێعیزم** بڕوانە:

Yizhak Nakash, The Shi'is of Iraq, Princeton 2003, Eric Davis, Memories of State: Politics, History and Collective identity in Modern Iraq, Berkeley 2005 and Faleh A Jabar, The Shi'ite Movement in Iraq, Saqi 2003.

سەبارەت بە ئێران؛ بڕوانە:

- Baqer Moin, Khomeini, Life of the Ayatolloh, I.B. Tauris 1999, Roy Mottahadeh, the Mantle of the Prophet: Religion and Politics in Iran, Oneworld 2000.
- Iran: How a Marxist guerrilla band sparked a struggle in Siahkal, Middle East Eye, 8 February 2021 at https://www.middleeasteye.net/news/iran-siahkal-incident-anniversary-leftist-guerrilla-shah-history.
- Quentin Müller and Sabrine Lakhram, Comment le communisme a façonné le chiisme politique irakien, OrientXXI, 25 April 2019 at https://orientxxi.info/magazine/comment-le-communisme-a-faconne-le-chiisme-politique-irakien,3043.

52 وەرگێڕاو لە لایەن مریەم لوتفی، زانکۆی ئیدنبرگ، 2012.

53 بڕوانه

Myth and Reality in the Contemporary Islamist Movement (tr Ibrahim M Abu-Rabi') Pluto Press 2005.

ئەو ڕەخنەگەرێکی توندی حەسەن حەنەفی و هەوادارانی فکری ئیسلامیزم بە چەپ و ڕاستەوە بوو. بەڵام خالی سەرنجراکێش ئەوەیە کە ئەو لەگەڵ زانای سەلەفی، ئەبوقوتادە، کە حەنەفی بە زنداقە (بیدعەت) تۆمەتباری کرد هاوڕا بوو.

Peter Nesser, Abū Qatāda and Palestine, Die Welt des Islams 53 (2013) 416-448 at https://www.academia.edu/5384072/Abu_Qatada_and_Palestine?email_work_card=view-paper.

54 وەرگیراو لە تراس [تراث]ی عەرەبی بە واتای میرات.

55 وەرگێڕاو لە لایەن جاناتان ڕایت، زانکۆی یێڵ، 2018.

56 Quisay 2020.

57 بڕوانە

- Mohammed Arkoun, Islam: To Reform or to Subvert? Saqi Books 2006.
- Ursula Günther, Mohammed Arkoun: Towards a radical rethinking of Islamic thought in Suha Taji-Farouk (ed), Modern Muslim Intellectuals and the Qur'an, OUP 2006.

58 بڕوانە

- Salvatore 88ff and Navid Kermani, From Revelation to Interpretation: Nasr Hamid Abu Zayd and the Literary Study of the Qur'an in Taji-Farouki 2004.
- Farzin Vahdat, Post-revolutionary Islamic modernity in Iran: the intersubjective hermeneutics of Mohamad Mojtahed Shabestari in Taji-Farouki 2004.
- Ori Goldberg, Shi'i Theology in Iran: The Challenge of Religious Experience, Routledge 2012.

شەبەستری لە ئاڵمان خوێندوویەتی و لە ژێر کاریگەری لێکۆڵینەوەکان لە ئیلاهیاتی پرۆتستانت و هێرمێنۆتیک لە کانتەوە بووە. لە ڕێگەی کارەکانی کارڵ بارت، دیلتای و گادامێر: بۆ زانیاری زیاتر سەیری پەراوێزی 131 بکە لە خوارەوە.

59 Mitchell 1969, 43ff.

60 خـودی ئـایدیاکە گـرێدراوە بە ڕۆمـانتیسیزمی ئەورووپییەوە؛ بە دڵنیاییەوە هەر بەو شێوەیکە هێرشی ئیسلامـخوازانە بۆ سەر کتێبی پیرۆزی مەسیحی و جـووەکان بنیاتی خۆی لەسەر دەسـتکەوتەکانی ڕەخـنەی ئینجیلی پـرۆتسـتانـت لە سەدەی نۆزدەیەمی ئەورووپـادا دەوەسـتێنێت. ڕۆمـانتیسیزم لە نەریتەکانی پێشووی فکری ئەورووپییەوە وەرگیراوە کە دەگەڕێتەوە بۆ سـانـت ئـاگۆسـتین. هەروەهـا لە ڕێگەی کیێرکەگارد، بوو بە بەشێکی سەرەکی لە خەزێنەی ئێگزێستنشیالیزم.

61 یەکێک لە گرنگترین ڕێنماکان:

Roxanne Euben The Enemy in the Mirror: Islamic Fundamentalism and the Limits of Modern Rationality, Princeton, 1999.

دەبـاشی(2008)، لە پەراوێزی 5دا دەڵێ «**خۆیەکی زامـدار** کە بە شێوەیەکی بەکۆمەڵ درووسـتکراوە؛ خـاوەن زۆرتـرین هێز لە دەروونی ئێرانی هـاوچەرخـدایە: ئەوی دیکەیان ڕەدکردنەوەی زگماکییانەی "**خۆرئـاوا**"یە. زیاتـر لە هەر شـتێکی دیکە، هەر ئەم بێزارییە کۆییەیە لە دژی **بنیاتنانی خەیاڵی** کە ناونراوە "خۆرئاوا"؛ ئەم بێزارییە بە قووڵی بزووتنەوەی شۆڕشگێڕانەی جووڵاندووە.»

بۆ نموونەی تورکیاییەکە بڕوانە:

Turkey: A Conversation with İsmail Kara, The Maydan, 24 October 2017 at https://themaydan.com/2017/10/islam-islamism-turkey-conversation-ismail-kara/.

62 بڕوانە

- Fawaz A Gerges, Making the Arab World, Nasser, Qutb and the Clash that Shaped the Middle East, Princeton 2018, 334ff.
- Gilbert Achcar, Orientalism in reverse, Radical Philosophy 151, Sep/Oct 2008.
- Jens Hanssen, Reading Hannah Arendt in the Middle East : Preliminary Observations on Totalitarianism, Revolution and Dissent, Orient-Institut Studies 1 (2012) – Rethinking Totalitarianism and its Arab Readings at https://perspectivia.net/publikationen/orient-institut-studies/1-%202012/hanssen_hannah-arendt.
- Hanssen and Weiss 2018, Shiraz Maher, Salafi-Jihadism: The History of an Idea, London 2016.

63 بۆ نموونە بڕوانە

Nahwa al Nour (Towards the Light), translated in Roxanne L Euben and Muhammad Qasim Zaman, Princeton Readings in Islamist Thought, New Jersey, Princeton 2009.

64 بڕوانە

- Euben and Zaman 2009.
- John Calvert Sayyid Qutb and the Origins of Radical islamism, London 2010, 90ff.

ئـاوا دەنـووسرێت: «[قـوتـب] هەوڵی دەدا کە بە تـونـدی کاریگەریی "نـامـرۆڤسازیی" کەلـتووریی مۆدێرن و مـاتێریالیستی بە جێگەی "ئازادکردنی مرۆڤ" پێشان بدات. هەر وەکوو گێڕانەوە پۆست-ڕۆشنگەریی کە ئیدعایان دەکرد، ئەمیش لەو باوەڕەدا بوو کە مۆدێرنیتەی خۆرئـاوایی خەڵک لە نێو سیستەمـگەلی سڕکەریی کۆنترۆڵ و دیسیپلین تێوەدەگلێنێت و بە جێگە درووسـتکردنی کۆمەڵگەگەلی هـاوسۆز، پەرەی بە تـــاکخوازییەکی خۆپەرەســـتانە داوە. قـــوتـــب کارڵ وەکوو بیرمەنـــدێکی جیاوازیی ڕۆژاوایی دەبینێت؛ کەسێک کە پەی بە شارستانیەتەکەی خۆی بردبوو کە چۆن مرۆڤایەتی بێ بایەخ دەبێت لە لایەن ماشین بۆ لەبەین بردنی ڕۆح (النفس و الروح).»

لە ڕاسـتیدا ڕوانینەکانی کارڵ بە گشـتی بێ وێنە و تـاقـانە نەبـوون: لەوانەیە نیچە، هـایدگێر، ئۆرتێگا، گـاسێت یان ئەدۆرنۆش لە بنیاتـدا هەروایان ڕوانیبێت. لە لایەن وەزیری پێشووی ئۆقـافی میسر (هەروەهـا مـامۆسـتا یوسـف ئەلـقەرەداوی) فکرێکی یەکجار کاریگەر و پەرەسەنـدوو دژ بە بیرکردنەوەی ئەورووپی بە تـایبەت کۆمۆنیزم، سۆسیالیزم و لیبرالیزم لە کتێبی مـحەمەد ئەلـباهی (الفکر الاسـلامی فی عصر الحدیث و الصلاتوحی بالاستعمار الغربی) و لە کتێبێکی دیکە (الفکر الاسلامی فی المجتماع المعاصر) - بەیروت 1975 باس کراوە.

بۆ زانیای ژیاننامەیی بڕوانە: https://ar.wikipedia.org/wiki/محمد_البهي

65 هەمووی ئەوانە دەتوانرێ لە Hurtung 2013، Calvert 2010، و Abu Zayd 2006، ببینرێت. ئەبووخەلیل (1994) لە وتارێکی کورت بەڵام تـونـدا بـاسی لەسەر ئەوە کردبـوو کە ئەم ئـایدیانە بە بۆنەی خـوێندنەوەیەکی هەڵەی سەرچـاوە کلاسیکەکانەوە سەریان هەڵدابوو.

66 [پەراوێزەکە لە دەقەدا وەک خۆی دانراوە]

67 ئاگامبێن 2005، chapter 4.

بۆ دۆزینەوەی سەرچاوە بڕوانە:

کارڵ شمیت .Politische Theologie, Berlin, 2015. Chapter 3

68

Hartung 2013, 193 ff and Jan-Peter Hartung, Viele Wege und ein Ziel: Leben und Werke von Sayyid Abu’l-Hasan Ali-al-Hasani Nadwi, Würzburg 2004.

69 بڕوانە .Dabashi, 2008

70

- Ali Ansari, Iran, Islam and Democracy: The Politics of Managing Change, Chatham House 2019, 112 ff.
- M Boroujerdi, The Encounter of Post-Revolutionary Thought in Iran with Hegel, Heidegger and Popper in S Mardin (ed) Cultural Transitions in the Middle East, Leiden, 1994.
- Mottahadeh 2000;
- Mirsepassi 2011, Chapter 4; Dabashi 2008, 299ff.
- Laura Secor, Children of Paradise: The Struggle for the Soul of Iran, Riverhead, 2016.

بۆ نموونە سونییەکان، بڕوانە

- Abu Khalil 1994, Fazlur Rahman, Islam and Modernity, University of Chicago, 1982 187ff.
- Lahouari Addi, La Crise du Discours Religieux Musulman, Louvain, 2019.

بیرمەنـدێکی جیاوازی سـونـنە ڕەشید ئەلـقانـوچییە، کە لەگەڵ مـارکس، دورکـهایم، داروین، فـرۆید، ئێگزێستنشیالیزم و پێکهاتەخـوازیی لە سەردەمی خۆیدا وەك خـوێندکارێک لە پـاریس ئـاشـنا بـبوو؛ ئەو دوواتـر لە کۆتـایی شەسـتەکان و سەرەتـای حەفـتاکان بـووە مـامۆسـتای فەلسەفە لە تونس: .Ghannouchi 2011 37ff

71 بۆ ئەم دوو نموونە بڕوانە

- Mottahadeh 2000; Ali Rahnema, Islamic Utopian: A Political Biography of Ali Shariati. I.B.Tauris, 1998.
- Dabashi 2008.

72

ئەو هەر وەکوو شەریعەتی لە بزووتنەوەی ڕزگاری ئەلجەزایر لە بەرانبەر فەڕانسا لە گرژییەکانی نێوای 1945 تا 1962 پاڵپشتی دەکرد. لەوە دەچێ سارتر نێوانجی پەیوەندی فانۆن و شەریعەتی بووبێت چونکە دوواتریش بیر و ڕا دەگوازنەوە. شەریعەتی لە سەرەتای شەستەکان کتێبەکەی فرانز فانۆنی وەرگێڕایەوە (**مغضومین/مستضعفین زمین**) [چەوسێنراوەکانی زەوی]؛ دوواخریش هەر ئەم دەستەوشەیە بۆ شۆڕشی خۆمێینیستی ناوەکێکی گرنگ بوو. بڕوانە:

- Ervand Abrahamian, Khomeinism: Eassays on the Islamic Republic, University of California Press 1993,47ff.
- Rahnema 1998, 117ff.

هەروەها تیۆریست و ئاکادێمیسیەنی ئێرانی-ئەمریکی، حەمید دەباشی، نووسەری کتێبی **یەزدانناسی نارەزایەتی (2008)**، تەوەرەکانی کتێبی فانۆن "**پێستی ڕەش و ماسکە سپییەکان**" بە شێوەیەکی دیکە ڕاڤەی دەکات و دەیگوازێتەوە بۆ نووسراوەکەی خۆی (لەندن 2011) "**پێستی قاوەیی و ماسکە سپییەکان**"

73 ئەفسەرێکی میلیتاریستیکی جەنگی جیهانی دووەم؛ ئەو نووسەری یەکێک لە سەرنجڕاکێشترین گێڕانەوەکانی شەڕکردنە کە تا ئێستا بەرهەم هاتووە – Stahlgewitter/Hail of Steel [تەرزەی پۆڵا] – لە کۆتاییدا بووە نازییەکی بێهیوا: ئەو هاوڕێ و تاریفدەری هایدگێر بوو.

74 لە ژێر پەروەردەی «لێکۆڵەرێکی فەرانسی و هایدگێریی ئیسلام»، **هێنری کۆربن** بوو. کۆربن لە ئێراندا چەندین زانای ئایینی شێعەی دەناسی و کاریگەریی بەرچاویشی لەسەر دانان. ئەو زانایانە دوواتر هەندێکیان بوون بە نەخشەدارێژ یان سەرکردەی کۆماری ئیسلامی. بڕوانە:

- Mirsepassi 2011.
- Ali Mirsepassi, Transnationalism in Iranian Political Thought: The Life and Times of Ahmad Fardid (The Global Middle East Book 1), CUP 2017.
- Ali Ansari, The Politics of Nationalism in Modern Iran, CUP, 2012, 187ff.
- Mehrzad Boroujerdi, Iranian Intellectuals and the West: The Tormented Triumph of Nativism, Syracuse University Press, 1996.
- Farhang Rajaee, Islamism and Modernism, The Changing Discourse in Iran, University of Texas, 2010.
- Dabashi 208, 300 and 315f; Hamid Dabashi, The Last Muslim Intellectual, Edinburgh, 2021.

دەباشی لەوێدا دەڵێت: فەردید و خوێندکارەکانی، ئەم ڕوانینەیان لە هایدگێر وەرگرتبوو کە زانست تەنیا یەک جۆر فەلسەفەیە. بە بڕوای بیرمەندانی ئێرانی ئەمە کێبەرکێی **کاسمۆلۆژی [گەردوونناسییەکی] خۆرئاوایی** لەگەڵ **ئیسلامدا** بوو. لەم ڕوانینەدا جیهان یان لە واقعیەتگەلی دەرکەوتووی زانستی درووست ببوو یان لە لە حەقیقەتگەلی ئیسلامی: ئیمکانی نییە هەردووکیان پێکەوە بن؛ هەر بۆیە دەبێ لە ڕاستییێتی ئیسلام وەکوو یەکەمین بنیات لە بەرانبەر ئیدعا و مێتۆدەکانی زانست، پارێزەری بکرێت.

75 ئالەئەحمەد لێکۆڵینەوەیەک هەر بەم ناوە لە ساڵی 1962دا بڵاو دەکاتەوە. بڕوانە:

- Boroujerdi 1996, Chapter 3.
- Mottahadeh 2000, Chapter 8.
- Afary and Anderson 2005, Chapter 2.
- Dabashi 2008.

ئەڵبەت چەمکی "غەربزەدێگی" وەکوو نموونەی بەفارسی کراوی چەمکی "بێگانەیی" هێگڵە؛ چونکە خودی شەریعەتیش لە سەر «مرۆڤ وەکوو بکەری سیاسیی چالاک لە پێناو چارەنووسی خۆی» جەخت دەکاتەوە (دەباشی، 2008، لاپەڕەی 120) کە هاودەق ڕوانینی سارتر سەبارەت بە ئێگزێستنشیالیزمە.
هەر لەو سەرچاوەدا دەباشی ئاماژە بە چەن کەسی پێشەنگ و نەخشەدارێژی شۆڕشی ئێران وەکوو مورتەزا موتەهەری، سەید مەحموود تاڵەقانی، محەممەد حوسێین تەباتەبایی و مەهدی بازراگان دەکات کە ئەمانە هەموویان «پەیدابوونی مانگ، خەیاڵێکی بەدیلگیراو، هێزێکی فریودەر، خولیای خۆ-وێرانکەر، کە بەرەو تەنیاییەکی دانسقە و کیپکراو دەڕوات» بەشێوەیەکی گرووپی و گومانلێنەکراو ناوی دەنێن "خۆرئاوا".

76

Afary and Anderson 2005.
لەم سەرچاوەی سەرەوەدا بە باشی ئەمە ڕوون دەبێتەوە: پەیوەندیی دوولایەنانەی شێعە و فارس وا جۆرێک گوتاری باینەری و دوولایەنانەی **ئازار/ڕزگاریی** -هاوکات لەگەڵ بزووتنەوە فکرییە بەهێزەکانی سەدەی بیستەم- بەرهەم دەهێنێت.
هەر ئەو جۆرە دەباشی (2008، پەراوێزی 6) پێناسەی دەکات: **بنیاتنانی دەستووریی** ئایدیالۆژی ئیسلامی، هایبریدێکی سیاسی پێویست بوو لە نێوان **بەستێنی شۆڕشگێڕانەی زاتیی ئیسلامی (شێعە)** و **ئایدیالۆژیگەلی هاوردەی سیکۆلار (چەپ و لیبراڵ)**. لە هەمان کاتیشدا کە ئایدیالۆژی ئیسلامی بە توندی ئایدیالۆژییە سێکۆلار و ڕۆژاواییەکانی ڕەد دەکردەوە بەڵام بە خەستیش لە زمان و لۆژیک، ڕێتۆریک و ڕۆمانسیەتیان بۆ دروستکردنی ئیدعای **حەقیقەتی سیاسی خۆی** کەڵکی وەر دەگرت.

77 بڕوانە

- Simon Rushton, From Muammar Qaddafi's superyacht to world's first high-speed zero-emission sailing boat, The National, 20 March 2021 at https://www.thenationalnews.com/world/europe/from-muammar-qaddafi-s-superyacht-to-world-s-first-high-speed-zero-emission-sailing-boat-1.1187495.
- Alison Pargeter, Libya: The Rise and Fall of Qaddafi, New Haven 2012, Chapter 4.

78 بڕوانە

Kaleem Hawa, From Palestine to the World, the Militant Film of the PLO, NYRB, 17 October 2020 at https://www.nybooks.com/daily/2020/10/17/from-palestine-to-the-world-the-militant-film-of-the-plo/.

79 بڕوانە

- J B Kelly, Arabia, The Gulf and the West, London 1980.
- Nadwa Al-Dawsari, The Houthis and the limits of diplomacy in Yemen, MEI, 6 May 2021 at https://www.mei.edu/publications/houthis-and-limits-diplomacy-yemen#_ftnref5.

80 ئەم دەستەوشەیەم لەمە وەرگرتووە: al-Azmeh 2009, 111.

81 بڕوانە

- Abu Zayd 2006, 156f.
- Salvatore 133ff ("The Crisis of Orientalism")
- Adam Schatz, Palestinianism, LRB, March 2021.

82

Osama bin Laden's Letter to America, first published in English by The Observer, 24 November 2002 at https://www.theguardian.com/world/2002/nov/24/theobserver.

یان نـامەی ئـایەتـوڵا خـامـنەیی کە لەم دووایینەدا (2021): «...شۆڕشی ئیسلامی لە ئێران ڕێگای پێغەمـبەری درێژە پێدا... هەڵبژاردنی پێغەمـبەر بۆ ڕێنمایی خەڵک لەلایەن خـوای گەورەوە دەسـتی پێکرد. ... دژی سەرکووت و سـتەمکاری و خۆبەزلـزانین بـوو...لە پێناو پاڵپشتیکردن لە خەڵکی ستەملێکراو بە هەر بـاوەڕ و ئـایینێکەوە. لە تەنیشت هەر نەتەوە و ئـایین یان بـاوەڕێکدا، بۆ بێبەشەکان و خەڵکی چەوساوە وەستابوو. لە هەموو بارودۆخێکدا، ئەم شۆڕشە هەموو مرۆڤایەتی بۆ ڕێگای ڕاستی ئیسلام بانگهێشت کرد.»

Ayatollah Khamenei: Iran's presence in the region is political, Tehran Times, 12 March 2021 at https://www.tehrantimes.com/news/459038/Ayatollah-Khamenei-Iran-s-presence-in-the-region-is-political.

83 ئەم سەرچاوانە دەتوانن ڕێنمایەکی گشتی بۆ ناسین بن:

- Martin Heidegger, The Question Concerning Technology, Basic Writings (ed David Farrel Krell), Routledge, 1978.
- George Steiner, Heidegger, London 1992 and Wolfram Eilenberger, Time of the Magicians: The Invention of Modern thought 1919-1929, Allen Lane 2020.

84 بڕوانە

Hans Ulrich Gumbrecht, Ein neu zu erkundender Kontinent, NZZ, 5 December 2014 at https://www.nzz.ch/feuilleton/buecher/ein-neu-zu-erkundender-kontinent-1.18438930.

85 بە ناوبانگترین کاری ئەم دوو بیرمەندە:

Theodor Adorno and Max Horkheimer, Dialektik der Aufklärung, Fischer Verlag, 1969 (first published in 1947).

86 بڕوانە

Herbert Marcuse, Some Social Implications of Modern Technology and On Science and Phenomenology, The Frankfurt School Reader (eds Andrew Arata and Eike Gebhardt, New York 1993.

87 Hartung 2013, 51ff.

88 بڕوانە

- Theodor Adorno, Minima Moralia, Frankfurt-am-Main 1951, 52f.
- Mark Lilla, The Writer Apart, NYRB, 13 May 2021 at https://www.nybooks.com/articles/2021/05/13/thomas-mann-writer-apart/.

89 بڕوانە

Adorno and Horkheimer 1969, 19.

90

- Ghannouchi 2011, 21ff.
- Mahdi Chowdhury, Haj as Metaphor, Jadaliyyah, 25 January 2021 at https://www.jadaliyya.com/Details/42288/Hajj-as-Metaphor.
- Ali Kassem, (Not) Reading Shariati in Beirut: The Erasure of Anti-Colonial Resistance and Social Theory, Jadaliyya, 9 July 2021 at https://www.jadaliyya.com/Details/42931.
- Ansari 2012, 186 (of Jalal Al-e Ahmad)

91 Euben 1999, Chapter 3, The Islamic State، تێیدا پێشنیار دەدات کە سەید قوتب لە باسەکانی دادپەروەری کۆمەڵایەتیدا لە هەردوو نەریتی **قورئانی** و **مارکسیستی** کەڵک وەربگرێت. شێوە دەربڕینی ئەو لەم قۆناغەی ژیانیدا زۆرجار بە شێوەیەکی سەرنجڕاکێش هاوشێوەی زمانی فرانتز فانۆنە. بڕوانە: Hartung 2013, 198.

92 بۆ نموونە، سەید سامسام ئەلدین قەوامی، یەکێک لە پیاوانی ئاینی خۆشەویست لای خامنەیی ئیدعای کردووە کە زانستە مرۆییەکانی خۆرئاوا تەنیا «تێرۆر و نادادپەروەری بۆ ئەوانی دیکە بەرهەم دەهێنن» و «ئەم ڕادەیە لە خوێنڕشتن و کوشتن بەرهەمی زانستە مرۆییەکانن» ئەو بە شانازییەوە ڕایدەگەیەنێت کە «خۆرئاوا خەریکە دەڕووخێت و داهاتوو بۆ جارێکی دیکە ئێرانە.» بڕوانە:
Mehdi Khalaji, Iran’s 2021 Presidential Vote and the Tightening of Regime Control, The Washington Institute, November 2020 at at https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/irans-2021-presidential-vote-and-tightening-regime-control.

93

- Die Gesammelte Schriften, Kindle edition.
- Walter Benjamin, Kapitalismus als Religion (‚Capitalism as Religion‘), Gesammelte Werke (Kindle edition), 4303ff

94

- https://www.torial.com/anja.melzer/portfolio/201526.
- http://www.hizb.org.uk/media/press-releases/the-return-of-the-islamic-world-order-conference-concludes-with-a-message-of-hope-for-the-oppressed-and-a-call-to-work-earnestly-for-the-khilafah/.
- Imam Sheikh Dr Usama Hasan, David Toube, Muna Khan, Mainstreaming Islamism: Islamist Institutions and Civil Society Organisations, Quilliam, September 2019 at https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/836965/mainstreaming-islamism-islamist-insitutions-and-civil-society-organisations.pdf.

95 بڕوانە بۆ پەراوێزی 67 هەر لەم وتارەدا؛ هەروەها بۆ:

- Giorgio Agamben, State of Exception, University of Chicago Press 2005.
- Carl Schmitt, Politische Theologie, Vier Kapitel zur Lehre von der Souveranität, Berlin 2015 (first edition 1922).
- Nazih Ayubi, Overstating the Arab State; Politics and Society in the Middle East, I.B. Tauris, 1995, 16ff.
- Joseph de Maistre, Essay on the Generative Principle of Political Constitutions (tr Jack Lively) Routledge 2017, 151.

96 بەراوەردێک کە ڕاستەوخۆ لەلایەن خەلەجییەوە (2020) کراوە.

97 بڕوانە

- Prison Notebooks concerning Wars of Position and Manoeuvre in David Forgacs, The Antonio Gramsci Reader, New York University Press 1988, 225ff.
- Herbert Marcuse, the Individual and the Great Society and Repressive Tolerance in Feenberg and Leiss 2007.
- Louis Althusser, “Idéologie et appareils idéologiques d’État, (Notes pour une recherche)”.
- La Pensée no 151, Juin 1970 available at http://classiques.uqac.ca/contemporains/althusser_louis/ideologie_et_AIE/ideologie_et_AIE.html.
- Alexander Grau, Political Correctness: Selbstzerstörung des Liberalismus und der abendländischen Kultur? The Austrian Institute, 10 November 2020 at https://austrian-institute.org/de/blog/political-correctness-selbstzerstoerung-des-liberalismus-und-der-abendlaendischen-kultur/.

98

- René Guénon, The Crisis of the Modern World, Sophia Perennis, Hillsdale NY, 2001.
- Mark Sedgwick, Against the Modern World, Traditionalism and the Secret History of the Twentieth Century, OUP 2004.

99

http://www.4pt.su/en/content/speech-40-anniversary-iranian-revolution-2020-karajalborz.

100 نموونەیەکی باش:

- Alain Gabon, Why the West seeks to vilify political Islam. Middle East Eye, 22 August 2020 at https://www.middleeasteye.net/opinion/why-west-seeks-vilify-political-islam.
- Taguieff 2020 and Léa Guedj, Ce que veut dire le terme “islamo-gauchisme” pour ceux qui l’emploient… et pour ceux qu’il vise, FranceInter, 23 October 2020 at https://www.franceinter.fr/societe/ce-que-veut-dire-le-terme-islamo-gauchisme-pour-ceux-qui-l-emploient-et-pour-ceux-qu-il-vise.

101 بڕوانە

- Didier Eribon, Michel Foucault, Harvard 1991.
- J G Merquior, Foucault, Fontana, 1991.
- Janet Afary and Kevin B Anderson, Foucault and the Iranian Revolution, Chicago 2005.

102 ئەو هەرووەها بۆ ئەم دوو گۆڤارەی دەنووسی: Le Monde, Le Nouvel Observateur.

103

- Eric Aeschimann, Michel Foucault, l’Iran et le pouvoir du spirituel: l’entretien inédit de 1979.
- Le Nouvel Observateur February 2018 at https://bibliobs.nouvelobs.com/idees/20180207.OBS1864/michel-foucault-l-iran-et-le-pouvoir-du-spirituel-l-entretien-inedit-de-1979.html.

104

- Max Weber, Charisma and Disenchantment, The Vocation Lectures (ed Paul Reitter and Chad Wellmon), NYRB, 2020.
- Karl-Heinz Ott, Die Unvernunft der vernünftigen Welt, NZZ, 5 August 2016 at https://www.nzz.ch/feuilleton/zeitgeschehen/karl-heinz-ott-ueber-entzauberung-die-unvernunft-der-vernuenftigen-welt-ld.109166.

105

- https://bibliobs.nouvelobs.com/idees/20180201.OBS1604/de-notre-envoye-special-a-teheran-voici-le-fameux-reportage-de-michel-foucault-pour-l-obs.html.
- https://www.cairn.info/revue-cahiers-philosophiques1-2012-3-page-51.htm.
- https://www.nytimes.com/1979/01/23/archives/ramsey-clark-meets-khomeini-and-relays-a-plea-to-washington.html.

106

Sadik al-Azm, Experience, or “Regime of Truth”? About Translation, Arabic and the Posmodern, Vol 4, 35ff, Berlin 2019.

107

- Michel Foucault, Inutile de se soulever? Le Monde, 11 May 1979 at https://www.lemonde.fr/archives/article/1979/05/11/inutile-de-se-soulever_2778551_1819218.htm.
- https://bibliobs.nouvelobs.com/idees/20180216.OBS2318/foucault-en-iran-il-ne-voyait-pas-les-femmes.html.

108 .Afary and Anderson 2005, Chapter 3

109 بڕوانه

- Ernest Gellner, Postmodernism, Reason and Religion, Routledge, 1992.
- Akbar S Ahmed, Postmodernism and Islam: Predicament and Promise, Routledge, 1992.
- Devji 2005.
- Bryan S Turner, Orientalism, Postmodernism and Globalism, Routledge, 1994.
- Islam and Extremism: Looking Within, The Economist 28 February 2015 at http://www.economist.com/news/international/21645205-there-heated-debate-about-role-islam-jihadism-will-it-make.
- Hisham Hellyer and Nathan Brown, Authorities in Crisis: Sunni Islamic Institutions, 17 June 2015 at http://www.hahellyer.com/authorities-in-crisis-sunni-islamic-institutions-by-h-a-hellyer-nathan-j-brown/.

110 al-Azmeh 2009, 97ff، «گوتاره باڵادەستەکان لە ژیانی کۆمەڵایەتی و سیاسیدا، خۆگونجاندنە ناوخۆییەکانی نەریتەکانی ڕۆشنگەری و پۆست-ڕۆشنگەرییە، وەک مارکسیزم، سروشتخوازیی، لیبراڵیزم و ناسیۆناڵیزم.»

111 بڕوانه

Martin Heidegger, Letter on Humanism in Farrell Krell 1978.

112 ئێستا ئەم وتارەی کانت وەکوو **یوروٚسێنتریک** و **ڕەیسیستی** ناوزڕاو کراوە:

- Zum ewigen Frieden. Ein philosophischer Entwurf/On Perpetual Peace: a Philosophical Sketch, Kant 1999, 313ff.
- JK Gani, The Erasure of Race: Cosmopolitanism and the Illusion of Kantian Hospitality. Millennium Journal of International Studies, 29 June 2017 at https://doi.org/10.1177/0305829817714064.

شێوەی باڵادەست لە زانستە کۆمەڵایەتییەکاندا ڕێژەخوازیی و ڕەدکردنەوەی گەورە یان مێتا-گێڕانەوە کە تایبەتمەندی ڕۆشنگەرییە: Turner 1994. ئەڵبەت ئێستا مەبەست لە مێتا-گێڕانەوە، دەسەڵاتی (سپییێتی) و (باڵادەستیی سپییە). بڕوانە:

Jennifer Ho, Professor of Asian American Studies, University of Colorado Boulder, White supremacy is the root of all race-related violence in the US, Yahoo News, 8 April 2021 at https://news.yahoo.com/white-supremacy-root-race-related-120244625.html?guccounter=1.

113 چەمکێکی فووکۆییە؛ هەروەها بڕوانە

Jonathan Xavier Inda, Anthropologies of the Modern: Foucault, Governmentality and Life Politics, Blackwell 2005.

114 بڕوانە

- Benjamin Butterworth, Race report ‘serves interests of people who want to deny racism problem’, says Muslim Council of Britain, iNews 31 March 2021 at https://inews.co.uk/news/politics/race-report-serves-interests-people-who-deny-racism-problem-muslim-council-of-britain-938143.
- Suspicion, Discrimination and Surveillance: The impact of counter-terrorism law and policy on racialised groups at risk of racism in Europe, ENAR, 2021 at https://www.enar-eu.org/IMG/pdf/suspicion_discrimination_surveillance_report_2021.pdf.[ئەم لینکە سڕاوەتەوە!]

115 ئەم سەرچاوەی خوارەوە لەسەر مەبەستی شۆڕشگێڕانەی پرۆژەی کۆمەڵگای مەدەنی ئیسلامی لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و باکووری ئەفریقا کەم وێنەیە و باشە:

Sheri Berman, Islamism, Revolution, and Civil Society. Perspectives on Politics, 1(2), 257-272, APSA Vol 1/No 2, June 2003 at http://carnegieendowment.org/pdf/files/berman.pdf.

هەروەها بڕوانە:

- Samuel Tadros (2), Islamist vs. Islamist: The Theologico-Political Questions, The Hudson Institute, 18 December 2014 at https://www.hudson.org/research/10883-islamist-vs-islamist-the-theologico-political-questions.
- Calvert 2008, 31ff for a representative interview with the third Murshid, Omar al-Tilmasani.

116 http://www.senat.fr/rap/r19-595-1/r19-595-11.pdf.

117 بڕوانە

- Hasan, Toube and Khan, 2020.
- An interesting light is shed on the situation in Switzerland by Elham Manea, The case for supporting Macron’s stance on “Islamist separatism”, SwissInfo, 24 November 2020 at https://www.swissinfo.ch/eng/the-case-for-supporting-macron-s-stance-on–islamist-separatism-/46179236.

118 لەوانەش COLLECTIF CONTRE L’Islamophobie en France (CCIF) کە لەلایەن حکومەتی ماکرۆنەوە تۆمەتبار کراوە بە یارمەتیدان لە ورووژاندنی کەشوهەوای ئاڵۆز لە کاتی کوشتنی پاتی.

119

- Le 10 novembre, à Paris, nous dirons STOP à l'islamophobie! Libération, 1 November 2020 at https://www.liberation.fr/debats/2019/11/01/le-10-novembre-a-paris-nous-dirons-stop-a-l-islamophobie_1760768/.
- Jean-Luc Melenchon, the leader of La France Insoumise has an illuminating rant against "islamo-gauchisme" on his personal blog at https://melenchon.fr/2020/12/07/de-quoi-la-lutte-contre-l-islamo-gauchisme-est-le-nom/.
- comparing Macron's France to Khamenei's Iran at https://www.youtube.com/watch?v=kPwZR2FU3nc.
- Olivier Vial, Universités: «l'islamogauchisme? Une réalité depuis 20 ans», Le Figaro, 18 February 2021 at https://www.lefigaro.fr/vox/societe/universites-l-islamogauchisme-une-realite-depuis-20-ans-20210218.

120 بڕوانە بۆ پەراوێزی 21 و 108 لە سەرەوە.

121 بڕوانە

Muslim Council of Britain, The Impact of Prevent on Muslim Communities, February 2016.

122 بڕوانە

- Robert Woltering, Occidentalisms in the Arab World, I.B Tauris, 2011: Ian Buruma and Avishai Margalit, Occidentalisms,The West in the Eyes of its Enemies, Penguin, 2005: Julius Dihstelhoff and Alexander Lohse, 'The West' in Political Discourse Structures of Regimes and the Muslim Brotherhood in the Egyptian Transformation Process at https://www.academia.edu/34670966/_The_West_in_Political_Discourse_Structures_of_Regimes_and_the_Muslim_Brotherhood_in_the_Egyptian_Transformation_Process?email_work_card=view-paper.
- Muhammad al Bahi, Al fikr al islami al hadith wa silatuhu bil isti'mar al gharbi (Modern Islamic Thought and its Link with Western Colonialism) and Al Fikr al Islami wal mujtam' al mu'asir: mushkilat al hukm wal tawjih (Islamic Thought and Contemporary Society: Problems of Rule and Guidance), Beirut 1975.
- Caroline Fourest, Brother Tariq: The Doublespeak of Tariq Ramadan, The Social Affairs Unit 2008, 228ff.

123

Walter Benjamin, Über den Begriff der Geschichte, IX. He echoes Tacitus, Agricola, Chapter 30.

124 بڕوانە

- Rahnema 1998, 128-9.
- al-Azmeh 2009, 110.
- Rodinson 1979.

125

Philip Cheyne, Coleridge the Philosopher, Aeon, 19 April 2021 at https://aeon.co/essays/the-spectacular-originality-of-coleridges-theory-of-ideas.

126

- Nicolas Cadène, French Secularism Isn't Illiberal, Foreign Policy, 7 April 2021 at https://foreignpolicy.com/2021/04/07/french-secularism-isnt-illiberal/.
- Jean-Pierre Filiu, The Long and Troubled History of the French Republic and Islam, NewLines, 2 December 2020 at https://newlinesmag.com/review/the-long-and-troubled-history-of-the-french-republic-and-islam/.

127 Steiner 1992, 155.

128

Friedrich Wilhelm Nietzsche, Der Zauberer, Vierter und Letzter Teil, Also Sprach Zarathustra, Gesammelte Schriften (Kindle edition), 272.

129 هەر ئەو جۆرەی کە بۆ کارڵ بارت یان بۆ نموونە لای سەلەفییەکان وایە.

130 Roland Barthes, S/Z, London,1975.

131 بڕوانه
- Norris 1992.
- Devji 2005.
- Sayed Khatab, The Political Thought of Sayyid Qutb, Kindle Edition London 2006.

سەرنجڕاکێش ئەوەیە؛ قوتابخانەکانی شێعە حەزی خۆیان بۆ یۆنانی و سەدەی ناوەڕاست (وەکوو معتزلیه) و هەندێک زانست و فەلسەفەی سیاسی خۆرئاوایی هێشتۆتەوە. بڕوانە

- Ali Shariati and Khomeini in John Esposito and Emad El-Din Shahin (eds), The Oxford Handbook of Islam and Politics, ed Esposito, OUP 2013, 169ff.
- Dabashi 2008, 299ff.
- Mottahedeh 2000.

وە لە ئێرانـدایە کە شکڵبەخشی بە دیموکراسی – و هەمـوو ئەو شـتانەی لە ڕووی مـاف\حەق بـاسی کراوە – ئەوەی لەگەڵ تێڕوانینی ئیسلامیدا بگونجێت؛ لە ڕەخنە توندڕەوەکانی هەوادارانی شەریعەت و خومەینیستەکان سەرچاوە دەگرێت:

- Jan Kuhlmann, Warum Islam und Demokratie zusammen passen, Qantara 6 July 2012 at http://de.qantara.de/content/interview-mit-mohammad-mojtahed-shabestari-warum-islam-und-demokratie-zusammen-passen.
- Fatma Sagir, "Der Islam ist eine Religion, kein politisches Programm", Qantara 30 July 2008 and Plädoyer für säkulare Hermeneutik, Qantara, 7 July 2008 (a two-part interview with Professor Mohammad Mojtahed Shahbestari, with Abdol Karim Soroush one of the most prominent Iranian critics of the misuses of Islam in the pursuit of power) at http://de.qantara.de/inhalt/interview-mit-mohammad-mojtahed-shabestari-teil-1-der-islam-ist-eine-religion-kein.
- http://de.qantara.de/inhalt/interview-mit-mohammad-mojtahed-shabestari-teil-2-plaedoyer-fuer-saekulare-hermeneutik; Katajun Amirpur, Die Geschichte einer Aneignung, Qantara, 11 August 2016 at http://de.qantara.de/inhalt/islam-und-demokratie-im-iran-die-geschichte-einer-aneignung?nopaging=1.
- Der Koran bedarf der Auslegung, Qantara, 29 November 2014 at https://de.qantara.de/inhalt/islam-und-gewalt-der-koran-bedarf-der-auslegung.
- Fatma Sagir with Mohammad Mojtahed Shabestari, "Der Islam ist eine Religion, kein politisches Programm", Qantara, 30 July 2008 at http://de.qantara.de/inhalt/interview-mit-mohammad-mojtahed-shabestari-teil-1-der-islam-ist-eine-religion-kein.

132 John Rawls, A Theory of Justice (revised edition), Harvard 1999.

133 Alasdair MacIntyre, After Virtue, University of Notre Dame 2007 (first published 1981).

هەمووی ئەم چەمک و لێدوانانە بۆ پڕکردنەوەی بۆشایی **دەرکردنی خوا لە نێو نەریتی خۆرئاوادا** دیزاین کراوە. لە نێوان فکری ئیسلامی و خۆرئـاواییدا هێڵی هـاوتەریب هەیە. **یەکێتی بـوونی** شلێگل (کە فکری شۆپـنهاور، نیچە و هـایدگێر فۆڕم دەبەخشێت) لە نێو عێرفـانی ئیسلامی دەنـگدانەوەی خۆی هەیە؛ پۆلێنەکانی کانت ڕەنـگە هـاوهەمبەر لەگەڵ ئـایدیای ئیسلامی فیترەت و غەریزە (ڕەوشـتی خۆڕسکی مرۆیی بۆ فامی جیهان لە ڕێگە مسۆگەرەکانەوە) بێت.
ئیمامی نەهێنی یان مەهـدی [ئیمامی شێعەکان] دەتـوانێت لە هەنـدێ شێوەوە لەگەڵ چەمکی ڕۆحی جیهانی هێگل لێکچوونی هەبێت (Rahnema 190ff). بەڵام گەڕان بەشـوێن مەرجێکی یەکلاییکراو بۆ شـهوودی مۆراڵی و ئەخـلاق ڕووی لە شکەسـت دەکەوێ. «لای شەریعەتی جێخستنی ئیمان بە خـودا دەتـوانێ هەمـوو کەمـوکورییەکانی ئێگزێستنشیالیزمی مـاتێریالیستی سـارتـر قەرەبـوو بکاتەوە»(Rahnema 1998 128).

134 بڕوانه

Muslim Council of Britain, Defining Islamophobia: a Contemporary Understanding of how Expressions of Muslimness are Targeted, 2 March 2021. https://mcb.org.uk/wp-content/uploads/2021/03/SINGLE-SPREAD-Report-020321_compressed.pdf.

135 Ghannouchi 2011, 38.

136 ئەم کۆتە و ئەوانەی دیکە لە یۆبـــن (1999) وەرگیراوە، ئـــاکامگیریەکە دەبێتە: تێکهەڵکێشانێکی (سێنکریتیزم) کەلـــتووری و **مۆدێرنیتەگەلێکی جۆراوجۆر**. ئەمە واتـــا و ڕەدکردنەوەی ئەوەی لەگەڵ نییە کە ئیسلامـــخوازەکان خۆیان خـــوازیاری ڕێژەیی کردنی حەقیقەت نین. بڕیاری دامەزراندنی ئەنیستیتوی نێودەوڵەتیی ئیسلامی لە دووای کۆبوونەوەی جیهانی ئیخوان ئەلموسلمین لە خانوووی یوسـف نەدا لە ساڵی 1977، لە ئامانجی ئیسلامی کردنی زانینەوە سەرچاوەی گرتووە و لەوە دەچێت ئەمە ئاماژەیەکی گونجاو و بەس بێت بۆ دیاری کردنی ئەوەیکە ئەوان چ ئەرکێک جێبەجێ دەکەن.

137

Adorno and Horkheimer, 1969.

قوتابخانەی فرانکفۆرت باوەڕی بەم نەبوونی بنەڕەتێکیی مانایی لە نێو دەق بوو. هەروەها لە وتارێکی گرنگ لە ساڵی 1968 لە لایەن دێریدا درێژەی پێ درا:

Jacques Derrida, Plato’s Pharmacy, Disseminations (tr Barbara Johnson),: University of Chicago Press 1981.

بەڵام ئەم باسە وەکوو تێکدەری پەیوەندی گشتی ڕەخنەی لێدەگیرا:

John McWhorter, Words Have Lost Their Common Meaning, The Atlantic, 31 March 2021 at https://www.theatlantic.com/ideas/archive/2021/03/nation-divided-language/618461/.

لە پەیوەندی لەگەڵ ئیسلامدا:

https://www.criticalmuslimstudies.co.uk/manifesto/.

138 Salvatore, 57.

139 Afary and Anderson 2005, Chapter 3.

140

Afary and Anderson, 2005, Chapter 3.

لەم سەرچاوەی سەرەوەدا ڕوون دەکرێتەوە کە «مەترسییەک وا فووکۆ بە نیسبەت ڕوانینی ئیسلامی هەیبوو... لەسەر پرس و مافی ژنان یان مەترسی پاوانخوازییەکی کەسایەتییە ئایینییەکان نەبوو. بەڵکوو بە پێچەوانە ئەو شتەیکە لە ژێر سەرهەڵدانی ئێرانییەکان دەیدی و بە مەترسی پێناسەی دەکرد، مەترسی لیبراڵ دیمۆکراسی بوو.»

بۆ بەرگری لە لیبراڵ دیمۆکراسی، بڕوانە

Leon Wieseltier, The Radical Liberal, White Rose Magazine, Issue 1, Spring 2021 at https://whiterosemagazine.com/the-radical-liberal/.

هەروەها بۆ بەرگری لە ئێپیستمۆلۆژی ڕۆشنگەری ، بڕوانە.

Samantha Jones, How Will Decolonizing the Curriculum Help the Poor and Dispossessed?, Quillette 10 April 2021 at https://quillette.com/2021/04/10/how-will-decolonizing-the-curriculum-help-the-poor-and-dispossessed/.

هەروەها ڕوانینەکانی دەیڤید هیووم بەبایەخە.

Hume, David (2000). An enquiry concerning human understanding. In Steven M. Cahn (ed.), Exploring Philosophy: An Introductory Anthology. New York, NY, United States of America: Oxford University Press USA. pp. 112.

141 Carl Schmitt, The Theory of the Partisan, (translated by G L Ulmen) New York 2007.

142 گۆڕینی کۆمۆنیزمی چینایەتی چەپی کۆن لەم ڕەوتەدا دەبینرێت. لە Cusset 2008, 331 دەنـووسرێت «هەر کەمینەیەک دەبێت لە بەرانبەر کێشەکانی دامەزراوە و ڕادەربڕین ڕابوەستێت و هەرچەن نایەکخەر، بەڵام هەوڵی درووسکردنی فۆڕمی گرووپی خۆی بدات. لەم سۆنـگەیەوە، جیاوازیی دەبێتە بەرچـاوهێنەری گـرفتی کۆمەڵگا لە ژیانی ڕۆژانە، گۆڕانکارییە مێژووییەکان و ئـاپۆریا سیاسییەکانی. کۆمەڵگا چەمکێکی کۆنە کە لە سەدەی بیستەم بووە هۆی دووبەرەکییەکی خوێنین؛ بەم گریمانەیەوە کە کۆمەڵگا خاوەن "بنەمایەکی ناکامڵە".»

لەم ڤێرژنە لە کۆمۆنیزم، میکرۆ-کۆمەڵگەکان خۆیان لە ڕێگەی بەرخۆدان دژ بە مـانـای نۆرمـاتیڤی [ڕێسایی] زاڵ بنیات دەنێن. لە لای ئیسلامیستەکان مانای نۆرماتیڤ، شتێکە کەوا خۆیان بە تەنیا خاوەنین. ئەمە نوسخەیەک بۆ یەکگرتوویەکی خۆش نییە. لەم حاڵەتەدا کوێرییەکی چەپ بەرەو ویستی-هێزی ئیسلامیست هـاواهەنـگ دەبێت -هەر وەکوو فـووکۆ لە تـاران- ڕەنـگە زۆر سەرلەشێواوانەتـریش. [کۆمەڵگا بەرانبەر society و کۆمەڵگە بەرانبەر community دانراوە.]

143 The Philosophical Discourse of Modernity (tr Frederick Lawrence), Cambridge MA 1987, Chapter 1.

144

- A Note on Dialectic, The Essential Marcuse (eds Andrew Feenberg and William Leiss), Boston 2007, 63ff.
- A reply to Howell and Richter- Montpetit, Security Dialogue 2020, Vol. 51(4) 386–394 at https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0967010620916153.
- Thomas Sowell, Intellectuals.
- Race, Basic Books, 2013.
- Intellectuals and Society, Basic Books 2011.

145

- Marina Hyde, The culture war is a box of matches the UK government can’t help playing with, The Guardian, 2 April 2021 at https://www.theguardian.com/commentisfree/2021/apr/02/culture-war-government-race-report.
- Hisham Hellyer, Europe’s identity crisis: Muslims are collateral damage in the continent’s culture wars, The Globe and Mail, 27 March 2021 at https://www.theglobeandmail.com/opinion/article-europes-identity-crisis-muslims-are-collateral-damage-in-the/.
- Farid Hafez, Are France and Austria Fighting a War on ‘Political Islam’ – or a War on Muslims?, Haaretz, 4 April 2021 at https://www.haaretz.com/world-news/.premium-are-france-and-austria-fighting-a-war-on-terror-or-a-war-on-muslims-1.9655265.
- Michael Brenes and Daniel Steinmetz-Jenkins, Legacies of Cold War Liberalism, Dissent Magazine, Winter 2021 at https://www.dissentmagazine.org/article/legacies-of-cold-war-liberalism.
- https://www.middleeasteye.net/opinion/austria-raids-islamophobia-how-i-was-turned-terrorist-overnight.
- Nader Hashemi, Political Islam: A 40 Year Retrospective, Religions, 19 February 2021 at https://www.mdpi.com/2077-1444/12/2/130/htm.

146

ئەمە دەسکەوتێکی زۆر گرنگ بۆ سارتر و دی بۆڤار بوو چونکە بناغەی دروستکردنی تیۆری فێمێنیستی لەسەر ڕوانینی پیاو دادەڕێژێت و دوایی بۆ ئایدیای **درووسکراوبوونی ناسنامەی نەژادی** لە ڕێگەی فانۆنەوە دەگوازرێتەوە. هەر ئەم ئایدیایە لە لایەن ئەدۆرنۆ و هۆرکهایمر(1969) دیسانەوە وەردەگیرێت و دەبێتە بنەمایەک بۆ پێناسەکردنی پێکهاتەی سابجێکتیڤیتە لەسەر ئەساسی **ئایدیالۆژی دەسەڵات؛** لە نێو شیکردنەوەکانی ئالتووسر(1970) دەبێت بە چەمکی "لێپرسینەوە". هەروەها هەر ئەم سۆنگەیە لە لای فووکۆ (1984) دەبێتە خاڵی دەسپێکێک بۆ خوێندنەوەی ڕۆشنگەریی لەسەر بنەمای ڕەخنە لە سابجێکتیڤیتە، ڕەمزداربوونی گوتارییانەی **دەسەڵات** و **تێکنۆلۆژییەکانی دیسیپلینی کۆمەڵایەتی**. لە هەمانکاتدا فووکۆ جەخت لەسەر بەرەنگاری و ڕزگاری دەکات بەڵام بە هیچ شێوەیەک ڕوون نییە تێفکرینی ئەو بۆ ڕزگاری بەڕاستی چ واتایەک لە خۆ دەگرێت. هەرچەن دەباشی تێڕوانینێکی زۆر بەجێ و یاریدەری بۆ ئەم باسە هەیە و دەڵێ: لە ئیسلامدا تاکە بنەمای حەقیقی سابجێکتیڤیتە لە پەیوەند لەگەڵ خودا و ملکەچبوون بۆ خودایە، کە لە بەردەم ئەودا هەموومان کۆیلەین (عەبدین). Dabashi 2008, 24ff

147 نموونەی کلاسیک بۆ ئەم باسە فووکۆیە، بەڵام ئەم سەچاوانە ڕوونکردنەوەیەکی گونجاویان پێشکەش کردووە:

- Talal Asad, Wendy Brown, Judith Butler and Saba Mahmood, Is Critique Secular? Blasphemy, Injury and Free Speech, Townsend Papers in the Humanities, 1 November 2009 at http://escholarship.org/uc/item/84q9c6ft.
- Race report 'serves interests of people who want to deny racism problem', says Muslim Council of Britain at https://inews.co.uk/news/politics/race-report-serves-interests-people-who-deny-racism-problem-muslim-council-of-britain-938143.
- Agnès de Féo, Derriére le Niqab, Armand Colin 2020.
- Rim-Sarah Alouane, The Weaponisation of Laïcité, Berkley Center, Georgetown University, 7 October 2020.
- Livingstone to Make London Beacon of Islam, On Islam, 19 March 2012 at https://web.archive.org/web/20120403043938/http://www.onislam.net/english/news/europe/456294-livingstone-to-educate-londoners-on-islam.html.
- Freedom Is a Constant Struggle: Ferguson, Palestine, and the Foundations of a Movement, trying to merge, on intersectionalist grounds, Black Lives Matter in Missouri to the Palestinian struggle against Israel": Paul Berman, The George Floyd Uprising, Liberties Journal, Issue 2, Winter 2021 at https://web.archive.org/web/20210330203807/https://libertiesjournal.com/now-showing/the-george-floyd-uprising/.
- Marieme Helie Lucas, Stand and be counted, Workers Liberty, 19 October 2020 at https://www.workersliberty.org/story/2020-10-19/stand-and-be-counted.
- Yannick Nock, «Die Linken sind nützliche Idioten»: Islamkennerin kritisiert falsche Toleranz gegenüber Radikalen, NZZ, 24 April 2021 at https://www.nzz.ch/international/die-linken-sind-nuetzliche-idioten-islamkennerin-kritisiert-falsche-toleranz-gegenueber-radikalen-ld.1612935?kid=nl165_2021-4-25&ga=1&mktcval=165_2021-04-26&mktcid=nled.

148 Stephan Malinowski, Nazis and Nobles: The History of a Misalliance, OUP 2020, 272ff.

149

Critical Muslim Studies website at https://www.criticalmuslimstudies.co.uk/manifesto/.

پێداگری لە سەر تێگەیشتن لە مۆدێرنیتە و کۆڵۆنیاڵیزم وەکوو یەک دیاردە، یەکێک لە تێڕوانینە سەرەکییەکانی بیرکردنەوەی دیکۆڵۆنیاڵە. فکری دیکۆڵۆنیاڵ نەزمی هەنـــووکەی جیهان وەک ئـــاکامی مۆدێرنیتە و کۆڵۆنیالیزم دەبینێت کە یارمەتی دەدات بە عەقڵانیکردنەوەی **سەرکووت** و **نادادپەروەریی** لە ڕێگەی **مێژووییکردنەوە** و هاوکات **ناسروشتیکردنەوەی** پرسی جێندێر و نەژاد.
مـوتـاڵاتی ڕەخـنەیی مـوسڵمانـان لەگەڵ هەنـدێک لە کەڵکەڵە و بنیاتە سەرەکییەکانی بیرکردنەوەی دیکۆڵۆنیاڵ دەسـت و پەنـجە نەرم دەکات؛ بە تـایبەت لە پرۆژەی نـووسینەوەی دووبـارەی مێژوویەکی نـوێی جیهان بە بێ تێلۆسی [غـایەتی] فکریی خۆرئـاوایی. گاڵتەیی بـوونی ئەم خاڵە لەمەدایە کە پرۆژەیەکی وا بە هیچ شێوەیەک بە بێ ئەدەبیاتی ئەدۆرنۆ، سـارت، مارکۆزە، فانۆن، فووکۆ و ئێدوارد سەعید بەرەو پێش ناچێت. بۆ نموونەیەکی هاوشێوە بڕوانە
Alwaleed Centre, The Study of Islam and Muslims in the shadow of the "War on Terror": Complexity, Reflexivity and Decolonising Methodologies at https://www.ed.ac.uk/literatures-languages-cultures/alwaleed/study-of-islam-and-muslims.

150 نەک بە شێوازێکی فووکۆیی.

151 بڕوانە Brian Z Tamanaha, On The Rule of Law: History, Politics, Theory, CUP 2004.

152 نموونەی ناوازەی ئەم دووایيانە، کورتە فیلمێکی یوتیوب، تاریق ڕەمەزان، کوڕەزای حەسەن ئەلبەنا، کە ئێستا لە دادگایەکی فەڕانسا ڕووبەڕووی چەندین تۆمەتی دەستدرێژی سێکسی دەبێتەوە.
https://www.youtube.com/watch?v=jqgX5CZG2Ps.
ڕەمەزان لەنێو کێشە کەسیيەکانی خۆیەوە کات دەدۆزێتەوە بۆ ئەوەی بڵێت "خۆرئـــاوا" بۆ زاڵبوونی جیهانی خۆی: دزی، فێڵ و درۆ و کوشــتنی ئەنــجام داوە. دەڵێت بەڵام ئەم سەردەســتییە کۆتــایی پێ دێت و ئەوە کاتێکە چەوســاوەکانی سەر زەوی -بە هەمــوو تیۆریستە ڕەخنەگەرەکانیشیەوە- لە دژی شۆڕش کەن.

153

بەڵام لە هەمان کاتیشدا بیرمەندانێک بوون کە بێ هیوا نەبوون و بەردەوام هەوڵیان داوە ڕێگە عەقڵانییەکانی تێپەڕاندنی ئەم بەربەستانە بدۆزنەوە؛ وەکوو یورگن هابێرماس، ئەڵسدەیر مەکنتایێر، چارڵز تەیلۆر و ڕیچارد ڕۆرتی.
https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2021/07/george-packer-four-americas/619012/

Lorenzo Vidino, The New Muslim Brotherhood in the West, New York, 2010. 154

https://www.theguardian.com/uk/2008/feb/07/religion.politics. 155

https://www.theguardian.com/uk/2008/feb/07/religion.politics. 156

157

Harold Evans, “We Are All Hizbullah Now” Really?, The Guardian, 8 August 2006, https://www.theguardian.com/commentisfree/2006/aug/08/weareallhizbullahnowreall.

158

Is Labour Anti-Semitic?, BBC Panorama, July 2019, at https://www.bbc.co.uk/iplayer/episode/m0006p8c/panorama-is-labour-antisemitic.

159

Jeremy Corbyn: I was present at wreath-laying but don’t think I was involved, the Guardian, 14 August 2018, at https://www.theguardian.com/politics/2018/aug/13/jeremy-corbyn-not-involved-munich-olympics-massacre-wreath-laying.

160

Rabbi Quits ‘anti-racism’ Stand Up To Racism Over Link to Far Left, the Jewish Chronicle, 16 October 2019, at https://www.thejc.com/news/uk/rabbi-quits-anti-racism-stand-up-to-racism-over-link-to-far-left-1.490124.

161

Stand up to Racism – Islamophobia Burkini Bans and the Rise in Islamophobic Hate Crimes, YouTube, 11 October 2016, at https://www.youtube.com/watch?v=bNvf9UczApE, Stop Trump's Muslim Ban, YouTube, 23 March 2017, at https://www.youtube.com/watch?v=r4awYoUiyoM, After Trump's Inauguration: Manchester Stands up to Racism Rally, Eventbu, 2 March 2017, at https://gb.eventbu.com/manchester/after-trump-s-inauguration-manchester-stands-up-to-racism-rally/1082099, Anti Racism Cardiff: SUTR / MEND, YouTube, 19 November 2016, at https://www.youtube.com/watch?v=e42AdqppwM4, South London SutR – Public Meeting, YouTube, 13 December 2016, at https://www.youtube.com/watch?v=2jRwqAa3r70, Birmingham: Stand Against Racism and Islamophobia, Facebook, 2 March 2017, at https://www.facebook.com/events/212935002513033/, Walsall: Stand Against Racism and Islamophobia, Facebook, 13 February 2017, at https://www.facebook.com/mendcommunity/photos/gm.1723856520973440/1838718919725603/?type=3&theater, and Sheffield Stand Up To Racism Rally, YouTube, 28 February 2017, at https://www.youtube.com/watch?v=4mqfXo0ofzs.

162

Corbyn Under Fire for Speaking at Anti-Racism Rally with Links to SWP, the Guardian, 10 October 2016, at https://www.theguardian.com/politics/2016/oct/10/corbyn-under-fire-speaking-anti-racism-rally-links-swp-socialist-workers-party.

163

Prevent: why we should dissent, Stand Up To Racism & MEND, January 2017, at https://standuptoracism.org.uk/prevent-dissent-new-resource-launched-stand-racism-mend/

164

Marxism 2017: ideas for a world in turmoil, Marxismfestival.org, 2017, at https://monthlyreview.org/wp-content/uploads/2017/06/marxism-2017-timetable.pdf.

165

Challenging Prevent and Islamophobia – Moazzam Begg, Siema Iqbal, Azad Ali & Ameen Hadi, YouTube, 31 July 2017, at https://www.youtube.com/watch?v=o0P8Eof-47U.

166

Nahella Ashraf, Neo-Liberal Offensive on the Poor, Socialist Worker, 4 March 2006, at https://socialistworker.co.uk/art/8196/Neo+liberal+offensive+on+the+poor.

167

MEND at the Byline Festival, MEND, 7 June 2017, at https://www.mend.org.uk/mend-byline-festival/, and Challenging the Politics of Fear and the Rise of Populism, in Association with MEND, August 2019, Byline Festival, at https://www.bylinefestival.com/media-circus/2019/8/24/islamophobia-in-political-parties-mend-1.

168

Byline Festival, 2018, Sunday, at https://www.bylinefestival.com/sunday.

169

Media Democracy Festival 2020 moves online, Media Reform Coalition, 27 May 2020, at https://www.mediareform.org.uk/blog/media-democracy-festival-2020-moves-online.

170

Truth Defence, People, at https://www.truthdefence.org/about, and Truth Defence, EHRC Challenge, https://www.truthdefence.org/support-the-fight-back.

171

Narzanin Massoumi, Tom Mills, David Miller, What is Islamophobia? Racism, Social Movements and the State, London, 2017, at https://www.plutobooks.com/9780745399577/what-is-islamophobia/.

172

Event Report: Islamophobia Conference 2016, the Islamic Human Rights Commission, at https://www.ihrc.org.uk/activities/event-reports/11816-event-report-islamophobia-conference-2016/, and Islamophobia Conference 2019: Islamophobia and Shrinking Civil Society Spaces, the Islamic Human Rights Commission, at https://www.ihrc.org.uk/activities/events/23297-islamophobia-conference-2019-islamophobia-and-shrinking-civil-society-spaces/.

173

Press Release: Annual Al Quds Day Rally, Islamic Human Rights Commission, 22 October 2006, at https://www.ihrc.org.uk/activities/press-releases/5944-press-release-annual-al-quds-day-london-uk-sunday-22nd-october/.

174

Arzu Merali, Counter-Islamophobia Toolkit; workstream 2: dominant counter-narratives to Islamophobia, Centre for Ethnicity and Racism Studies, March 2018, at https://cik.leeds.ac.uk/wp-content/uploads/sites/36/2018/03/2018.03.19-WS2-UK-AM-Final-.pdf.

175

Arzu Merali joins editorial board of the series Decolonizing the Mind, Amrit Publishers, 21 September 2016, at https://www.amritpublishers.com/en/uncategorized/arzu-merali-joins-editorial-board-of-the-series-decolonizing-the-mind/.

176

Decolonising Ecology, Islamic Human Rights Commission, 8 January 2020, at https://www.ihrc.org.uk/activities/event-reports/24869-event-report-decolonising-ecology/.

177

Sukant Chandan, Introducing the Malcolm X Movement, Counter Currents, 23 February 2015, at https://www.countercurrents.org/chandan230215.htm.

178

Emergency National Demonstration – Black Lives Matter – End Deaths in Police Custody, Facebook, 13 June 2020, at https://www.facebook.com/events/568797394060451?active_tab=about and Malcolm X Movement, Twitter, 13 June 2020, at https://twitter.com/mxmovement/status/1271889953228681218, and https://twitter.com/mxmovement/status/1271893825368330240, and https://twitter.com/mxmovement/status/1271895949468729344, and https://twitter.com/mxmovement/status/1271892601713680389.

179

The First Annual Malcom X Film Festival 2015, The Muslim Vibe, 17 February 2015, at https://themuslimvibe.com/western-muslim-culture/events/the-first-annual-malcolm-x-film-festival-2015.

180

PFLP endorses first annual Malcolm X Festival, Popular Front for the Liberation of Palestine, 25 February 2015, at https://english.pflp.ps/2015/02/25/pflp-endorses-first-annual-malcolm-x-film-festival/.

181

Islamophobia Conference 2016: The Environment of Hate and the Police State, Islamic Human Rights Commission, 7 November 2016, at https://www.ihrc.org.uk/activities/events/11774-islamophobia-conference-2016-the-environment-of-hate-and-the-police-state/.

182

Strike the Empire Back: legacies and examples of liberation from neo-colonialism and white supremacy organised by the Malcolm X Movement, Transdisciplinary Collective, 14 June 2014, at https://www.t-coll.org/events/strike-the-empire-back-legacies-and-examples-of-liberation-from-neo-colonialism-and-white-supremacy/.

183

Panel contributions #StrikeTheEmpireBack (Malcolm X Movement), YouTube, 23 November 2014, at https://www.youtube.com/watch?v=R3FB4spo7Ns.

184

Asim Qureshi, I Refuse to Condemn: resisting racism in times of national security, Manchester University Press, 2020.

185

Faima Bakar, How Muslims are challenging Islamophobia by refusing to condemn terrorism, the Metro, 17 December 2020, https://metro.co.uk/2020/12/17/how-muslims-are-challenging-racism-by-not-condemning-extremism-13646263/.

186

All Party Parliamentary Group on British Muslims, Islamophobia Defined: the inquiry into a working definition of Islamophobia, November 2018.

187

Defining Islamophobia: a contemporary understanding of how expressions of Muslimness are targeted, The Muslim Council of Britain, March 2021, at https://mcb.org.uk/report/defining-islamophobia-a-contemporary-understanding-of-how-expressions-of-muslimness-are-targeted.

188

Benjamin Butterworth, Race report 'serves interests of people who want to deny racism problem', says Muslim Council of Britain, iNews 31 March 2021 at https://inews.co.uk/news/politics/race-report-serves-interests-people-who-deny-racism-problem-muslim-council-of-britain-938143.

189

Centre for Islam and Global Affairs, Third International Conference on Islamophobia, Speakers and Moderators, at https://www.izu.edu.tr/en/ciga/conferences/islamophobia/3rd-international-conference-on-islamophobia/speakers.

190

Farid Hafez, Austria Raids: how I turned into a 'terrorist' overnight, Middle East Eye, 31 March 2021, at https://www.middleeasteye.net/opinion/austria-raids-islamophobia-how-i-was-turned-terrorist-overnight.

191

Centre for Islam and Global Affairs, Third International Conference on Islamophobia, Topics and Objectives, at https://www.izu.edu.tr/en/ciga/conferences/islamophobia/3rd-international-conference-on-islamophobia/topics-and-objectives.

192

Centre for Islam and Global Affairs, First International Conference on Islamophobia, Speakers, at https://www.izu.edu.tr/en/ciga/conferences/islamophobia/i-nternational-conference-i-slamophobia/speakers, and Centre for Islam and Global Affairs, Second International Conference on Islamophobia, Speakers, at https://www.izu.edu.tr/en/ciga/conferences/islamophobia/2nd-international-conference-islamophobia/speakers.

193

Defining Islamophobia: a contemporary understanding of how expressions of Muslimness are targeted, The Muslim Council of Britain, March 2021, at https://mcb.org.uk/resources/islamophobia/.

194

John Jenkins & Trevor Phillips, Defining Islamophobia, Policy Exchange, December 2018, at https://policyexchange.org.uk/publication/defining-islamophobia/.

195

The Study of Islam and Muslims in the shadow of the "War on Terror": Complexity, Reflexivity and Decolonising Methodologies, HRH Prince Alwaleed Bin Talal Centre for the Study of Islam in the Contemporary World, the University of Edinburgh, at https://www.ed.ac.uk/literatures-languages-cultures/alwaleed/study-of-islam-and-muslims.

196

1st International Conference on Critical Muslim Studies: ReOrienting the Post-Western, School of Sociology and Social Policy Event, University of Leeds, at https://essl.leeds.ac.uk/sociology/events/event/1044/postponed-1st-international-conference-on-critical-muslim-studies-reorienting-the-post-western.

197

Pluto Journals, Pluto Press, at https://www.plutobooks.com/pluto-journals/.